

nederlandsdagblad

JAARGANG 79 NR. 21405 WWW.ND.NL REDACTIE@ND.NL 088 1 999 999 **CHRISTELIJK BETROKKEN**

Ketikoti

Vandaag is de slavernij precies 150 jaar voorbij. Vrijdag legden kinderen in Amsterdam bloemen bij het Monument van Besef. Vanmiddag is de Nationale Herdenking. Mogelijk maakt koning de excuses voor het slavernijverleden.

pagina 7 en 12 / 13

advertenties

Een initiatief van Woord en Daad

BELEG OOK EENS IN AFRIKAANSE KIP

Vraag naar ons bijzondere rendement

WWW.FAIRFACTORYFUND.ORG

Let op! U belegt buiten AFM-toezicht. Geen vergunning- en prospectusplicht voor deze activiteit.

- VOORAANKONDIGING -

Na de zomer gaan wij op zoek naar een:

BESTUURDER
Profila Zorggroep

pandionleiderschap.nl

ZATERDAG

Vakantiestress

Nina stelde zich de hele vakantie ter beschikking van de kinderen. Maar vergat zichzelf.

pagina 8

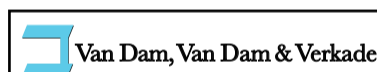

ZONDAG

'1773' is jarig

Na 250 jaar worden de oude psalmen nog steeds aangeheven. Is dat geloofsbevinding, of behoudzucht?

pagina 4-11

*De ervaring leert:
van een tevreden klant,
komt een tevreden
klant...*

Bel: 020-4896500

WILLEKE

nd.nl/cartoons

Zo gaat bijbeluitleg soms op de klank af **COMMENTAAR PAGINA 3**

PRIJS € 3,30 ZATERDAG € 4,65

9 771570 797010

COLUMN

Piet Kuijper Fzn. (rechts), 1925 – 2003, was na zijn pensionering nog twaalf jaar gemeenteraadslid (1982 – 1994) voor SPG/RPF/GPV in Hilversum.

Vertrokken en terug

Pa vertrok alleen, slapende in de nacht, twintig jaar geleden. Een Jakobsdood (alle kinderen rond het sterfbed) was niet wat hij verlangde. Hij ging in vrede, hoefde niks meer kwijt.

Twee dagen eerder had ik een nieuwe baan aangenomen; voor 1 juli moest ik beslissen. Dat had ik pa maar niet verteld, want hij las graag mijn stukjes in het *Friesch Dagblad*. Ik had ook geen zin nog even zijn zegen te vragen over de transfer. Mijn broer wist dat niet, dus die bracht hem de laatste dag het aardige nieuwtje dat Sjirk naar de EO zou gaan. 'Wat moet die jongen daar?', had pa gereageerd. Knorrig, soms geestig, was hij ook bij mijn laatste bezoek. Ik las wat uit Jesaja. Dat mocht, tot waar ik opwekkend reciteerde: 'Sterkt de slappe handen!, verstevigt de knikkende knieën! ...' 'Hou 'ns op zeg!', onderbrak hij me, 'mag ik ook rustig blijven liggen?'

Niet dat hij levensmoe of 'klaar met leven' was, maar hij had zich er wel bij neergelegd dat hij niet beter werd. De morfine was niet zonder bijwerkingen, dus *The Old Man's Friend* (een longontsteking) kwam als geroepen.

Toen ik een paar weken eerder betoogde dat we hem nog niet wilden missen, verwierp hij dat als een drogreden. Zelf had hij al in 1936 zijn vader verloren, toen hij tien jaar was. De jongste (ik) was inmiddels 37 en ma kon hij wel eventjes, tot de dag van nareis, bij ons achterlaten. Hij was al 77, dus met dik drie tropenjaren (Indië) had hij de tachtig der sterken gehaald. 'Gods goedheid is beter dan het leven' (Psalm 63), beaamden we op de grafsteen.

En toen: 'wat moet die jongen bij de EO?' Dat vroeg ik mezelf ook al snel af. Binnen een maand wist ik dat een tv-redactie mijn plek niet was; ook standplaats Den Haag niet, waar ik verslaggeving en duiding voor *TweeVandaag* zou gaan doen.

Wat moet die jongen bij de EO?, had pa gevraagd

SJIRK KUIJPER • redacteur nd.nl/columns BEELD FAMILIEBEZIT

Dat lag niet aan de tv, de EO of de collega's, maar helemaal aan mezelf. Je moet niet aan een nieuwe baan beginnen als je moe bent van verlies. Ook als het sterven van een ouder geen ontijdig drama of overval is, kost het wel aandacht en energie. Die heb je hard nodig als je aan iets nieuws begint. 'Neem voorlopig geen grote beslissingen', zei ik later weleens tegen collega's na de begrafenis van hun vader of moeder.

Waarom ik die baan aannam terwijl pa op sterven lag, weet ik nog steeds niet. Gevraagd worden is vleidend, en ik wil altijd iets anders, maar dit sloeg nergens op. 'Ik weet heel weinig van televisie, want ik had er nooit een. Vanwege de geringe inhoud', vertelde ik in de mediarubriek van deze krant. 'Ik moet nog leren kijken. Ik weet veel meer als ik een half uur door een stapel kranten blader, dan als ik een half uur tv kijk.' Gênant, deze zelfcitatie na twintig jaar; ik was strontewijs en provoceerde via dat stukje in de krant m'n EO-collega's. Zij bleven vriendelijk; misschien hoorden ze al de heimwee naar Fryslân en *it Deiblêd* tussen de pedante regels door. Toen ik ziek werd van faalangst, redde mijn oude hoofdredacteur me uit de shit: een jaar na het overlijden van pa was ik terug bij het *Friesch Dagblad*. De collega's daar deden er niet lelijk over, dat ik hen voor een ijdel tv-experiment had verlaten. Neem altijd zó afscheid dat je elkaar weer kunt tegenkomen, dat is het belangrijkste wat ik van 2003 heb onthouden.

► Sjirk Kuijper vervangt op deze plek Reina Wiskerke als zij vrij heeft

NL

EDUARD SLOOT nd.nl/politiek

Commissie: het sociaal min

► DEN HAAG

Het sociaal minimum, een term voor een inkomen op bijstandsniveau, moet komende jaren flink omhoog. Gebeurt dat niet, dan komen de laagste inkomens tot wel honderden euro's per maand tekort. De grootste gaten zitten bij bijstand gezinnen met oudere kinderen.

Dat concludeert de Commissie sociaal minimum onder leiding van socioloog Godfried Engbersen. De commissie is anderhalf jaar geleden ingesteld door minister Carola Schouten (Armoedebeleid), op verzoek van Kamerlid Pieter Omtzigt. De commissie heeft berekend hoeveel verschillende

huishoudens met een inkomen rond het sociaal minimum per maand nodig hebben.

Daarbij is gekeken naar noodzakelijke uitgaven voor boodschappen, vaste lasten, internet, een mobieltje en af en toe een uitstapje. Volgens de commissie is ook rekening gehouden met het gestegen prijsniveau van bijvoorbeeld boodschappen en energie. Verder maakt de commissie ruimte voor een 'flexbudget'. Daaruit kunnen de laagste inkomens onvoorziene kosten betalen, zoals een doktersrekening of een hoge huur.

Wanneer al deze kosten worden vergeleken met het huidige sociaal minimum, dan komen bijna alle huishou-

dens geld tekort in de komende jaren, blijkt uit de analyse van de commissie. 'Dan leef je dus in armoede', aldus Engbersen. Alleenstaanden en stellen zonder kinderen hebben honderd tot tweehonderd euro per maand te weinig. Bij gezinnen met kinderen – met name bij gezinnen met meerdere en oudere kinderen – dreigt zelfs een gat van vijfhonderd euro. In individuele gevallen, bijvoorbeeld bij hoge zorgkosten of een slecht geïsoleerde woning, kan dat tekort nog hoger uitvallen.

De commissie heeft daarbij vooral gekeken naar de situatie vanaf volgend jaar, wanneer diverse steunmaatregelen van het kabinet zoals de ener-

EU

ANNEGINA RANDEWIJK nd.nl/buitenland BEELD SIPA / MICHEL SETBOUN

Frankrijk vreest voor

...De Frans-Algerijnse Nahel M. werd bij een verkeerscontrole doodgeschoten. Sindsdien staan de Franse buitenwijken in brand.

...Sociologen zijn niet verbaasd over de onlusten. 'Velen van hen voelen zich tweederangsburgers.'

► PARIJS

Nahel M. werd dinsdagochtend doodgeschoten door een motoragent bij een verkeerscontrole. De politie verklaarde dat Nahel op de agenten inreed, maar zij bleken – na het opduiken van een filmpje van een getuige – de omstandigheden rondom de dood van Nahel te hebben verdraaid. Na het publiceren van het filmpje, waarin te zien is hoe Nahel M. op minder dan een meter afstand wordt neergeschoten in zijn auto, braken er onlusten uit. Al drie nachten op rij zijn er rellen in de buitenwijken van grote steden in Frankrijk. Mounia, de moeder van Nahel M., riep via sociale media mensen op om mee te lopen in een mars ter nagedachtenis aan haar zoon. In een emotioneel pleidooi zei zij: 'Hij kuste me 's ochtends gedag en zei: "Ik hou van je, mama." Een uur later kreeg ik te horen dat iemand mijn zoon had neergeschoten.' Zij riep op tot protesten en mensen kwamen 'en masse' naar de Parijse voorstad Nanterre om te demonstreren.

De demonstranten noemen Nahel hun zoon, broer en vriend. Zijn dood wordt door de gemeenschappen van Noord-Afrikanen en moslims, en ook door zwarte Fransen, gezien als een resultaat van racisme bij de Franse politie, die bekendstaat als het dodelijkste korps van Europa. Het aantal schietpartijen bij verkeerscontroles is toegenomen na een wet uit 2017, die

Onrust in de Parijse voorstad Nanterre waar de 17-jarige Nahel werd doodgeschoten door een agent. President Macron heeft besloten geen noodtoestand uit te roepen. Wel worden er extra politieagenten ingezet.

agenten toestemming geeft om meer geweld te gebruiken, blijkt uit onderzoek van het dagblad *Le Monde*. Er zijn vorig jaar dertien mensen om het leven gekomen bij verkeerscontroles. De meerderheid van deze doden zijn niet-wit, blijkt uit onderzoek van persbureau Reuters.

anarchie

De Franse president Emmanuel Macron noemde het neerschieten van Nahel 'onvergeeflijk'. Dit tot groot

ongenoegen van de politievakbonden die hem ervan beschuldigen de betrokken agenten te veroordelen, terwijl iemand onschuldig is totdat schuld is bewezen. De politievakbond Unité SGP vindt zelfs dat zulke uitspraken haat tegen agenten aanwakkeren.

Politiek analisten verklaren de snelle veroordeling van Macron als een manier om rellen te voorkomen. Een herhaling van de anarchie die in 2005 uitbrak in de Parijse buitenwijk-

nieuwsvandaag

HELE DAG

Brandstof

De accijns op benzine gaat bijna 14 cent omhoog. Ook LPG (+3) en diesel (+10) worden duurder.

DE VLOEK VAN NOACH

BIJBELLEZEN DOE JE NOOIT IN HET LUCHTLEDIGE. Hoe je in het leven staat, je persoonlijke situatie, bepaalt mede wat je aanspreekt. In rouw kunnen woorden van troost je raken, in nood woorden van bevrijding. Het kan geweldig zijn wanneer je bij het lezen van een bijbelgedeelte of het horen van een preek de ervaring hebt: 'Dit gaat over mij'.

Maar soms wil je dat té graag en lees je – op de klank af – iets in een bijbeltekst wat er niet staat. Zo is dat met Genesis 9 gebeurd. Noach ligt dronken in zijn tent. Zijn jongste zoon Cham gaat het aan zijn broers vertellen en doet geen moeite om iets toe te dekken. Daarom roept Noach het onheil over zijn nageslacht af: 'Kanaän zal knecht van zijn broers zijn, 'de minste van alle knechten'. Dit gaat over onze tijd, dachten slavenhouders en plantage-eigenaren vanaf de zeventiende eeuw. De nazaten van Cham zijn zwarte Afrikanen; zij zijn op aarde om onze knechten te zijn.

VANDAAG ZIJN ER NOG SCHOOLBOEKEN en kinderbijbels waarin de slavernij op deze manier wordt verklaard. Het kan niet anders of de auteurs zijn gevormd door een paar honderd jaar bijbellezen met een Europees-witte bril op. De tekst zelf wijst niet in die richting. De nazaten van Cham kun je nu niet meer aanwijzen. En lees je hier een oordeel van God, of woorden van iemand die net wakker was met een kater? En hoezo zou die vervloeking gaan over suiker- en koffieplantages van tweeduizend jaar later? Laat staan dat slavenhouders geroepen waren om dat onheil te voltrekken. Het is vaker zo gegaan. Dat er bij het kruis van Jezus werd geroepen: 'Laat zijn bloed ons maar worden aangerekend en onze kinderen', is gebruikt om Jodenvervolging in gang te zetten, goed te praten of te verklaren. Dat Paulus schrijft: 'Een vrouw beschikt niet zelf over haar lichaam, maar haar man', is door mannen gebruikt om seks af te dwingen. Bijbelse beloften aan Israël worden in stelling gebracht om Palestijnen rechten af te nemen. Is vandaag voor bijbellezers altijd helder door wat voor bril ze lezen en welke teksten ze misschien op de klank af uitleggen – omdat hun leven zich toevallig aan de goede kant van de streep afspeelt, de kant die er geen last van heeft?

'UW WOORD IS EEN LAMP voor mijn voet, een licht op mijn pad', zegt de psalmdichter. Dat het ook is gebruikt om alleen mijn pad te verlichten en anderen ermee te verblinden, is reden voor schaamte en excuses. En voor inkeer. Het is de weg van de vrede, zingt Zacharias, waarop we onze voeten kunnen zetten, als licht uit de hemel ons omstraalt.

WIM HOUTMAN

In het **COMMENTAAR** verwoorden redacteurs de mening van het Nederlands Dagblad.

imum moet fors omhoog

gietoeslag weer vervallen, zegt voorzitter Engbersen. De commissie roept het kabinet op deze tekorten bij minima zo snel mogelijk op te lossen. Eerder constateerde ook het Centraal Planbureau dat wanneer het kabinet geen extra maatregelen neemt, het aantal Nederlanders in armoede volgend jaar stijgt van ruim 800.000 naar bijna een miljoen. De Kamer heeft het kabinet opgeroepen dat scenario te voorkomen.

slechter leren

Leven met 'constante stress van geldtekort' gaat ten koste van de 'eigenwaarde van mensen en van hun lichamelijke en mentale gezondheid',

aldus de commissie. 'Het vergroot de kans op eenzaamheid en zorgt dat het lastiger is om verstandig met geld om te gaan. Zelf uit armoede komen wordt daardoor steeds lastiger.' De commissie wijst erop dat kinderen die in armoede opgroeien, slechter leren, ongezonder zijn en 'minder kans hebben op een goede toekomst'.

Het sociaal minimum 'moet niet alleen kloppen op papier, maar ook in de dagelijkse praktijk van mensen', zegt minister Schouten in een reactie. Ze wil ook op lange termijn voor 'meer bestaanszekerheid' zorgen. De commissie adviseert het kabinet de bijstand, het minimumloon of de huurtoeslag flink te verhogen. Dat

komt dus boven op de stijging van de bijstand en het minimumloon met tien procent die dit jaar is doorgevoerd. Bovendien moet de kindgebonden budget (een inkomensafhankelijke tegemoetkoming voor gezinnen met kinderen) omhoog. De commissie heeft ter illustratie twee pakketten met mogelijke maatregelen opgesteld. Beide kosten circa zes miljard euro per jaar. De tijdelijke commissie, die in september met een vervolgrapport komt, stelt ten slotte dat het kabinet zich moet blijven inzetten om het niet-gebruik van steunmaatregelen, zoals toeslagen, tegen te gaan.

►► pagina 10/11: [interview Engbersen](#)

weekend met rellen

ken, is Marcons nachtmerrie. Die wekenlange nachtelijke rellen volgden op de dood van twee jongens die werden geëlectrocuteerd in een elektriciteitshuisje waar zij zich schuilhielden voor de politie.

tweederangsburgers

Toch heeft de snelle reactie van Macron niet het sussende effect waarop hij hoopte. Al drie nachten staan de buitenwijken van grote Franse steden zoals Reims, Marseille, Lille en

Orléans in brand en gaan voornamelijk pubers de strijd aan met de politie. Het merendeel van de ruim vierhonderd arrestanten zou tussen de veertien en achttien jaar oud zijn. Donderdagnacht verspreidden de opstanden zich zelfs buiten de landsgrenzen. In Brussel werden ook branden gesticht en mensen opgepakt. Deze nieuwe opstand is geen verrassing voor Franse sociologen, is te lezen in de Franse krant *La Croix*. Zij waarschuwen al jaren voor de kloof

tussen de politie en een groot deel van de jongeren uit de buitenwijken. 'Velen van hen hebben het gevoel dat ze als tweederangsburgers worden behandeld', zegt socioloog Sebastian Roché.

Uit onderzoek blijkt dat 55 procent van de 18 tot 24-jarigen vindt dat de politie burgers niet met respect behandelt. Dat wantrouwen wordt deels verklaard door eindeloze identiteitscontroles. 'Jonge mannen die worden gezien als Arabisch of zwart hebben twintig keer meer kans om te worden aangehouden dan anderen. Zij worden niet alleen vaker gecontroleerd, maar die controles worden ook indringender en brutaler uitgevoerd', aldus Roché.

'we breken hun nek'

De levenskwaliteit in de Franse buitenwijken, waar veel minderheden wonen, is beroerd. Er is sinds 2004 wel bijna 100 miljard euro gepompt in stadsvernieuwingsprogramma's. Maar, zo laat burgemeester Philippe Rio van Grigny weten, 'er zijn scholen gebouwd, maar de middelen voor onderwijs om bijvoorbeeld afwezige leraren te vervangen, zijn juist afgenomen'.

Ondertussen staat er een nieuwe generatie minderjarigen onder de blauwe torens van de woonwijk Pablo Picasso in Nanterre. Allemaal jongens van veertien jaar oud. Ze worden gedreven door het verlangen om de strijd aan te gaan met de politie. 'Laat ze maar komen, we breken hun nek', zegt een van hen tegen een journalist van *The New York Times*. 'De agent wilde een Arabier pakken. Hij had ook gewoon het kenteken van de auto kunnen opnemen en zijn huis binnenvallen. Maar nee, hij haalde liever de trekker over.' <

8.00-18.00

Afsluitdijk

Rijkswaterstaat opent fietspad op de dijk zaterdag en zondag voor actiefietsgroep.

HELE DAG

Noodopvang

De Expo Hal in Assen wordt 'wachtkamer' voor het aanmeldcentrum in Ter Apel.

'Onze fietstocht was een kruistocht geworden, een protestmars.'

Govert Buijs, pagina 20

nederlandsdagblad

CHRISTELIJK BETROKKEN

Kijk op nd.nl/abonnementen

NL

ANP nd.nl/nederland

Noodkreet om agressie tegen NS-personeel

► UTRECHT

Er moet dringend actie worden ondernomen om agressie tegen NS-personeel tegen te gaan. Dat schrijft NS-topman Wouter Koolmees in een noodkreet aan de ministeries van Justitie en Veiligheid en Infrastructuur en Waterstaat.

Afgelopen februari maakte de NS bekend dat het personeel in 2022 vaker te maken kreeg met agressie. Het vervoerbedrijf meldde 965 incidenten op stations, in winkels en in treinen, tegenover 744 in 2021. 'Het water staat ons personeel aan de lippen', schrijft Koolmees in de brief, die ook mede namens vakbonden FNV Spoor, VVMC, CNV en de centrale ondernemingsraad is verstuurd.

De NS alarmeerde in februari 2022 en februari 2023 al de ministeries. De vervoerder wilde dat prioriteit zou worden gegeven aan maatregelen die de 'sociale veiligheid en maatschappelijke problemen die hieraan ten grondslag liggen' zouden verbeteren. Koolmees geeft in de brief aan dat er veel overleg en verkennend onderzoek is geweest en dat de 'aanleiding en noodzaak' voor voorgestelde maatregelen door onder anderen minister Dilan Yeşilgöz (Justitie en Veiligheid) worden 'erkend en herkend'. Maar vooralsnog is er weinig tot geen resultaat geboekt, schrijft de NS-topman. <

€

ANP nd.nl/economie

Inflatie nam in juni af tot 5,7 procent

► DEN HAAG

Het tempo waarmee de prijzen in Nederland stijgen, is in juni afgenomen ten opzichte van een maand eerder. Dat meldt het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) op basis van een snelle eerste raming.

Het statistiekbureau maakte daarbij voor het eerst gebruik van een nieuwe methode om energieprijzen te meten in het inflatiecijfer. De inflatie kwam deze maand uit op 5,7 procent. In mei was dat nog 6,1 procent.

Bij de oude methode werd de prijsontwikkeling gemeten op basis van nieuwe energiecontracten. Bij de nieuwe methode worden transactie-data van energieleveranciers gebruikt, zodat er ook rekening kan worden gehouden met de tarieven van al langer lopende energiecontracten. Dit zorgt volgens het CBS voor een nauwkeuriger inflatiecijfer.

De gemiddelde prijsstijging van producten in de supermarkten bedroeg deze maand 12,6 procent, tegen 12,8 procent in mei. De prijzen van industriële goederen gingen met 7,3 procent omhoog, tegen 8,9 procent een maand eerder. Energie, inclusief motorbrandstoffen, werd daarentegen 16,3 procent goedkoper na een prijsdaling van 18,5 procent in mei. Diensten werden 5,7 procent duurder, na een prijsstijging van 6,1 procent een maand eerder. <

NL

PETRA NOORDHUIS nd.nl/klimaat BEELD ANP / VINCENT JANNINK

Wadden zijn stiltegebied én

...Het Waddengebied is beschermd, maar fabrieken mogen hun afvalwater in de Waddenzee lozen, militairen mogen Vlieland bombarderen en er mag aardgas worden gewonnen.

...Activisten fietsen daarom uit protest langs de Wadden.

plaats

Dirk Kuiken begrijpt er niets van: 'Een zuivelfabriek van FrieslandCampina loost afvalwater vol fosfaten in de Waddenzee, was recent in het nieuws. En zo zijn er nog bijna zestig fabrieken die afvalwater lozen in de Waddenzee. Hoe kan dat?' Kuiken is oprichter van de Luchtfietzers, een groep fietsende milieuactivisten. Zij stappen aanstaande zondag 2 juli op de fiets voor een 1200 kilometer lange tocht langs de Waddenzee van Texel naar Esbjerg in Denemarken. Ze willen al fietsend aandacht vragen voor de bedreigingen van het Waddengebied en er zelf

Door het warme afvalwater van de stomerij was er 's winters geen ijs meer.

meer over leren.

'Het Waddengebied is werelderfgoed, het wordt aan alle kanten beschermd, maar intussen krijgen bedrijven een vergunning om afvalwater te lozen', zegt Kuiken. Hij begrijpt ook niet waarom in het Waddengebied een stiltegebied ligt en daar tegelijkertijd een militair schiet- en oefenterrein is. 'Op de westkant van Vlieland ligt een militaire basis. Al jaren stijgen vanuit vliegbasis Leeuwarden straaljagers op en die vliegen met veel kabaal en uitstoot naar Vlieland, om daar op doelen op het strand te schieten, soms met oefenbommen en soms met echte bommen. Waarom doen we dat?' De fietsers luisteren onderweg naar sprekers, en andere geïnteresseerden kunnen aanhaken. 'Zo komt op Texel een wetenschapper van het NIOZ, het

In het Waddengebied ligt een stiltegebied, maar straaljagers mogen er overvliegen en bommen afwerpen.

Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee, vertellen hoe het Wad ervoor staat en wat de bedreigingen zijn. In Duitsland spreken we met mensen van organisaties die zich verzetten tegen gaswinning op het Wad aan de Duitse kant. We krijgen zo zelf een beter beeld van wat er aan de hand is en we hopen dat ook andere mensen zich meer bewust worden van de bedreigingen voor de Wadden.'

Kuiken somt er nog meer op: er wordt aardgas en zout gewonnen, er is een chemisch industriepark bij Delfzijl en er wordt mogelijk een nieuw gasveld aangeboord bij

Ternaard. 'Al die dingen afzonderlijk zijn al erg, maar als je het bij elkaar gaat optellen, denk je: waar zijn we mee bezig?'

klimaatverandering

De grootste bedreiging is klimaatverandering, waardoor het Wad dreigt te 'verdrinken', zegt Kuiken. De zeespiegelstijging kan ertoe leiden dat de wadplaten niet meer geregeld droogvallen, waardoor al het leven dat daarvan afhankelijk is, verdwijnt – en wadlopen ook niet meer kan. 'Daar zijn we als consumptiemaatschappij samen verantwoordelijk voor. En we weten allemaal wel hoe

we het Wad moeten redden: we moeten af van fossiele brandstoffen.' De Luchtfietzers worden ondersteund door allerlei sympathisanten. Zo zijn er mensen die voor de deelnemers koken. Zij nemen een veldkoken mee. Ook dertig activisten van Milieudefensie Jong fietsen mee.

fietsvakantie

Precies 45 jaar geleden was er een vergelijkbare fietsactie langs de Waddenzee. Toen werd aandacht gevraagd voor giflozingen, overbevising en economische en militaire activiteiten in en rond het Wad. Bert Breed uit Leiden was er als twintiger

NL

HANS-LUKAS ZUURMAN nd.nl/nederland

GGD stopt met mensen inhuren voor

► UTRECHT

De koepel van GGD'en stopt per zaterdag 1 juli met de inhuur van vrijwel alle mankracht die nodig was voor de bestrijding van de coronapandemie. Wat betekent dat voor de aanpak als straks weer een gezondheids crisis uitbreekt?

Het is een nieuwe mijlpaal in de ontwikkeling van de coronapandemie: GGD GHOR, de koepelorganisatie van alle 25 regionale GGD'en, heeft niet langer de hulp nodig van externe deskundigen in de strijd tegen corona. Per 1 juli wordt de hiervoor in het leven geroepen Stichting Landelijke Co-

ordinatie COVID-19 Bestrijding (LCCB) flink afgeschaald. Er blijft nog een handjevol mensen werken om de opgebouwde kennis en kunde goed over te kunnen dragen, meldt LCCB-woordvoerder Ernst Moeksis. 'Zij werken aan de afwikkeling van de stichting.' Of en wanneer de LCCB definitief stopt, is volgens hem nu nog niets bekend.

Op het hoogtepunt waren volgens Moeksis vijfhonderd tijdelijk ingehuurde krachten actief om de GGD'en bij te staan in de organisatie van het traceren van het virus, het testen en vaccineren tegen corona; vijf keer zo-

veel als de GGD GHOR zelf hiervoor in dienst had. In het land werkten nog eens 'vele duizenden' tijdelijke medewerkers bij regionale GGD'en. 'Inmiddels is bij het RIVM de Landelijke Functie Opschaling Infectieziektebestrijding opgericht. Deze organisatie neemt de leiding zodra een nieuwe pandemie uitbreekt.'

monsterklus

De inzet van professionele hulp vanuit het bedrijfsleven met kennis en ervaring over ict, logistiek en communicatie is volgens hem onontbeerlijk geweest in de bestrijding van de

crisis. 'In het begin was de gedachte bijvoorbeeld om vaccins via huisartsen te verspreiden. Totdat bleek dat ze gekoeld moesten worden tot -80 graden Celsius. Daar hadden artsen geen systeem voor in hun praktijken. Het is een monsterklus geweest om vervolgens samen met de regionale GGD'en in heel het land grote vaccinatiencentra uit de grond te stampen waar die koelfaciliteiten wél aanwezig waren, inclusief de ict-systemen en logistiek.'

De hulp kwam onder meer van professionals uit de internationale retailwereld. 'Zij hebben ervaring en ken-

schietterrein

AFSLUITDIJK GAAT DIT WEEKEND OPEN

De fietstocht van Texel naar het Esbjerg in Denemarken duurt ruim drie weken en is daarmee de grootste actie van de Luchtfietsers tot nu toe. Veel mensen leggen niet het hele traject af, maar fietsen één of twee weken. 'De groep telt telkens minimaal vijftig fietsers', zegt organisator Dirk Kuiken. De fietsers hebben een tentje bij zich voor de overnachtingen. Mensen kunnen ook één dag aanhaken of een paar dagen en zelf een overnachting regelen. Kuiken raadt aan om er op de eerste dag bij te zijn, want dan gaat de groep per fiets de Afsluitdijk over. 'Speciaal voor de actie heeft Rijkswaterstaat de Afsluitdijk komend weekend geopend voor wandelaars en fietsers, daarna is hij weer twee jaar dicht. De Afsluitdijk wordt hoger gemaakt vanwege de stijgende zeespiegel. Er komt een fietspad aan de waddenkant. Die loopt nu nog langs de snelweg. Al vier jaar is de Afsluitdijk afgesloten voor fietsers en wandelaars. Het nieuwe fietspad is voor de helft klaar. We hebben van Rijkswaterstaat toestemming gekregen om komend weekend over de Afsluitdijk te fietsen. We fietsen over het nieuwe fietspad en halverwege worden we naar de andere kant van de dijk geleid naar het oude fietspad.'

Hoewel Breed de ernst van de zaak inzag, genoot hij ook van zijn eerste fietsvakantie. Hij kijkt ook nu weer uit naar een langere fietstocht. Hij fietst samen met zijn vrouw vanuit zijn woonplaats Leiden naar Texel, langs de Wadden tot het Duitse Wilhelmshaven en dan weer terug naar Leiden. Genieten van de tocht hoort er zeker bij, zegt organisator Dirk Kuiken. 'We willen een voorbeeld zijn van hoe het anders kan. Op de fiets voel je de elementen en maak je deel uit van de wereld om je heen. In de auto zit je in een rijdende cocon met airco en muziek. Fietsen is duurzamer en minder gehaast. We hebben ons hele hebben en houwen mee. Jeervaart dat je al die spullen niet nodig hebt.'

bij. Hij kende het probleem van lozingen van afvalwater vanuit zijn eigen woonomgeving. 'Ik ben opgegroeid in Nieuw-Vennep. In de jaren zestig kon je er 's winters schaatsen op de Hoofdvaart, in de jaren zeventig kon dat niet meer. Er was een kleine industrie in Nieuw-Vennep gekomen, waaronder een stomerij. De stomerij dumpte het warme afvalwater ongefilterd in de Hoofdvaart, waardoor er 's winters geen ijs meer was. Als kind viste ik weleens met een hengeltje. In de jaren zestig ving ik nog weleens wat, in de jaren zeventig was er geen vis meer, door vervuiling.'

coronabestrijding

nis van technologie hoe je in het groot iets logistiek gezien goed voor consumenten kunt regelen. Gaandeweg zijn de processen steeds beter en sneller geworden. Er is een ict-landschap opgetuigd met gegevens van miljoenen Nederlanders, callcenters kregen soms een miljoen telefoontjes per dag. Dat is extreem. Het vroeg een enorme, nooit eerder geleverde krachtsinspanning. We hebben ook kennis en ervaring benut vanuit de evenementen- en horecasector. Veel mensen die daar werkten, konden niet in hun eigen branche aan de slag vanwege de lockdowns. Velen van

hen zijn gaan werken in test- en vaccinatiecentra.' En dat heeft hun 'een unieke ervaring' bezorgd, weet Moeksis. 'Ze zijn in staat gebleken om onder hoge druk te werken, met een grote verantwoordelijkheid voor processen waar niks mis mag gaan. Die ervaring nemen ze nu mee in hun verdere loopbaan.' De samenwerking in crisistijd heeft tegelijk 'banden voor het leven' gesmeed onder de extern ingehuurde krachten, zegt Moeksis. 'Wij weten elkaar te vinden in de toekomst, als er weer iets groots speelt dat gepaard gaat met grote druk.'

NIEUWSANALYSE

ILSE BRANDEMANN nd.nl/nederland BEELD ANP / ROBIN UTRECHT, ND

Tornen aan vrijheid van onderwijs lukt niet zomaar

Orthodox-religieuze scholen, zoals reformatorische, mogen in hun handjes knijpen dat de Grondwet bestaat. Anders zouden ze moeten vrezen voor de toekomst van hun onderwijs.

► DEN HAAG

Mogen mijn kinderen op school nog wel leren dat een huwelijk alleen gesloten mag worden tussen één man en één vrouw? In reformatorische kringen is dit een zorg en die is volkomen gegrond, blijkt uit stukken die door het *Nederlands Dagblad* zijn opgevraagd.

Al anderhalf jaar wordt er gewacht op een reactie van de minister van Onderwijs op een advies dat de Onderwijsraad uitbracht. Dit advies stelt dat het morrelen aan de vrijheid van onderwijs (artikel 23 van de Grondwet) niet nodig is, omdat de overheid al genoeg instrumenten heeft om misstanden op scholen aan te pakken. Maar, stelt de Onderwijsraad, de minister moet wel duidelijker maken wat de grenzen zijn binnen die vrijheid van onderwijs. Die visie kan impact hebben op de ruimte die orthodox-religieuze scholen, zoals een islamitische of een reformatorische, krijgen op gevoelige kwesties als gender en lhbt+.

De opdracht om grenzen te stellen, zat als gegoten bij voormalig onderwijsminister Dennis Wiersma, die vorige week opstapte na berichten over wangedrag. De VVD'er heeft in de anderhalf jaar dat hij minister was hard zijn best gedaan het toezicht op scholen op te schroeven en sneller in te kunnen grijpen bij misstanden. Het honderd jaar oude 'artikel 23' paste volgens Wiersma niet meer bij de samenleving van nu, en dus moet de vrijheid van onderwijs worden begrensd.

Wiersma's vurige wens om de vrijheid van onderwijs in te perken, is precies de reden dat het zo lang duurde voordat de reactie op de Onderwijsraad er lag. Uit documenten die deze krant opvroeg, blijkt dat Wiersma flink aanstuurde op duidelijke normen, waaruit moet blijken of een school binnen of buiten de grenzen opereert.

terughoudend

Maar Wiersma's streven om dit in te vullen met concrete voorbeel-

Minister Wiersma's vurige wens om de vrijheid van onderwijs in te perken, is waarom het zo lang duurde voor de reactie op de Onderwijsraad er lag.

den – zoals een onveilig klimaat voor homoseksuele jongeren op reformatorische scholen – stuitte op weerstand. Onder andere binnen Wiersma's eigen ministerie. Ambtenaren zijn zuinig op grondrechten, zoals de vrijheid van meningsuiting, vrijheid van godsdienst én de vrijheid van onderwijs. Binnen het ministerie van Onderwijs zijn verschillende sessies geweest om na te denken over grenzen aan de vrijheid van scholen. Zo is in augustus vorig jaar al gesproken over de vraag of het toelaatbaar is dat homoseksualiteit in de klas zondig wordt genoemd. En ook binnen het ministerie van Binnenlandse Zaken en de Onderwijsinspectie – die toezicht moet houden op scholen – is men terughoudend met het benoemen van concrete grenzen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken hamerde op de juridische basis die ten grondslag moet liggen aan die normen. Bovendien zou het noemen van voorbeelden het debat alleen maar polariseren. Wiersma wilde niet té polariserend zijn, komt uit de opgevraagde documenten naar voren. Toch probeerde hij in de conceptbrieven die er lagen wel telkens het randje op te zoeken. Hij wilde graag voorbeelden van misstanden noemen, om aan te geven wat wel en niet geoorloofd is en wanneer de inspectie in mag grijpen. Morrelen aan de Grondwet zelf had

in de huidige coalitie met CDA en ChristenUnie geen schijn van kans. Daarover zijn afspraken gemaakt in het coalitieakkoord. Wiersma probeerde daarom aan de ene kant de onderwijsvrijheid te behouden, maar die tegelijk zo strak mogelijk te begrenzen. Een manier om dat te doen was duidelijke eisen stellen aan de wettelijke plicht tot burgerschapsvorming op scholen. Maandag komt na anderhalf jaar eindelijk de brief waarin staat hoe het onderwijsministerie aankijkt tegen de onderwijsvrijheid. Het zal een reactie zijn zonder al te veel concrete grenzen, én met veel aandacht voor gesprekken. Wiersma en zijn ambtenaren wilden het positief framen en naast een 'harde kant' (grenzen vaststellen) ook een 'zachte kant' toevoegen, namelijk dat de inspectie met scholen in gesprek gaat over eventuele misstanden.

De angst van reformatorische christenen is gegrond: Wiersma sprak in de afgelopen anderhalf jaar over misstanden binnen reformatorische scholen, die hij het liefst wilde verbieden. Maar met het logge overheidssysteem, de Grondwet, de Onderwijsinspectie en coalitiepartijen met een christelijke inborst mogen reformatorische christenen in hun handjes knijpen. Want, zo blijkt, een minister die wil tornen aan de vrijheid van onderwijs, krijgt dat echt niet zomaar voor elkaar.

NL

ANP

'Gasveld eerder dicht'

► DEN HAAG

Het Staatstoezicht op de Mijnen adviseert het kabinet om dit najaar het Groningengasveld al helemaal te sluiten, in plaats van per 1 oktober 2024. De enorme vertraging van de versterkingsoperatie en de vergoeding van bevestigingschade leiden tot gezondheidsschade bij inwoners van het bevestigingsgebied. Staatssecretaris Vijlbrief (Mijnbouw) moet de onzekerheid wegnemen, vindt de SodM. <

advertentie

Momenteel meer dan 200 occasions in onze showroom te

DE KRIM – HARDENBERG en HOOGEVEEN

KIJK op de vele aanbiedingen op www.mastebroek.nl
of bel met 0524-571777 / 0523-267000 / 0528-264055

Mastebroek's Automobielbedrijven

HARDENBERG – DE KRIM – HOOGEVEEN

advertenties

**SAMEN
INVESTEREN**

Investeer mee in maatschappelijk vastgoed

Samen realiseren we inspirerende projecten!

Realisatie
zorgwoningen

Ontwikkelen
woonleefgemeenschap

tot **7%***
rendement

Vraag vrijblijvend onze informatiebrochure aan!

sameninvesteren.nl

Of bel 085-48 919 51 voor een inspirerende lunchafspraak.

+30 objecten
in Canada

*Want alle winsten delen we samen.

Let op! U belegt buiten AFM-toezicht. Geen vergunning- en prospectusplicht voor deze activiteit.

vdgarde.nl

Daar ben je écht bij mee.

**SUMMER
DEALS!**

Bekijk alle deals online.

vanderGarde
TUINMEUBELN

Meer dan 300+ tuinsets in onze showrooms!

Opheusden

Duiven

Apeldoorn

OF SHOP ONLINE OP [VDGARDE.NL](https://vdgarde.nl)

+

HENDRO MUNSTERMAN nd.nl/katholiek BEELD FACEBOOK / BROTHERS OF SAINT-JOHN

‘Misbruikcultu

...De cultuur van misbruik had bij de broeders van Sint-Jan een systemisch karakter en dat heeft te maken met haar oorsprong.

...Het is de harde boodschap uit een rapport dat deze week verscheen en waaruit blijkt dat een op de zes paters misbruikte. De gemeenschap is ook in Nederland actief.

► PARIJS

‘Kan de gemeenschap wel gered worden als haar fundamenten en haar hele organisatie geen ander doel lijken te hebben gehad dan haar stichter in staat te stellen zijn seksuele impulsen te bevredigen?’ De Franse katholieke krant *La Croix*, die de afgelopen dagen meerdere artikelen aan het rapport wijdde, stelt de vraag in al haar directheid. En vervolgt: ‘Kun je voldoende uit de greep van zo’n systeem komen als je er al zo lang in gevangen zit? Kun je de juiste objectiviteit hebben als het voortbestaan van de gemeenschap op het spel staat?’

De broeders van Sint-Jan gaan diep door het stof. Zij publiceerden afgelopen week een rapport van 800 pagina's waarin zij open en bloot op tafel leggen hoe de door hun stichter Marie-Dominique Philippe onderzeten leer een perverse cultuur van misbruik in hun congregatie heeft verspreid.

Zijn foto was in alle kamers van alle dertig huizen van de broeders van Sint-Jan te zien. Marie-Dominique Philippe werd bij leven en welzijn bijna als heilige vereerd en stond in hoog aanzien aan de conservatieve flank van de Rooms-Katholieke Kerk, niet het minst door de vele roepingen tot het priesterschap en het religieuze leven. Hij stierf in 2006 op 93-jarige leeftijd.

Dat de stichter van de broeders van Sint-Jan en van twee vrouwelijke takken meervoudig seksueel misbruik had gepleegd werd pas na zijn

dood in 2013 algemeen bekend. De cijfers liegen er niet om. Het rapport spreekt over 24 slachtoffers van de stichter, maar geeft ook toe dat het aantal waarschijnlijk hoger ligt. ‘We weten dat sommige slachtoffers zich tot nu toe niet hebben willen melden.’

Onder de 167 slachtoffers van de 72 andere broeders en paters waren dertig vrouwelijke religieuzen, 69 andere vrouwen, 29 minderjarige meisjes en 15 minderjarige jongens. Maar ook hier ligt het echte aantal waarschijnlijk hoger. Verder zijn er zes vrouwelijke daders van seksueel misbruik in de twee vrouwelijke takken van de Familie van Sint-Jan.

RUURD UBELS nd.nl/buitenland

Hof VS: opdracht van homostel weigeren mag

► WASHINGTON

Een Amerikaanse ondernemer die trouwwebsites bouwt, mag – op grond van zijn christelijke overtuiging – opdrachten van homoseksuele koppels weigeren. De uitspraak leidt tot commotie.

Het Amerikaanse Hooggerechtshof deed vrijdag uitspraak. Zes rechters schaarden zich achter de ondernemer, drie waren tegen.

De uitspraak leidde meteen tot commotie. De websitebouwer, Lorie Smith, woont in Colorado. In deze staat is discriminatie op basis van seksuele gaardheid bij wet verboden. Smith beroept zich echter op de vrijheid van meningsuiting. Als zij een website moet bouwen waarop homostellen hun huwelijk aankondigen, zo redeneert Smith, dan helpt zij iets uit te dragen dat tegen haar geloofsovertuiging ingaat. Daarmee wordt haar vrijheid van meningsuiting aangetast, meent ze.

‘Mensen mogen nooit gedwongen worden om dingen te zeggen waar ze niet achter staan’, zo wordt de advocaat van Smith, Kristen Waggoner, door de Amerikaanse nieuwszender CNN geciteerd.

Een meerderheid van het hof ging in deze redenering mee. Een van de drie rechters die tegen stemde, Sonia Sotomayor, betreurt dit. Volgens haar legitimeert het hof nu discriminatie. Ze sprak van een ‘droevige dag in het Amerikaanse constitutionele recht en in het leven van lhbt+’ers’.

bescherming kunstenaars Volgens aanhangers van Smith beschermt het hoogste rechtscollege nu kunstschilders, fotografen, schrijvers en muzikanten. Zij hoeven geen opdrachten meer aan te nemen waarin hun wordt gevraagd iets te maken waar zij inhoudelijk niet achter staan. Tegenstanders vrezen discriminatie, ook van joden en moslims. <

ur' in orde Sint-Jan

De broeders van Sint Jan staan in de traditie van stichter Marie-Dominique Philippe, die in 2006 overleed.

Dit misbruik vond volgens het rapport vooral tussen 1995 en 2010 plaats. Tussen 2012 en 2020 zijn tot nu toe drie gevallen gemeld. Driekwart van de slachtoffers is vrouw.

systematisch

'Begrijpen en genezen' heet het rapport. Het mag niet onafhankelijk heten, want het is geschreven door leden van de gemeenschap in samenwerking met historici, psychologen en theologen van buiten. Het misbruik heeft een systemisch karakter, stelt het rapport vast. Het seksueel misbruik is het gevolg van geestelijk misbruik, gewetensmis-

bruik en machtsmisbruik dat binnen de congregatie een systemisch karakter droeg. Het rapport spreekt zelfs over een 'incestueuze geschiedenis', want de oorsprong van alle misbruik ligt bij de stichter. Broeders en zusters die zelf slachtoffer waren van misbruik, al dan niet door de stichter, misbruikten op hun beurt op soortgelijke wijze. 'Het is duidelijk dat pater Marie-Dominique Philippe langdurige seksuele relaties onderhield met meerdere mensen tegelijk', stelt het rapport. Deze seksuele relaties vonden plaats tijdens privé-gesprekken, soms 'tot diep in de nacht', en meestal in het kader van de biecht of

wat geestelijke begeleiding werd genoemd.

Marie-Dominique Philippe sprak over 'nieuwe vormen van relaties tussen mannen en vrouwen in het religieuze leven'. Hij baseerde zich als dominicaan op het denken van Aristoteles en Thomas van Aquino. Maar het rapport stelt vast dat hij hun denken naar eigen believen aanpaste en dat deze veranderingen 'altijd in dezelfde richting gaan: rechtvaardiging van misbruik'. De rechtvaardigingen hadden altijd een mystiek-spiritueel karakter. 'Julie relatie is een afspiegeling van Maria en Johannes', of 'je ontvangt een grote genade'. Zo ontwikkelde hij een theologie van 'vriendschappelijke liefde' waarmee intieme relaties werden goedgepraat, ook voor mensen die toch een kuisheidsgelofte hadden afgelegd. Ook bij het misbruik door de andere paters werd de intimiteit van de biecht opvallend veel gebruikt.

verlaten

In 2022 besloot het Vaticaan dat alle verwijzingen naar de stichter uit de constituties moesten worden verwijderd. Zijn boeken mochten niet meer worden verkocht of gebruikt. En ook moest de congregatie zich hervormen, niet alleen wat leiderschapstijl betreft, maar ook als het gaat over de opname van nieuwe leden. Vandaag telt de gemeenschap nog 422 leden. De twee vrouwelijke takken tellen 53 en 175 leden; de eersten leven in afzondering en gebed, de tweede tak wijdt zich aan kerkelijke activiteiten. De helft van de daders heeft de congregatie inmiddels verlaten. Slechts zes zijn door justitie veroordeeld, maar er lopen nog tien zaken. In Nederland zijn de broeders van Sint-Jan actief in Den Haag en Utrecht, waar zij zich onder meer richten op jongerenwerk en studentenpastoraat. <

HENDRO MUNSTERMAN nd.nl/geloof

Zuppi lijkt iets in beweging te zetten

► ROME

De Italiaanse kardinaal Matteo Zuppi sprak twee dagen lang in Moskou met politieke en religieuze leiders. Het mag geen officiële bemiddeling heten en de pauselijke vredesgezant gaat uiterst voorzichtig te werk. Maar afgaande op de terminologie lijkt er iets te bewegen.

De Oekraïense president Zelensky ontving de kardinaal begin juni persoonlijk, maar Vladimir Poetin kreeg Zuppi niet te spreken. Wel ontmoette hij een hooggeplaatste adviseur van de president, Yuri Ushakov. Daarnaast sprak hij de Russische commissaris voor kinderrechten, Maria Lvova-Belova. Tegen haar en tegen Poetin loopt momenteel een arrestatiebevel van het Internationale Strafhof vanwege de deportatie van 16.000 Oekraïense kinderen naar Rusland. Volgens de woordvoerder van het Kremlin hebben deze ontmoetingen niet tot 'concrete besluiten of overeenkomsten' geleid, maar wisselden beide partijen 'ideeën en informatie over humanitaire kwesties in de Oekraïense context' uit. Wel was er in het Kremlin 'grote waardering voor de inzet en initiatieven van het Vaticaan om een vreedzame oplossing te vinden voor de Oekraïense crisis'. 'Tijdens deze gesprekken werd het humanitaire aspect van ons initiatief sterk benadrukt, evenals de noodzaak om de zo gewenste vrede te kunnen bereiken', meldde het Vaticaan nadat Zuppi vrijdag weer in Rome was geland. Heel bewust in die volgorde. Zuppi gebruikt gesprekken over vluchtelingen en krijgsgevangenen om een voet tussen de deur te krijgen en over vrede te kunnen praten, terwijl niemand dat eigenlijk wil. De ervaren kerkelijke vredesdiplomaat, die bij de vredesakkoorden van Mozambique een sleutelrol speelde, moet enerzijds Zelensky te vriend houden en tegelijkertijd pogen om in Moskou een opening te creëren. De

belangrijkste resultaten van Zuppi's bezoek zijn volgens Paolo Pezzi, de rooms-katholieke bisschop van Moskou, 'de openheid die zowel op politiek als religieus vlak zijn getoond en de bereidheid om verder te gaan op deze weg'. Dat zei hij bij de katholieke zender TV2000. Maar tijdens dat tv-interview gebeurde er iets bijzonders. Terwijl het Vaticaan in zijn officiële communicatie consequent spreekt over 'het zoeken naar een rechtvaardige vrede' – een terminologie die door Oekraïne wordt gebruikt om aan te geven dat het vertrek van Rusland uit alle bezette gebieden daarvoor een voorwaarde is – sprak Pezzi ineens over een 'creatieve vrede'. 'Voor vrede is het nodig creatief en ruimdenkend te zijn', zei hij. Hij vertelde er niet bij waar die creativiteit dan uit zou kunnen bestaan, maar er is klaarblijkelijk met de partijen gesproken over mogelijkheden om tot een vredesakkoord te komen. Alleen mocht dat in de officiële verklaringen niet gezegd worden.

patriarch

In zijn verklaring legde het Vaticaan ook de nadruk op de 'vruchtbare ontmoeting' met het hoofd van de Russisch-Orthodoxe Kerk. Deze patriarch Kirill steunt de Russische inval in Oekraïne vanaf het allereerste begin. Beide kerkleiders spraken samen de wens uit dat de kerken zich inzetten 'voor vrede om een gewapend conflict te voorkomen'. Opvallend is verder dat het patriarchaat van Moskou in zijn verklaring open en bloot spreekt over de 'bemiddelingsmissie die gericht is op het overwinnen van het tragische conflict in Oekraïne en het zo snel mogelijk tot stand brengen van een rechtvaardige vrede'. De verklaring van het Vaticaan meldt dat de paus nu wordt geïnformeerd en dat men zich samen met hem bezint op 'verdere stappen' om de 'zo zeer gewenste vrede' te bereiken. <

MARINA DE HAAN nd.nl/geloof BEELD ANP, LIVESTREAM EO

Woorden van schuld belijden voor het slavernijverleden

'Wij belijden voor U, dat wij er ook vandaag onvoldoende in slagen werkelijk inclusieve gemeenschappen te zijn, dat wij ook vandaag te weinig doen tegen huidige vormen van slavernij, racisme en discriminatie.' De herdenkingsdienst in de Nieuwe Kerk in Amsterdam is vrijdagavond net begonnen als René de Reuver deze woorden tijdens een Kyriegebed uitspreekt. De Nederlandse kerken bieden in deze speciale herdenkingsdienst, op de vooravond van Ketikoti, geen excuses aan voor hun rol in het slavernijverleden. Wel gebruiken ze de kerkelijke taal van schuldbelijdenis om tot een heilzame verwerking van het verleden te komen. En dat doen de kerken met elkaar. Protestant, orthodoxe, katholieke en pinksterkerken zij aan zij. Zwart naast wit. De gebeden, liederen, dans en spoken word gaan over verzoening, verbinding en gerechtigheid. 'We willen onze schuld onder ogen zien, maar we willen ook verder als witte en zwarte mensen

die in Christus een zijn', zegt Johannes Welschen, vicevoorzitter van Raad van Kerken, een van de initiatiefnemers van de samenkomst. Pastoor Duncan Wielzen preekt samen met dominee Rosaliene Israel. 'Ik stam van af van tot slaaf gemaakten en jij van witte voorouders die in de tijd van slavernij leefden. En er niet ondenkbaar een weinig kritische mening over hadden', zegt hij. 'Dat is waarom we hier niet alleen staan, maar samen', antwoordt Israel. 'Ik wil met jou ons gedeelde verleden onder ogen zien. Ik wil mijn ogen niet langer sluiten voor de doorwerking van het slavernijverleden. Ik sta niet tegenover jou, maar ik sta naast jou.' Voor het altaar staat een kunstwerk: een grote hangende traan van bevroren water. Twee dansers bewegen er ritmisch omheen terwijl een spoken word wordt opgevoerd. De traan smelt geleidelijk als beeld van het smeltende pijn en verdriet. 'Tranen kennen geen kleur. Tranen van ontmoeting.' <

NIEUWSANALYSE

RUURD UBELS nd.nl/buitenland BEELD ANP / REMKO DE WAAL

Zo zwak is Poetin nu ook weer niet

Poetins zwakte werd pijnlijk duidelijk toen Wagner-baas Jevgeni Prigozjin naar Moskou trok. Of is de werkelijkheid toch anders? De Europese bondgenoten van Oekraïne tasten in het duister. 'Waarschijnlijk is dit het verkeerde moment om strikte voorspellingen te doen.'

► BRUSSEL

Oekraïne mag op de lange termijn rekenen op 'veiligheidstoezeggingen' van de Europese Unie. Maar hoe? Daar zijn de lidstaten nog niet uit, bleek de afgelopen dagen op hun top in Brussel. Tijdens de top hing één vraag boven het overleg: hoe moet Europa reageren op de ontwikkelingen in Rusland na de opstand van Wagner-baas Prigozjin, vorige week? Wacht nou eens rustig af, adviseert de Litouwse president Gitanas Nausėda. Het is te vroeg om te beslissen hoe de Europese Unie moet antwoorden, zei hij donderdag tegen journalisten. 'We moeten geduld hebben, informatie verzamelen en dan pas beslissen wat we gaan doen. Niemand weet precies wat er gaande is in de Russische Federatie en in Belarus. Waarschijnlijk is dit het verkeerde moment om strikte voorspellingen te doen over wat er overmorgen zal gebeuren.'

teken van kracht

Dit is heel andere taal dan die van veel analisten, eerder deze week. Hun eensluidende conclusie: de munitie van Prigozjin heeft de zwakte van de Russische president Vladimir Poetin blootgelegd. De Hongaarse premier Viktor Orbán

In het Militair Revalidatie Centrum in Doorn worden veertien Oekraïners opgevangen. Niets wijst erop dat de munitie van Wagner in Rusland het einde van de oorlog dichterbij heeft gebracht.

was een van de eersten die ertegenin ging. Het was juist 'een teken van kracht' dat Poetin de opstand binnen een etmaal wist neer te slaan, analyseerde hij in een gesprek met de Duitse krant *Bild*. Bovendien, 'Poetin is de president van Rusland en wie denkt dat hij vervangen kan worden, begrijpt het Russische volk en de machtsstructuren niet'. Orbán is een *Putinversteher*, een van

de weinige Europese leiders die weigert de Russische leider af te vallen. Dat betekent echter niet dat de blik van de Hongaarse premier troebel is of dat hij geïsoleerd staat. Zo ontvangt Orbán steun van de Zwitserse historicus Jeronim Perovic. 'Dat Poetin is verzwakt, is westers wensdenken', zei Perovic afgelopen week in een interview met *Tagesan-*

zeiger, een grote krant in Zwitserland. De munitie van Wagner was een schok voor Poetin, erkent de historicus. En ze leidde tot een crisis die hij niet had verwacht. Maar die overwon hij uiteindelijk wel: 'Prigozjin mag dan militaire steun hebben en populair zijn onder de bevolking, niemand van de elite of het leger heeft zich bij hem aangesloten. Zelfs de Tsjetsjenen

zijn trouw gebleven aan het Kremlin.'

leedvermaak en hoongelach

Was er een week geleden in Europa volop leedvermaak over de munitie tegen Poetin, het hoongelach lijkt nu te verstommen. Minister Sergej Sjojgoe (Defensie) en opperbevelhebber Valeri Gerasimov zijn niet op een zijspoor gezet, ondanks deze harde eis van Prigozjin (die al maanden spuugt op dit duo). Bovendien: na het eerste succes vorige week zaterdagmorgen van Wagner, volgde geen onrust of instabiliteit aan het front in Oekraïne. Geen enkele Russische officier sloot zich bij Wagner aan, ondanks de afkeer die er onder het kader is van Sjojgoe en Gerasimov. Zoals ook de Russische elite zich afzijdig houdt en signalen van een volksoptstand ontbreken.

explosieve mix

Het lijkt er al met al niet op dat Poetin erg verzwakt is. Tekenen dat wij ons minder zorgen hoeven te maken over de veiligheid aan de EU-oostgrens, zijn er evenmin. Sterker nog, op de EU-top in Brussel uitten de regeringsleiders hun bezorgdheid over Belarus. De verplaatsing van Russische kernwapens naar deze dictatuur had al eerder tot hoofdpijn geleid, en nu voert de komst van Prigozjin en zijn Wagner-troepen de spanning verder op. Zo is deze week aan de oostgrens van de Europese Unie een nieuwe situatie ontstaan, citeert het nieuwplatform Politico een EU-functionaris in Brussel. En dat niet alleen: 'Dit is een explosieve mix.'

TIPS

tarief € 6,27 per regel; tekst wordt achterelkaar doorgezet; opgave via ndadvertenties.nl

ACTIVITEITEN

■ BIJENKOMSTEN

OPENMIDDAG KRUISKERK HOOFDDORP. De gemeente wordt opgeheven. Zaterdag 15 juli tussen 15:00 uur en 18:00 uur staan de deuren open om herinneringen op te doen, afscheid te nemen en (oud)gemeenteleden te ontmoeten. Zie <https://hoofddorp.gkv.nl/>

GERECHTELIJKE PUBLICATIES

■ ALGEMEEN

IGN Holding B.V. en DNG Holding II B.V., beide vennootschappen statutair gevestigd te Almelo, hebben ten kantore van de Kamer van Koophandel, alsmede ten kantore van de betrokken rechtspersonen aan de Thomas Ainsworthlaan 11, 7607 NV Almelo, ter inzage gelegd de benodigde stukken als bedoeld in artikel 2:314 van het Burgerlijk Wetboek.

Ten kantore van het handelsregister van de Kamer van Koophandel en ten kantore van de te

melden vennootschap is op 29 juni 2023 gedeponneerd ter kennisneming van een ieder, een voorstel als bedoeld in artikel 2:334a lid 3 van het Burgerlijk Wetboek (afsplitsing) met betrekking tot de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid: Lasa B.V., gevestigd te 's-Gravenhage, kantoorhoudende ABC Westland 271 te 2685 DC Poeldijk, Nederland, ingeschreven in het handelsregister bij de Kamer van Koophandel onder nummer 27292921.

Eric Kuiper Holding B.V., gevestigd te 's-Hertogenbosch, ingeschreven in het handelsregister onder nummer 17218548, verklaart dat de stukken als bedoeld in artikel 2:334h Burgerlijk Wetboek, zijn neergelegd ten kantore van het handelsregister van de Kamer van Koophandel en ten kantore van de vennootschap: Hoge Maasdijk 13, 5257 NE Hedikhuizen.

Per 29 juni 2023 is ten kantore van het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Utrecht alsmede ten kantore van Zwaluwpark Tienhoven B.V., gevestigd te Vleuten, gemeente Utrecht, kantoorhoudende te Vleuten, Valkenierslaan 7, (postcode 3451 ZJ), gedeponneerd, ter kennisneming van een ieder, een voorstel tot splitsing als bedoeld in art. 2:334h BW, alsook de daarbij behorende stukken. Namens het bestuur van de vennootschap, M.G.W. Broos.

KEK Holding B.V., gevestigd te 's-Hertogenbosch, ingeschreven in het handelsregister onder nummer 70782083, verklaart dat de stukken als bedoeld in artikel 2:334h Burgerlijk Wetboek, zijn neergelegd ten kantore van het handelsregister van de Kamer van Koophandel en ten kantore van de vennootschap: Graaf van Solmsweg 111, 5222 BS 's-Hertogenbosch.

ONROEREND GOED EN WONEN

■ TE HUUR

TE HUUR nieuw gebouwde pastorie te Linschoten ivm vacante periode. Meer info? Mail: kerkrentmeesters@hervormdlinshotsen.nl

SPOED: 2e-jaars studente aan de RUG zoekt per direct of met ingang van komend studiejaar een kamer in Groningen. Mail: weminnaard@gmail.com of 06-81846939

PERONEEL

■ ALGEMEEN

VACATURES OP JOBFISH.NL / Contractmanager, Timon, R'dam / Manag. Assistent, Open Doors, Ermelo / Docent Duits, De Passie, Utrecht / Begeleider 3, Profila, Steenwijkerveld / Off. manager, Idoed, Doetinchem / Lid w. gr. justitie pastoraat, PKN, Redacteurs, Family7, A'doorn / Horecamedewerker, Vierhouterbos, Vierhouten / Planner, De Schutse, Kesteren / Maatsch. Werker, Ontmoeting, Goeree / Kusters, CGK, Zwolle / Manag. assistent, Onderwijsbureau, Den Haag / Wetensch. Onderzoeker, Unie-ABC, A'dam / mw'er HR admin, Sirjon, Ridderkerk / mw'er servicebalie, CHE, Ede / Woonbegeleider, Leger des Heils, Den Haag / mw'er braille drukkerij, CBB, Ermelo / mw'er klantenservice, RVS, Capelle ad IJssel / LAAT JE VINDEN, PLAATS JE CV OP JOBFISH.NL/CV

■ ONDERWIJS

VACATURE | Wil jij werken in het onderwijs als Begeleider Passend Onderwijs (ca. 0,4-0,6 fte)? Dan zoeken wij jou! Bekijk deze vacature op: gsr.nl/vacatures.

VAKANTIE BINNENLAND

■ FRIESLAND

OUDEMIRDUM, t.h. 4 pers. vak.huisje, vrij week 28, 29, 35, 37 tel. 058 2542148.

VERVOER EN AUTO

■ FIETSEN

Witharen; heel veel ELEKTRISCHE merkfietsen, nieuw en gebruikt, al vanaf € 799,- per stuk, zie www.veurink-fietsen.nl

VRAAG EN AANBOD

■ ALGEMEEN

Kostadres gezocht voor onze 18-jarige zoon i.v.m. stage in de omgeving van ZUNDERT. Ma tot vr, sept-nov 2023. Tel. (06) 53 60 29 10.

NIEUWSANALYSE

nd.nl/politiek BEELD ANP / ROBIN UTRECHT

Gerard Beverdam

Hoe de SGP zelf de bodem voor radicalisering legde

SGP-jongeren die sympathiseren met bijvoorbeeld Forum voor Democratie, leiden tot kopzorgen in de partij. Tegelijk lijkt de nieuwe samenwerking met de PVV in Flevoland geen enkel punt. Door bondjes met populisten heeft de SGP zelf de voedingsbodem voor radicalisering gecreëerd.

Vier jaar geleden reisde SGP-Kamerlid Chris Stoffer af naar Amsterdam. Daar hield hij een toespraak bij de jongeren van Forum voor Democratie. 'Tweede pinksterdag wil ik niet inruilen voor het Suikerfeest. Echt niet', zei de SGP'er. De jonge FVD'ers klapten hard. Ook zei Stoffer net als Forum-leider Thierry Baudet dat Nederland een 'renaissance' nodig heeft, maar dan als 'wedergeboorte' tussen God en mens. Stoffers partijgenoot Jan Schippers, directeur van het Wetenschappelijk Instituut van de SGP, was in dezelfde periode al kritisch over de sympathie vanuit zijn partij voor Forum. Die noemde hij 'paradoxaal'. Hij vond Baudets overwinningsspeech bij de provinciale verkiezingen in 2019 'deels blasfemisch', en zei ook dat SGP'ers zich moeten verdiepen in het programma van Forum. Dan zouden ze ontdekken dat die partij op punten als abortus en euthanasie net zo libertijns en net zo individualistisch is als veel andere partijen. Op dit moment worstelen de SGP-jongeren met leden die sympathiseren met Forum voor Democratie. Een van hen, Tom de Nooijer, heeft zijn lidmaatschap van moederpartij SGP opgezegd nadat hem een mogelijke schorsing was aangezegd. Intussen slaat hij zichzelf op de borst dat hij met zijn mediaoptredens (zoals bij Ongehoord Nederland en platform BLCKBX, dagelijkse podia voor complottheorieën) veel meer aandacht trekt dan de SGP-jongeren. Toen het *Reformatisch Dagblad* vorige week schreef over de slangenkuil die bij SGP-jongeren zou zijn ontstaan, publiceerde De Nooijer een lange reactie. Samengevat: het gedoe is allemaal de schuld van anderen, en in de SGP is geen ruimte meer voor een rechts en kritisch geluid. Vergelijkbare spanning is er ook met SGP-jongerenlid Mathijs van der Tang, die in mei in het tv-programma *Rutger en de nationalist* stelde dat het de taak van de politiek is 'om de christelijke gemeenschap hier te beschermen en dus ook om moslims te weren'. Van der Tang is tijdelijk geschorst als lid van de SGP-jongeren, volgens de organisatie om een optelsom van zaken.

Waar begon de sympathie voor partijen als PVV en Forum, die de SGP en haar jongerenbeweging nu opbreekt? De staatkundig-gereformeerden hebben in hun ruim honderdjarige bestaan altijd gehouden van de antithese: de politieke stijl om je eigen opvattingen scherp tegenover die van anderen te plaatsen. In die zin heeft ook de SGP een populistisch trekje. Ook vandaag de dag werkt de SGP met speerpunten die zich hiervoor prima lenen, zoals de verdediging van het 'klassieke' gezin, de bescherming van het leven en onvoorwaardelijke steun aan Israël. Maar de verbinding met populistische partijen die vélder gaat dan uitwisseling van ideeën, werd voor het eerst gelegd in 2010. Toen kreeg het minderheidska-

Kees van der Staaij feliciteert in 2019 Thierry Baudet met het winnen van de provinciale verkiezingen.

binet-Rutte gedoogsteun van de PVV, maar deze 'coalitie' haalde in 2011 één zetel te weinig in de Eerste Kamer. De SGP – met wijlen senator Gerrit Holdijk op de cruciale 38e zetel – werd de officieuze gedoogder. Dit werd zeer zichtbaar, toen Kees van der Staaij in 2012 met premier Rutte een autoriteit maakte. De SGP-leider werd bijgepraat over de – later geklapte – Cats-huisonderhandelingen tussen VVD, CDA en PVV.

Na ruim tien jaar experimenteren lijkt één partij gekomen van samenwerking met populistische partijen: het CDA. 'Uiteindelijk zullen populistische partijen je altijd overstemmen', zegt een christendemocratisch Kamerlid. Of het nu om de gedoogconstructie tijdens het eerste kabinet-Rutte ging, of om de recentere provinciale coalities in Brabant (met Forum) en Limburg (met PVV): het CDA bleef telkens berooid achter. Anders dan het CDA zijn ChristenUnie en SGP deze maand in een omstreden Flevolands college met de PVV gestapt. De provinciale ChristenUnie gebruikt dezelfde argumenten als eerder het CDA, waarom de PVV niet moet worden uitgesloten. 'Je kunt ook zeggen dat je door partijen uit te sluiten, die alleen maar laat radicaliseren. Als je ze verantwoordelijkheid

geeft, zoals we nu in Flevoland doen, kun je gewoon afspraken maken die op geen enkele manier strijden met rechtsstatelijkheid', stelde de Flevolandse ChristenUnie-voorman Harold Hofstra in een interview met deze krant. Ook de manier om de populistische te neutraliseren is dezelfde als eerder bij het CDA: zoals in 2020 in Brabant werd uitgesproken dat VVD, CDA, Lokaal Brabant en Forum 'een open en respectvolle samenleving' willen, legde de nieuwe Flevolandse coalitie vast dat 'wij van en voor alle Flevolandse zijn'. Voor de ChristenUnie is samenwerking met de PVV een stap die vanuit de partijleiding met ongemak wordt bekeken. Voor de SGP is dit verbond – gelet op de recente partijgeschiedenis – minder omstreden. Toen deze krant ernaar informeerde, zei de Flevolandse gedeputeerde Sjaak Simonse er nog van niemand een opmerking over te hebben gekregen. Ook partijvoorzitter Dick van Meeuwen ziet geen bezwaren. Dat laat wel iets zien. Een aantal SGP-jongeren schurkt tegenwoordig liever tegen Forum en PVV aan, dan tegen de natuurlijke bondgenoten ChristenUnie en CDA. Maar dat die ontwikkeling door de moederpartij zelf in gang is gezet, is een besef dat bij de staatkundig-gereformeerden nog moet indalen.

INTERVIEW

EDUARD SLOOT nd.nl/politiek BEELD ANP / ROBIN VAN LONKHUIJSEN

‘Armoede verlamt, geef minima meer financiële rust’

De opkomst van voedselbanken en armoedehulp van kerken laat zien dat de overheid tekortschiet in het bieden van bestaanszekerheid, zegt Godfried Engbersen, voorzitter van de Commissie sociaal minimum. Hij wil die ontwikkeling teruggedraaien. ‘De nadruk heeft te sterk gelegen op het activeren van mensen, ten koste van inkomensbescherming.’

Armoede wordt elke twintig, dertig jaar herontdekt in Nederland, zegt socioloog Godfried Engbersen, hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en voorzitter van de Commissie sociaal minimum. ‘Dat zag je in de jaren tachtig en negentig en onder de zogeheten paarse kabinetten en nu opnieuw door de energiecrisis en de gestegen prijzen. Dan gaat de politiek weer fundamenteel kijken naar het sociaal minimum.’

Het ‘Columbus-complex’, noemt Engbersen dat – naar de (zogenaamde) ontdekker van Amerika. De continue herontdekking van armoede deint mee op de golven van de conjunctuur, zegt hij. ‘Als het slecht gaat, komt er meer aandacht voor het gebrek aan bestaanszekerheid.’

Vrijdag presenteerde Engbersen zijn langverwachte rapport ‘Een zeker bestaan’, waarin het sociaal minimum opnieuw wordt vastgesteld. Is dat voor mensen in de bijstand of mensen met een minimuminkomen momenteel voldoende om van te leven, of moet dat omhoog?

Bijna anderhalf jaar geleden werd de commissie ingesteld op verzoek van Tweede Kamerlid Pieter Omtzigt. Het rapport is niet af, maar de commissie presenteert nu al het eerste deel, over hoe hoog dat minimum moet zijn, zodat het kabinet dat kan gebruiken voor de besluiten op Prinsjesdag.

Komt dit rapport niet te laat? Veel huishoudens met een laag inkomen kregen afgelopen tijd hoge energierekeningen en dure boodschappen voor de kiezen.

‘Nee, het rapport komt op tijd. Het kabinet heeft in reactie op de financiële nood heel veel incidentele maatregelen genomen. Het is nu tijd daar structureel naar te kijken. We hebben gekeken welke noodzakelijke kosten groepen met een minimuminkomen hebben, en wat zij nodig hebben om rond te komen en maatschappelijk te participeren. Dat is een hele exercitie geweest.’

Wat is uw conclusie?

‘Dat het sociaal minimum, zoals de bijstandsuitkering en het minimumloon, te laag is. Dat geldt nu deels al, maar zeker voor de periode vanaf volgend jaar waar we het meest naar hebben gekeken. Dan lopen de incidentele steunmaatregelen van het kabinet af. Denk aan de energietoeslag en de verhoging van het kindgebonden budget. Het Centraal Planbureau heeft er al op gewezen dat het aantal Nederlanders in armoede oploopt van 800.000 naar een miljoen. Wij zijn nog bezig om te berekenen hoeveel mensen met een laag inkomen volgend jaar niet rond kunnen komen. Het blijkt dat sommige groepen dan honderd tot tweehonderd euro per maand tekortkomen. En andere groepen, met name gezinnen met kinderen, tweehonderd tot vijfhonderd euro per maand.’

Is dat niet heel veel?

‘Ja, dat is ontzettend veel. Het tekort neemt toe naarmate gezinnen groter zijn en de kinderen ou-

der. Dat is dus ook een appel aan de politiek: kijk goed naar bijvoorbeeld het kindgebonden budget (een inkomensafhankelijke tegemoetkoming voor gezinnen met kinderen, red.). In ons tweede rapport gaan we daar verder op in. Maar ik kan al wel zeggen dat veel andere landen, met name Frankrijk en Duitsland, op het gebied van kindregelingen ruimhartiger zijn.’

Wat is precies uw definitie van het sociaal minimum?

‘Dat is het inkomen dat je minimaal nodig hebt om vaste lasten, kleding en gezond voedsel te kunnen betalen, en waarmee je kunt meedoen in de maatschappij. Het gaat dus over meer dan het naakte financiële bestaan. Internet en een mobiele telefoon horen daarbij. Ik zelf ben gisteren mijn smartphone vergeten mee te nemen naar mijn werk. Ik had daardoor een rustige dag, maar het is toch wel een probleem als je die niet bij je hebt. De covidpandemie heeft laten zien dat een computer en een smartphone noodzakelijke attributen zijn om maatschappelijk mee te kunnen doen. De katholieke minister Marga Klompé, die in 1965 de bijstand invoerde, zei al dat mensen met zelfrespect door het leven moeten kunnen. Zij had het over het bloemetje op tafel. Dat is tegenwoordig een smartphone. Het is niet zo dat je een dure iPhone moet kunnen betalen; het gaat om goedkope apparatuur.’

Wij voegen ook een zogeheten flexbudget toe, voor onvoorziene zaken. Denk aan een hoge tandartsrekening of de pech dat je in een huis woont met een hoge huur. Hoe hoog dat budget moet

‘Onze verzorgingsstaat is geen gunst, maar een recht. Je mag niet afhankelijk zijn van willekeur.’

zijn, hebben wij niet bepaald. Slechts drie procent van het inkomen is weinig. Zo'n budget is juist voor mensen aan de onderkant relevant, omdat zij minder financiële rek hebben en vaker te maken hebben met gezondheidsklachten.’

Waarom ziet u in de praktijk dat de bestaanszekerheid tekortschiet?

‘Je ziet dat voedselbanken en de charitas van onder meer kerken belangrijker zijn geworden. Dat laat zien dat er wat aan de hand is. Het vangnet van de sociale zekerheid is losser geworden, terwijl de overheid juist moet zorgen voor een adequaat stelsel om het sociale minimum te garanderen. Dat beleid is onvoldoende effectief.’

Ook op andere terreinen staat die bestaanszekerheid onder druk. Denk aan de toename van flexbanen, kansengelijkheid in het onderwijs en problemen op de woningmarkt, waardoor sommigen geen huis kunnen vinden. Ook dat is belangrijk, maar als commissie hebben we ons gericht op de vraag hoe we zorgen voor financiële bestaanszekerheid.’

In uw ideale wereld spelen voedselbanken en kerken een minder grote rol om armoede te bestrijden?

‘Ja. De overheid kan nooit een totaal zeker bestaan garanderen. Dus zullen er altijd aanvullende voorzieningen nodig zijn, waarbij de gemeente of een kerk in bijzondere situaties een rol kan spelen. Onze verzorgingsstaat is echter geen gunst, maar een recht. Dan is het heel belangrijk dat je niet afhankelijk bent van willekeur. De ene gemeente of kerk is genereuzer dan de andere.’

Godfried Engbersen: 'De maatschappelijke kosten van armoede zijn hoog'.

Hoe groot zijn de verschillen tussen gemeenten?
 'Daar gaan we in het tweede rapport verder op in. Maar in de coronapandemie zag je dat gemeenten allerlei aanvullende maatregelen namen. In sommige gemeenten had je recht op energietoeslag bij een inkomen van 100 procent van het sociaal minimum, in andere nog bij een inkomen van 150 procent. Sommige gemeenten hebben een behoorlijke kwijtschelding van lokale belastingen, andere totaal niet. Het is dus enigszins onrechtvaardig als je in gemeente A woont en weinig financiële steun krijgt, terwijl gemeente B veel meer steun biedt. We moeten recht doen aan de lokale democratie, maar wij denken toch dat daar een zekere harmonisering nodig is.'

Welke nieuwe inzichten hebt u opgedaan tijdens uw onderzoek?
 'Wij hebben tijdens werkbezoeken gesproken met mensen die in een armoedige situatie leven. Een

inzicht dat we daar hebben opgedaan, is dat hun situatie ook heel verlamdend kan werken. Ze zijn bijvoorbeeld bang hun toeslagen te verliezen en blijven daardoor zitten waar ze zitten. Terwijl ze eigenlijk wel meer zouden kunnen gaan werken. Door hun meer zekerheden te bieden durven zij ook meer risico's te nemen. De allerbelangrijkste les is dat er nu echt wat moet gebeuren om mensen bestaanszekerheid te bieden.'

De commissie pleit voor een hoger minimumloon en een hogere bijstand. Welk effect heeft dat op het aantal Nederlanders in armoede?
 'We zijn nog bezig dat te berekenen. Volgens het Centraal Planbureau neemt het aantal mensen in armoede volgend jaar toe naar een miljoen. Wij denken dat onze voorstellen dat in elk geval fors kunnen reduceren. Het verhogen van de huurtoeslag voor lage inkomens is ook erg effectief, want daarmee bereik je een grote groep. Als commissie

verkiezen we een zeker boven een onzeker inkomen. Bij de huurtoeslag heb je namelijk ook te maken met mensen die dat niet aanvragen en met navorderingen, maar die keuze is aan de politiek.'

Zo'n pakket kost zes miljard. Terwijl het kabinet moet bezuinigen.

'Ja, maar de noodzaak hiervan is groot. De maatschappelijke kosten van armoede zijn hoog. Denk aan zorgkosten, dure schuldsaneringstrajecten en maatschappelijk werk. Wij denken dat wanneer je mensen meer financiële speelruimte geeft, dat problemen en leed voorkomt, en dus ook maatschappelijke kosten. Het is een goede investering. Er zijn veel partijen in Den Haag die zien dat dit een groot probleem aan het worden is.'

Economen zeggen: het verhogen van de bijstand maakt werken minder lonend. Wat is uw antwoord daarop?

'Wij pleiten niet voor verhogingen met tientallen procenten ... Je moet die kritiek serieus nemen. Tegelijk kan het geen kwaad het accent nu wat meer op inkomensbescherming te leggen. De commissie vindt activering belangrijk, maar afgelopen jaren heeft de nadruk wel te sterk gelegen op de boodschap dat iedereen aan het werk moet. Terwijl dat niet voor iedereen haalbaar is. Het bieden van bestaanszekerheid geeft mensen meer rust, waardoor ze juist eerder stappen zetten naar werk of iets anders. De overheid zou daarbij meer kunnen investeren in reïntegratie en hulp bij het vinden van werk. Daarop is erg bezuinigd.'

De commissie heeft vooral gekeken naar financiële bestaanszekerheid. Gaat het op de andere terreinen de goede kant op?

'Je ziet dat minister Karien van Gennip (Sociale Zaken en Werkgelegenheid) bezig is om te zorgen voor meer vaste contracten. De minister van Onderwijs is de kansenongelijkheid in het onderwijs

'De nadruk heeft de afgelopen jaren te sterk gelegen op de boodschap dat iedereen aan het werk moet.'

aan het aanpakken en de minister voor Volkshuisvesting probeert uit alle macht het aantal sociale woningen omhoog te krikken. Dus ja, ik zie wel een besef dat er wat moet gebeuren.'

Het kabinet wil de armoede, zowel bij volwassenen als kinderen, halveren in 2030. Kan dat nog verder omlaag?

'De Bijbel zegt: de armen zijn altijd bij ons. Er zijn wel landen die de armoede sterk omlaag weten te brengen. Maar helemaal uitbannen is niet mogelijk. Er zullen altijd mensen zijn die geen gebruik maken van financiële regelingen en door het ijs zakken. Laten we beginnen met die halvering. Dat is al heel wat.' <

TOEGANKELIJKHEID

De Commissie sociaal minimum komt in september met een tweede rapport. Daarin zal ze adviezen uitbrengen over onder meer de toegankelijkheid van voorzieningen, zodat minima daar ook daadwerkelijk gebruik van maken. Ook zal de commissie ingaan op de rol van gemeenten in het armoedebeleid, het versterken van de positie van kinderen in armoede, het bieden van financieel inzicht, en hoe de overheid perspectief kan bieden aan minima in specifieke situaties zoals schulden. De commissie bestaat naast voorzitter Godfried Engbersen onder anderen uit Nibud-directeur Arjan Vliegthart, Fatma Koser Kaya van de Landelijke Cliëntenraad, Alexandra Bartelds van Divosa, Marjolijn Olde Monnikhof van het Sociaal en Cultureel Planbureau, Soler Berk van de Alliantie Kinderarmoede en diverse wetenschappers.

ACHTERGROND

MARINA DE HAAN nd.nl/nederland BEELD ANP / REMKO DE WAAL, ANP / MISCHA SCHOEMAKER

‘Slavernij was een gegeven, de kerk zei vaak niets’

Het slavernijverleden was voor Arubanen lang een verzwegen geschiedenis. Tot de slavernij-excuses van premier Mark Rutte. Nu borrelen de pijn van en woede over dat verleden steeds vaker naar boven. ‘Laatst sprak ik een vrouw die had ontdekt dat haar voorouders tot slaaf gemaakt waren. Ze huilde.’

Plotseling stond Gisele Sint Jago op tijdens het speciale gastcollege Caribisch recht op de Universiteit van Aruba. Het was eind januari en de Oranjes waren op bezoek in het kader van Amalia’s kennismakingsreis met het Caribisch deel van Nederland – ze zaten vlak voor haar. Luid hief ze het protestlied ‘Oh Freedom’ aan, de Pan-Afrikaanse vlag in haar geheven vuist. *‘Before I’d be a slave / I’d be buried in my grave / and go home to my Lord and be saved.’*

Op de universiteit blikt de masterstudent rechten, activist en politicus terug op het protest. ‘Het was echt iets tussen mijn voorouders, mezelf en koning Willem-Alexander. Ik wil dat hij excuses maakt voor het slavernijverleden. De slavernij vond plaats in naam van de koning. Het is daarom voor mij zo klaar als een klontje dat het Koninklijk Huis – naast premier Rutte – óók excuses moet aanbieden’, vertelt Sint Jago, die geboren is op Curaçao, in Nederland opgroeide en nu op Aruba woont. Ze is afstammeling van tot slaaf gemaakten uit Sint Maarten en Bonaire.

Achteraf ontving Sint Jago meerdere steunbetuigingen. Al kon niet iedereen haar actie waarderen. ‘Mensen zijn bang voor politieke represailles wanneer ze zich uitspreken over institutioneel kolonialisme’, zegt ze daarover. Ze ging in gesprek met het universiteitsbestuur, dat aangaf dat het vertrouwen is beschaamd. De actie heeft geen gevolgen voor haar studie, ze kan haar master vervolgen.

zoutpannen

‘Het slavernijverleden staat ver van onze belevingswereld’, zegt pastor Gilbert Martes van de pinksterkerk Iglesia Emmanuel in Oranjestad, de hoofdstad van Aruba. ‘De schepen met tot slaaf gemaakten kwamen in de zeventiende eeuw vanuit West-Afrika eerst aan op buureiland Curaçao. Van

af daar werden mensen verhandeld en gedwongen te werken op andere Caribische eilanden. Aruba zat niet zo diep in de slavernij als Curaçao.’

Het klopt dat slavernij in Aruba een bijna vergeten hoofdstuk was, zegt historicus Luc Alofs. ‘Slavernij was een blinde vlek in de Arubaanse geschiedenis. De slavernij nam een onopvallende, zelfs een verzwegen plaats in’, vertelt hij buiten op een bankje voor de Universiteit van Aruba. Alofs is hoofddocent onderzoek aan die universiteit en hij publiceert veelvuldig over historische, culturele en maatschappelijke onderwerpen. Hij woont ruim dertig jaar op het eiland.

‘Slavernij speelde in Aruba niet de rol die het op andere eilanden had.’ Op Curaçao was de voormalige slavenmarkt van de West-Indische Compagnie (WIC), op Bonaire en Sint Maarten moesten tot slaaf gemaakten werken in de zoutpannen. Alofs: ‘Aruba was te droog voor plantages. Daardoor kende het eiland geen grote plantagehuizen. Hier waren ook geen slavenhutjes, zoals bijvoorbeeld op Bonaire. Tot slaaf gemaakte mannen werkten op de kostgronden van hun eigenaren of als ambachtsslaaf, vrouwen meestal in de huishouding.’

‘Er is nog steeds woede over hoe witte mensen de zwarte tot slaaf gemaakten hebben behandeld.’

In 1996 verscheen van Alofs hand het boek *Slaven zonder plantage, slavernij en emancipatie op Aruba*. Het bracht een schokgolf teweeg op het eiland, dat ongeveer zo groot is als Texel en ruim honderd-

duizend inwoners telt. Door zijn publicatie stond de slavernijhistorie zwart-op-wit, inclusief een overzicht met namen van slaveneigenaren en de vrijgemaakten. Wat bleek? In 1849 was 21 procent van de Arubaanse bevolking slaaf en op 1 juli 1863 kregen 480 tot slaaf gemaakten de vrijheid.

tijdgeest

Deze bijna vijfhonderd tot slaaf gemaakten zijn na de afschaffing van de slavernij geleidelijk opgegaan in de vrije bevolking, zegt cultureel antropoloog en auteur Artwell Cain. Hij is projectleider van de Foundation for Cultural Heritage and Identity en doet onderzoek naar onder andere racisme en verbondenheid. ‘Omdat het lijkt alsof de tot slaaf gemaakten zijn verdwenen, zijn mensen ervan uitgegaan dat Aruba geen slavernij kende. De geschiedenis komt na de excuses van premier Rutte meer ter sprake. Mensen ontdekken dat ze bijvoorbeeld een Afrikaanse voorouder hebben. Laatst sprak ik nog een vrouw van begin dertig die erachter kwam dat haar voorouders tot slaaf gemaakten waren. Ze huilde.’

Maar voor veel Arubanen is slavernij een persoonlijk proces, stelt Cain. ‘Er wordt bijna niet over het verleden gesproken en behalve Luc Alofs zijn er weinig auteurs die erover hebben geschreven. Maar de herinneringen aan de slavernij zitten diep in het DNA van de Arubanen.’

In de protestantse kerk in Oranjestad wil predikant Jan Rinzema in het weekend van de 1 juli-herdenking over slavernij preken. Hij is dominee van de voormalige hervormde kerk – nu de Protestantse Gemeente in Aruba – die zeer nauwe banden had met de WIC. ‘We waren als kerk verbonden met de Nederlandse Gouden Eeuw. De dominee stond naast de koopman. En de kerk heeft geen heldhaftige rol gespeeld’, vertelt Rinzema in de voortuin van de pastorie. ‘Men nam de slavernij voor lief. Het was een maatschappelijk gegeven. De kerk zei vaak niets.’

De predikant vindt dat de kerk destijds te veel is

Gisele Sint Jago onderbreekt een gastcollege tijdens het bezoek van de Oranjes.

Willem-Alexander, Máxima en Amalia eind januari in de Arubaanse wijk San Nicolas.

opgegaan in de context van het slavernijstelsel. 'Daardoor werd de kerk een beeld van de tijd en te weinig het beeld van Christus. Het verleden moet aanzetten tot denken. De kerk heeft daar een speciaal woord voor: gedachtenis. Er zijn meerdere voorbeelden in de geschiedenis waarin de kerk te eenvoudig meeging met de tijdgeest. Denk aan Hitler en zijn nazi-Duitsland. De kerken volgden te gemakkelijk het narratief van Hitler. Er waren in Duitsland zelfs nazi-predikanten met het teken van nazi-Duitsland bevestigd op hun zwarte toga.' Even verderop gaan kerkleden uit pinksterkerk Iglesia Emmanuel op een donderdagochtend met elkaar in gesprek over het slavernijverleden. Dat is in deze gemeente voor het eerst. Het liefst laten ze het achter zich, maar ze merken dat het verleden nu nog doorwerkt en willen erover van gedachten wisselen. 'Sommige mensen ervaren woede als ze aan het slavernijverleden denken. Ik heb dat soms ook', verzucht Vivian Wever. 'Er is nog steeds woede over hoe witte mensen de zwarte tot slaaf maakten hebben behandeld. Slavernij heeft daarom voor mij een bittere smaak.'

'We maken ons ook zorgen om de huidige band met Nederland', zegt Stella Renfrum Martes tijdens het gesprek. Ze doelt onder meer op politieke besluiten die Nederland in Aruba neemt en de slavernij-excuses die per se op 19 december vorig jaar door Nederland zouden worden gemaakt, zonder de Arubanen vooraf en volledig in die keuze te betrekken. 'Het is alsof Nederland ons weer wil koloniseren, en tegen ons zegt: "Ik wil bepalen wat jij in je eigen huis kunt doen." Het kan toch niet zo zijn dat de geschiedenis zich herhaalt.'

politieke wurggreep

Luc Alofs herkent dat. 'Tijdens de coronacrisis werd financiële steun binnen Nederland zonder bijzondere voorwaarden verstrekt, maar de eilanden kregen deze steun als lening', zegt hij. 'Zo werd de steun een Haags drukmiddel om verregaande bestuurlijke hervormingen in de vorm van

landspakketten af te dwingen. Dat wordt in de Caribische landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten als een politieke wurggreep ervaren.' Hij noemt het 'chantage' en vindt dat die werkwijze schril afsteekt bij de slavernij-excuses van premier Rutte vorig jaar.

Zulke scherpe woorden zullen Arubanen er zelf niet snel aan geven. 'We zijn van nature vriendelijke en zachte mensen', zegt voorganger Gilbert Martes. 'We willen anderen dienen en iedereen

'De dominee stond naast de koopman. En de kerk heeft geen heldhaftige rol gespeeld.'

respectvol behandelen. Mensen kunnen vaak goed met elkaar opschieten.' Maar onder die vriendelijkheid gaat volgens antropoloog Cain een minderwaardigheidscomplex schuil, dat voortvloeit uit het slavernijverleden, uit een gevoel van ondergeschiktheid. 'Witte kolonisten vertelden dat de zwarte bevolking aan hen inferieur was. Dat verhaal is breed overgenomen en doorverteld, waardoor er veel zwarte mensen zijn die daarin nog steeds geloven.' Cain geeft een voorbeeld uit de tijd dat hij in Nederland directeur was van het Nationaal Instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis (NiNsee), dat zaterdag voor de 21e keer de Nationale Herdenking Nederlands Slavernijverleden houdt in het Amsterdamse Oosterpark. 'Als ik als enige zwarte directeur in de jaren negentig een zaal met witte mensen binnenstapte, nam ik een bepaalde houding aan en liet ik zien hoeveel kennis van zaken ik had. Deed ik dat niet, dan werd ik door Ne-

derlanders niet serieus genomen en keken zij op mij neer. In Aruba hoef ik die houding helemaal niet in te zetten.'

Fort Zoutman

In het centrum van Oranjestad zijn de deuren van het Historisch Museum Fort Zoutman dicht. 'Museum tot nader order gesloten', staat er in hoofdletters op een A4'tje. Het voormalige Nederlandse fort met de bijbehorende klokkentoren is een van de weinige plekken op het Caribische eiland waar het slavernijverleden zichtbaar is gebleven. Tot slaaf gemaakte arbeiders uit Curaçao bouwden dit fort in 1797 en 1798 om de haven aan de Paardenbaai te beschermen. In 1868 zijn de klokkentoren en voormalige vuurtoren Willem III ernaast gebouwd. Maar die deuren zitten dus dicht. Voor de koninklijke familie gingen ze eind januari bij wijze van uitzondering even open. Het kennismakingsbezoek van prinses Amalia aan de Caribische delen van het Koninkrijk werd in Aruba afgesloten met een festival bij dit fort.

Voor de bouw van Fort Zoutman werd materiaal gebruikt vanuit Aruba en behalve tot slaaf gemaakten werkten ook Arubaanse Indianen gedwongen mee. Luc Alofs: 'Het was een samengaan van verschillende vormen van koloniale onderdrukking. Fort Zoutman is daarom dé herinneringsplek van het slavernijverleden in Aruba.' Zowel dominee Jan Rinzema als pastor Gilbert Martes hopen dat kerken tijdens het herdenkingsjaar slavernijverleden nadenken over de rol van de kerk toen en nu. Rinzema: 'Het is nodig om het oordeel opzij te zetten en de ander zijn verhaal te laten vertellen. Bevraag de ander vanuit belangstelling. Jezus begon ook altijd met een vraag. Als Hij iemand zag, genas Hij niet als met een toverstaf. Hij stelde retorische vragen: wat wilt u dat Ik doen zal? Dat deed Hij om mensen erbij te betrekken. Dit herdenkingsjaar is een kans om als kerken recht te doen aan ons gedeelde verleden, om het te kennen en te erkennen.' <

advertenties

Bij een ramp mag je er niet alleen voor staan

Nog altijd krijgen duizenden mensen te maken met het allesverwoestende geweld van een oorlog of natuurramp. Zoals Halal (11) en haar zusje Sham (1), die in Syrië opgroeien tussen de ruïnes van een jarenlang conflict en de recente aardbevingen.

50 JAAR ZOA
niet alleen

Als een ramp je leven plotseling overhoop gooit, heb je iemand nodig die naast je staat. Daarom zet ZOA zich al 50 jaar in voor mensen die van de ene op de andere dag alles zijn kwijtgeraakt. Samen met jou willen we er zijn voor onze naasten. Juist nu de nood in de wereld zo groot is.

Steun ZOA en maak hulp mogelijk.

Voor 7,50 per maand help je bijvoorbeeld al een kind in een vluchtelingenkamp naar school. Help mee op zoa.nl/nietalleen of scan de QR-code. →

SAMEN INVESTEREN

Investeer mee in maatschappelijk vastgoed

Samen realiseren we inspirerende projecten!

Huisvesting christelijke organisaties

Sociaal verhuuren

tot 7%* rendement

Vraag vrijblijvend onze informatiebrochure aan!

sameninvesteren.nl

+30 objecten in Canada

*Want alle winsten delen we samen.

Of bel 085-48 919 51 voor een inspirerende lunchafspraak.

Let op! U belegt buiten AFM-toezicht. Geen vergunning- en prospectusplicht voor deze activiteit.

ACHTERGROND

WIM HOUTMAN nd.nl/geloof BEELD AFLO STOCK, ND

‘Het gewone v

1 juli 1523: op de Grote Markt in Brussel worden twee protestantse martelaren op de brandstapel gebracht. Zij zijn de eersten van zo'n twee- tot drieduizend in Nederland en België. Maarten Luther schreef er zijn eerste kerklied over.

► BRUSSEL

Hendrik Vos en Jan van den Esschen heten ze, twee jonge augustijner monniken uit het stadsklooster in Antwerpen. Vier uur duurt hun terechtstelling: al die tijd krijgen ze nog om zich van hun ketterijen te bekeren; dan zijn ze vrij man. Ze houden vol en dan komt hun einde. 'Ik stel me voor dat ze samen aan een paal vastgebonden stonden', zegt Dick Wursten. 'Toen het vuur werd aangestoken, begon een van hen met "Credo in unum Deum" – de geloofsbelijdenis spraken ze samen verder uit, in het Latijn, zoals ze dat gewend waren. Daarna zongen ze het "Te Deum", op z'n gregoriaans. Verder zouden ze "Jezus, erbarm U" en "Kyrie eleison" hebben geroepen.'

'We weten eigenlijk vrij veel over die dag', zegt Wursten, dominee en historicus in Antwerpen. 'Het was een nieuwsgebeurtenis van de eerste orde. Er waren al snel ooggetuigenverslagen in omloop.' Het oudste, in het Duits, is vrij kort. Daarin staat niets over de houding van de martelaren. Uitvoeriger is een brief in het Latijn, gedateerd 10 juli – maar dat weet je nooit helemaal zeker. Daarin wordt verteld dat ze in volle geloofszekerheid en standvastig hun dood tegemoet gingen.

In latere jaren werd dat aangedikt: de gloed van blijdschap op hun gelaat, theologische discussies met kettermeesters, liederen die ze zongen. 'Maar het is zeker: er was geen paniek', zegt Wursten. 'Ze werden bedreigd of men probeerde hen te verleiden, maar ze bleven stellig. De hele procedure was erop gericht dat je je zou bekeren. Er werd tijd gekrekt, iemand stak een lange preek af, ze trokken je priesterkleren uit. En steeds werd je gevraagd of je niet wilde herroepen. Als je maar een begin van twijfel vertoonde, werd de executie afgelast. Maar deze twee hielden vol. Ja, dan was je niet meer te redden.'

Lutherlied

Het had twee jaar geduurd. In mei 1521 was Luther veroordeeld en in de kerkelijke ban gedaan. Wursten: 'Het Edict van Worms bepaalde dat voortaan niet alleen ketterse boeken, maar ook de ketteren zelf moesten worden verbrand. In de Nederlanden liep dat niet meteen zo'n vaart. Ketteren worden wel opgepakt en mishandeld of verbannen, maar ook stilletjes weer vrijgelaten. Daarna, als de Reformatie meer aanhang krijgt, wordt de vervolging opgevoerd.' In Antwerpen verspreiden de augustijnen de nieuwe leer van Luther – hun ordebroeder uit Wittenberg. In oktober 1522 worden alle zestien monniken gearresteerd. Die zullen dan hun sympathie voor de 'lutherye' allemaal wel herroepen, was de verwachting. Maar deze twee doen dat

niet en belanden op de brandstapel. Luther hoort ervan; het nieuws grijpt hem aan. 'Ik had gedacht dat ik de eerste zou zijn die om het heilig evangelie de marteldood zou sterven, maar ik ben dat niet waardig bevonden', zegt hij, zo vertelt Johannes Kessler, een Zwitserse reformator, die op dat moment bij hem is. Luther schrijft een 'brief aan de christenen in de Nederlanden om hun moed in te spreken'. En als de chef van de Inquisitie, Frans van der Hulst, het 'succesverhaal' de wereld in helpt dat Vos en Van den Esschen met hun laatste adem toch hun trouw aan de paus hadden beleden, schrijft Luther een lied. Zodat protestanten overal, al zingend, zich kunnen inprenten wat er echt gebeurd is: 'Ein neues Lied wir heben an'. Hij schreef er – waarschijnlijk – zelf de melodie bij. 'Als katholiek kan ik er alleen maar beschaamd over zijn: dat mensen worden gedood vanwege hun ideeën', zegt Guido Vanheeswijck. Hij is godsdienstfilosoof en sprak eind mei op een symposium in Brussel over de

olk vond de executie vreselijk'

De Grote Markt in Brussel, waar vijfhonderd jaar geleden de eerste protestantse martelaren werden terechtgesteld. 'Als katholiek kan ik me er alleen maar voor schamen.'

twee martelaren. 'Ik zie het ook als een compleet gemiste kans. Was er in 1517 maar een paus geweest zoals in de tijd van Franciscus van Assisi – ook een rebel. Dan was de scheuring in de kerk er nooit gekomen. De nieuwe ideeën van de Reformatie

'Als je kijkt wie er op de brandstapel kwamen, zijn daar veel simpele zielen bij.'

hadden moeten leiden tot een open gesprek en wederzijdse correctie, om tot een beter christendom te komen.' 'Wij kunnen ons vandaag moeilijk voorstellen hoe gevoelig religieuze opvattingen lagen in de zestiende eeuw', zegt Vanheeswijck. 'Die hadden met je diepste wezen te maken;

als iemand daaraan kwam, werden mensen gauw emotioneel. De kritiek van de eerste protestanten op de Katholieke Kerk was volkomen begrijpelijk – dat vonden veel katholieken óók. Maar de kerkleiding stond te weinig open voor kritiek en had te weinig zelfkritiek. In plaats van te luisteren, verschanste men zich in ideologische loopgraven. En dan gaat de politieke macht zich ermee bemoeien en is er geen houden meer aan.'

Er waren zeker gematigde stemmen – Vanheeswijck noemt Pieter Gillis, de stadsgriffier van Antwerpen in die tijd, die bevriend was met Erasmus en de Engelse humanist Thomas More. 'Maar uiteindelijk had het Habsburgse rijk van Karel V de macht. En je ziet het vandaag ook, tussen Joden en Palestijnen, of Russen en Oekraïners: als iemand de nuance zoekt en wil praten, wordt die meteen als verrader weggezet. Dan zet je je baan of je leven op het spel. En zie het dan maar eens vol te houden.'

'Het gewone volk vond de executie vreselijk', weet Vanheeswijck. Veel Antwerpenaren steunden de augustijnen en hun nieuwe leer. In februari 1522 was de populaire abt Jacob Proost gearresteerd en in september zijn opvolger Hendrik van Zutphen. 'Toen is een groep vrouwen in opstand gekomen. Dat gebeurde in de Middeleeuwen wel vaker; dan ging het om geldgebrek of honger. Maar dit was nieuw en onverwacht: deze vrouwen hadden religieuze motieven, het ging om hun rechtvaardigheidsgevoel. Ze zijn naar het klooster gegaan, hebben de deur ingeramd en hem bevrijd. Maar hun aanvoester, Griet Boonams, werd daarna verbannen.'

doperse radicalen

Hoe ging de kettervervolging na 1 juli 1523 verder? 'De Inquisitie probeerde ketterverbrandingen zo veel mogelijk te voorkomen', zegt Wursten. 'Als het toch gebeurt, zijn het

niet de deftige, luthers geïnspireerde denkers – die houden in het openbaar hun mond en ontmoeten elkaar in het geheim. Het zijn vooral doperse radicalen die op de brandstapel belanden.

Bij dopersen was de norm: als je geloof echt is, moet je daar ook openlijk van getuigen, al dreigt er vervolging. Als ze vervolgens worden opgepakt, zijn er velen die toch bang worden en hun geloof afzweren. Terug in de gemeente worden ze niet als helden ontvangen: ze hebben Christus verloochend en de zonde tegen de Heilige Geest begaan, krijgen ze te horen. Er zijn dan zelfs gelovigen die zichzelf bij de beul gaan melden.' 'Als je kijkt wie er op de brandstapel kwamen, zijn daar veel simpele zielen bij', zegt Wursten. En hij betreurt dat Luther die voorliefde voor het martelaarschap heeft aangewakkerd. Zowel in zijn lied als in zijn 'brief aan de Nederlandse christenen' haalt hij het bijbelse Hooglied aan: er breekt een nieuwe lente aan! De antichrist is aan het werk, nu moet de weder-

komst van Christus wel nabij zijn, dus 'laten we ons met vreugde in de Heer laten doden', schrijft hij. Wursten: 'Luther had ook kunnen zeggen: "Ik snap het wel wanneer je onder druk bezwijkt; God weet wat er in jouw hart leeft. Beter een levende hond dan een dode leeuw, zegt de Prediker." Dat had mensenlevens gespaard en veel mensen een slecht geweten bespaard. Want het was in de Nederlanden een tijdlang levensgevaarlijk als je sympathie voor de Reformatie liet blijken. Dus veel mensen hielden zich stil, maar voelden zich daar wel schuldig over.' Die verwachting van een spoedige wederkomst gaf Luther later op. Wursten: 'Rond 1530 gaat de Reformatie zich settelen. Het blijkt dat de keus bij de lagere overheden ligt: de keurvorst bepaalt welk geloof er in zijn gebied gekozen wordt. De Lutherse Kerk wordt in die vorstendommen de staatskerk. En Luther ontwikkelt zich van apocalyptisch profeet tot patriarch: de kerkvader van de Duitse Reformatie. In de Nederlanden is de realiteit anders en daar sluit het calvinisme bij aan, beter dan het lutheranisme. 'Het calvinisme kent dat hele systeem van kerkenraden, synodes, beroepingsprocedures. Dat past ook bij een ondergrondse kerk. Later, als de vervolgving afneemt, komt die bovengronds en dan wordt Antwerpen een calvinistische republiek (1577-1585, red.)'

En wat deed 1 juli 1523 met de Rooms-Katholieke Kerk? 'Op korte termijn heeft het de tegenstellingen met de Reformatie alleen maar aangewakkerd', zegt Guido Vanheeswijck. 'Maar op langere termijn is de Katholieke Kerk door de Reformatie beïnvloed. Ze ging net als de reformators veel nadruk leggen op het innerlijk, persoonlijk geloof. Maar dat moest dan wel blijken in het uiterlijke gedrag. Zo kwamen er allerlei regels en ge- en verboden centraal te staan: hoe vaak je naar de kerk moest, hoe vaak biechten, hoe vaak ter communie enzovoort. En het paradoxaal is dat een streven om het geloof te verdiepen en te zuiveren, juist leidde tot nadruk op uiterlijkheden, tot vervlakking van het geloof. En dat geloof hield het niet vol, zodat de Nederlanden nu tot de meest geseculariseerde landen van Europa behoren.' <

Op een houtsnede worden de twee martelaren met een stralenkrans afgebeeld.

Ongekend premium, maximaal duurzaam

De stof Mellowood® is maximaal CO₂ neutraal en zijdezacht. Door de perfecte combinatie van TENCEL™ vezels en biologisch katoen ontstaat optimaal draagcomfort. Exclusief bij Undiemeister®.

PREMIUM
KWALITEIT

HANDGEMAAKT
IN EUROPA

MAXIMAAL
CO₂ NEUTRAAL

Ontvang tijdelijk een **GRATIS boxershort** t.w.v. € 24,99 bij een kennismakingspakket.
Scan de QR-code of ga naar undiemeister.com/nd

undiemeister®
PREMIUM ESSENTIALS

ANP

Bolsonaro acht jaar niet verkiesbaar

► **BRASILIA**
De Braziliaanse ex-president Jair Bolsonaro (68) mag de komende acht jaar niet meedoen aan verkiezingen. Dat is het resultaat van een rechtszaak tegen hem. Hij is door een meerderheid van de rechters schuldig bevonden aan machtsmisbruik. Bolsonaro had vorig jaar als president buitenlandse ambassadeurs bij elkaar geroepen voor een overleg waarin hij de betrouwbaarheid van de stemmachines in het land in twijfel trok. Zijn advocaten gaan in beroep. <

ANP

VN beëindigt vredesmissie Mali

► **NEW YORK**
De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties heeft gestemd voor het beëindigen van de uit 2013 stammende vredesmissie in Mali. De regering van het West-Afrikaanse land had de raad twee weken geleden verzocht de 13.000 man sterke troepenmacht 'onverwijld' te laten vertrekken. De resolutie tot terugtrekking van de vredesmacht was ingediend door Frankrijk. Daarin werd gevraagd om zaterdag te beginnen en het proces uiterlijk 31 december 2023 af te ronden. <

ANP

Kabinet: onderzoek naar schoolvloeren

► **DEN HAAG**
Minister Hugo de Jonge (Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening) heeft alle gemeentebesturen verzocht om na te gaan of scholen in de buurt een type vloer hebben dat mogelijk afbrokkelt. In mei is in Rotterdam een stuk beton boven een klaslokaal losgekomen en op een tafel gevallen. Er was toen niemand aanwezig. De minister vermoedt dat enkele honderden scholen hetzelfde vloersysteem hebben, dat van 1951 tot en met 1973 is gebruikt. <

ANP

Nieuwe wet voor draagmoederschap

► **DEN HAAG**
Het draagmoederschap wordt wettelijk vastgelegd waardoor 'ellendale procedures' tot het verleden moeten gaan behoren, zegt minister Franc Weerwind (Rechtsbescherming). De ministerraad is vrijdag akkoord gegaan met zijn voorstel. Door het in de wet vast te leggen wil Weerwind zorgen dat 'kinderen geboren uit het draagmoederschap juridisch een goede start maken'. De rechter kan straks al voor de conceptie regelen wie vanaf de geboorte de wettelijke ouders zijn. <

ANP

Haagse wethouders niet vervangen

► **DEN HAAG**
De Haagse oud-wethouders Anne Mulder en Kavita Parbhudayal, die donderdag opstapten toen hun VVD uit de lokale coalitie stapte, worden voorlopig niet vervangen. Hun taken worden de komende tijd verdeeld onder de zes overgebleven wethouders. De VVD besloot donderdag te stoppen met de coalitie, waarin ook D66, GroenLinks, CDA en PvdA zaten. De partijen waren het niet eens over hoe ze moesten omgaan met de grootste partij in de raad, Hart voor Den Haag van Richard de Mos. <

FAMILIEBERICHTEN

tarief via site € 1,26 per mm, per kolom, via mail € 1,38 per mm, per kolom. Prijzen zijn incl. 21% btw.

*Al zouden de bergen wijken
en heuvels wankelen,
Mijn liefde zal nooit meer
van jou wijken
- Jesaja 54:10*

God gaf aan ons gezin

Maartje Lysanne

Maartje

Zwolle, 25 juni 2023

Peter & Nynke Kluijfhout-
MacLean
Hanna, Teun, Wietske
Papaverweg 13
8042 EC Zwolle

Laat de Heer uw vreugde
blijven; ik zeg u
nogmaals: wees altijd
verheugd.

Filip. 4

♡♡ 29 juni 1973 ♡♡

*Wij vieren dat we 50 jaar
geleden getrouwd zijn!*

**Jaap Steenbergen
en
Janny
Steenbergen-Dekens**

*Samen met onze kinderen en
kleinkinderen gedenken wij
dit feest vandaag.*

Achteres 1
7683 SW Den Ham

2 juli 2023

"Alle eer aan God"

Op deze dag vieren wij dat onze lieve ouders

Piet en Annie van den Enden - Bergwerff

65 jaar
geleden zijn getrouwd.

Kinderen, klein- en achterkleinkinderen.

Schriftelijke felicitaties graag naar:
Diederikhof 10
3813 KW Amersfoort

Psalm 121

Wij danken God dat
wij vandaag 40 jaar
zijn getrouwd. Samen
met onze kinderen en
kleinkinderen hopen
we dat in de Ardennen
te vieren.

**Henk en Nel
van der Veen-Kleine**
Briljant 13
4337 ME Middelburg

Heere, U bent ons een
toevlucht geweest van
geslacht op geslacht
Psalm 90:1

1958 2 juli 2023

Dankbaar mogen wij
gedenken dat we 65 jaar
getrouwd zijn

**Salomon Joseph
Sarfaty
en
Geertje Sarfaty-
Kleine**

Ruben en Alida
Gideon en Pia
Milka en Michiel
David en Ans
Paulus en Marjan
Eunice en Peter
klein- en
achterkleinkinderen

Hemsterhuislaan 73
8024 DX Zwolle-Berkum

*Gelukkig wie bij U hun toevlucht zoeken,
met in hun hart de wegen naar U.*

Psalm 84:6

In vol vertrouwen op haar God is overleden

Tettie Cornelia van Mill - Wiersema

geliefde echtgenote van Reinier van Mill † 2012

* Soest, 1 oktober 1931

† Apeldoorn, 28 juni 2023

We zijn dankbaar voor wie zij voor ons was,
een zorgzame en meelevende moeder en oma

Barneveld: Kees en Truus
Liesbeth en Rico
Connie en Rob
Joas, Suze
Rein en Manon

Kaapstad: Klaas en Megan
Margaux
Joshua
Ella Joy

Apeldoorn: Robert en Helene
Peter
Johan

Waddinxveen: Marja en Jordej
Daphne
Diede en Tobias
Ruben

Een samenkomst van Woord en gebed wordt gehouden op donderdag 6 juli om 11.00 uur in kerkgebouw 'De Voorhof', Gijsbrechtgaarde 101 in Apeldoorn.

Aansluitend volgt omstreeks 12.30 uur de begrafenis op de Gemeentelijke Begraafplaats aan de Ramsbrugweg 10 in Wenum-Wiesel.

Voor de samenkomst is er van 10.00 - 10.30 uur in de kerk gelegenheid om afscheid te nemen van onze moeder en ons te condoleren.

De samenkomst is tevens op afstand te volgen via internet met de volgende link:
<https://www.kerkdevoorhof.nl/wat-doen-wij/ik-wil-meekijken>

*"Ik ben er van overtuigd dat dood noch leven,
engelen noch machten noch krachten, heden
noch toekomst, hoogte noch diepte, of wat er
ook maar in de schepping is, ons zal kunnen
scheiden van de liefde van God, die Hij ons
bewezen heeft in Christus Jezus, onze Heer."*

Romeinen 8: 38 en 39

Door de Heer thuisgehaald Zijn geliefd kind,
mijn trouwe, lieve vrouw

Imkje Grietje Mans - Veen

11 mei 1933

64 jaar

28 juni 2023

Ariaan Mans

Moeder en oma van:

Aletta
Jadita en Harrie
Roelinde en Frans
Nico en Sjoukje
Pieta
Imke
Aletta en Noah
Arina

Alex

Arien en Jennifer
Anne
Yorinde en Marnix, *Myrthe*

Varenlaan 114
3852 CT Ermelo

Er is gelegenheid tot condoleren op D.V. dinsdag 4 juli van 10.15 uur tot 10.45 uur in de Rehobothkerk, Dirk Staalweg 43 in Ermelo, waarna om 11.00 uur de dankdienst voor haar leven zal worden gehouden.

De begrafenis zal dinsdagmiddag in familiekring plaatsvinden op de begraafplaats aan de Meppelerweg in Steenwijk.

De dankdienst in de kerk wordt uitgezonden via www.rehobothkerkermelo.nl

**Rie van der Molen -
de Wit**

100 jaar te worden.

We wensen haar een
feestelijke dag.

Ze ontvangt graag kaarten.
Noord Houdringelaan 118
3722 BV Bilthoven

FAMILIEBERICHTEN

*"Alles wat adem heeft love de Here" (Ps. 150)*70°

01.07.1953

01.07.2023

*Als kinderen, klein- en achterkleinkinderen vieren wij het 70-jarig huwelijksjubileum van***Albertus de Jong**

en

Jenny de Jong - Greven*Wij zijn rijk gezegend met Bertus en Jenny. Zij zijn onze lieve, humoristische en realistische ouders, groot- en overgrootouders. Zij hebben veel zegeningen van God gekregen, maar ook verdriet is hun niet bespaard gebleven. Wij vieren vandaag dit uitzonderlijke jubileum in familiekring.**Hengelo: Femmy en Jan**Hengelo: Rolien en Jan**Vlaardingen: Marion f en Jan f**Veenendaal: Annemiek en Ab**Hendrik-Ido-Ambacht: Jolande en Danny**Wezep: Inge en Ries**Kleinkinderen en achterkleinkinderen**Westerflor 1
7556 MG Hengelo**De Heer beschermt je.
Hij gaat met je mee,
bij hem ben je veilig.*

Verdrietig, maar met veel fijne herinneringen hebben wij afscheid moeten nemen van onze lieve man, vader en opa. We denken aan hem terug als een warme en positief ingestelde man ondanks lichamelijke tegenslagen.

Egbert Bremmer

* Beerze, 5 september 1957 † Bergentheim, 29 juni 2023

Bergentheim: Atty Bremmer - te Rietstap

Bergentheim: Jan Derk en Jannet
Stef, Lynn, DuukZwolle: Engeline en Edwin
Merle, JasperBergentheim: Gerben en Gerda
Nolan, Hidde

Correspondentieadres:

Van Roijensweg 63, 7691 BR Bergentheim

Er is gelegenheid tot afscheid nemen en om ons te condoleren op woensdag 5 juli a.s. van 19.00 tot 19.30 uur bij ons thuis.

De afscheidsdienst, waarvoor u wordt uitgenodigd, zal worden gehouden op donderdag 6 juli a.s. om 10.30 uur in de NGK "de Hoeksteen", Doctor H.J. Postlaan 45 te Bergentheim, waarna de begrafenis zal plaatsvinden op de begraafplaats te Bergentheim.

*Voor de dienst is er vanaf 10.00 uur gelegenheid tot condoleren.*U kunt de dienst volgen via
www.kerkomroep.nl/#/kerken/10892*Ga met God en Hij zal met je zijn,
tot wij weer elkaar ontmoeten,
in zijn naam elkaar begroeten,
Ga met God en Hij zal met je zijn.*

Na afnemende gezondheid nam de Here uit onze vriendengroep tot zich

Egbert Bremmer

We zijn dankbaar voor de mooie herinneringen die we samen deelden. We wensen Atty, kinderen en kleinkinderen Gods kracht en nabijheid toe.

De vrienden van "vroeger"

Herma en Wim Boersma

Derk Jan en Margreet Hutten

Janny en Martinus Kuizenga

Janny en Arie Noordhof

Herman en Gerrie Odink

Wim en Coby Plaggenmarsch

Herman en Trijn Timmermans

Egbert en Geesje van der Veen

Fenna en Herman Zweers

Hij zal alle tranen uit hun ogen wissen, er zal geen dood meer zijn, geen rouw, geen jammerklacht, geen pijn, want wat er eerst was is voorbij.

Bedroefd, maar dankbaar met vele goede herinneringen, hebben wij afscheid moeten nemen van mijn lieve man, onze zorgzame vader, opa en oud opa.

Freek Willems 63 jaar getrouwd

Op de leeftijd van 90 jaar.

Jennie Willems - Lamberink

Fenny en Hans Pullen-Willems

Karel en Rosalie

Maureen-Lotte-Sarah

Ingrid en Hennie

Marjanne en Marc

Luca-Noah

Seine en Gerry Willems-Ligtenberg

Rick en Nienke

Stan-Tijn

Ron en Kinga

Nadie en Wibren

Gerrit en Geke Willems-Lennips

Stefan en Charlotte

Sabine

Richard

Jorinde

Ineke en Henk Wolters-Willems

Arjan

Jeanine en Bram

Dirk-Anna-Eva-Emma

Niek

Bergentheim, 30 juni 2023

Muldershoek

Stationsstraat 65

7691 AP Bergentheim

De samenkomst, waarvoor u wordt uitgenodigd zal worden gehouden op woensdag 5 juli a.s. om 10.30 uur in de Hoeksteen, doctor H.J. Postlaan 45 te Bergentheim.

*Voor de samenkomst is er gelegenheid tot condoleren van 10.00 uur tot 10.30 uur**Wie in mij gelooft zal leven,
ook wanneer hij sterft.
Johannes 11: 25b*

Na een lange periode van afnemende gezondheid is overleden onze lieve, oudste broer, zwager en oom

Egbert Bremmer

We zijn verdrietig maar ook vol dankbare herinneringen aan zijn rol binnen ons gezin en familie. Het troost ons dat hij nu zonder moeite en pijn bij zijn Hemelse Vader mag zijn. Wij wensen Atty, kinderen en kleinkinderen Gods nabijheid toe.

Vroomshoop: Gerrie Schuldink-Bremmer
Gerrit Schuldink *(in liefdevolle herinnering)*Lutten: Riekje Bouwhuis-Bremmer
Gerrit Jan BouwhuisHardenberg: Jannie Valkman-Bremmer
Wim ValkmanBeerze: Wim Bremmer *(in liefdevolle herinnering)*
Marry Bremmer-OlsmanMarienberg: Albert Bremmer
Dinie Bremmer-KleinjanBergentheim: Linda Wijnholt-Bremmer
Harry WijnholtBergentheim: Marianne van der Veen-Bremmer
Albert van der Veen
Neven en nichten*"De toekomst is zeker, ja eindeloos goed"*

Na een jarenlange vriendschap moeten we afscheid nemen van onze dierbare vriend

Egbert Bremmer

Wij wensen Atty, kinderen, kleinkinderen en verdere familie veel sterkte de komende tijd.

Egbert en Geesje van der Veen

*"Dit weet ik zeker: als mijn aardse lichaam sterft,
zal God mij een nieuw lichaam geven.
Dat is een hemels lichaam,
dat eeuwig en onsterfelijk is."
2 Korintiërs 5:1 (BGT)*

Wij zijn verdrietig dat na jaren van ziekte is overleden

Egbert Bremmer

Wij bidden om troost voor onze lieve en zorgzame vriendin Atty en haar kinderen.

Sientje Bijker
Wout en Bendien Merjenburgh
Gerrit Willem en Mettina Grimmerink*"Mijn genade is u genoeg" (2 Kor.12:9)*

Verdrietig hebben wij kennisgenomen van het overlijden van onze oud-directeur;

Piet Kaman

Wij herdenken Piet als een belangrijke grondlegger van onze school en wensen zijn familie veel sterkte toe.

Namens bestuur, directie en personeel van Greijdanus

If I had only known the last time would
be the last time I would've put off all
the things I had to do
I would've stayed a little longer,
held on a little tighter
Now what I'd give for one more day
with you

Omdat er Liefde is
bestaat er geen voorbij
in alle eeuwigheid
ben jij.

Johannes 3:16

Hilda Vlot – van den Oosterkamp

15.12.1966 | 28.06.2023

Verslagen, maar dankbaar voor alle liefde
die zij gaf, is onverwachts heengegaan
mijn vrouw, onze moeder, oma en dochter.
We mogen geloven dat ze nu bij haar
hemelse Vader is.

August Vlot

Mark

Gerieke en Sander
Finn, Juul

Charlotte en Daan

Roze-Marijn en Bram
Lieve

Shamilla

Eromy

Arnold en Bep van den Oosterkamp

Agnes en Tim
Tessa

Daan en Andrina
Irene, Anna

Maaïke en Steven

Caroline en Payam

Sarah

Mauritz en Annie Vlot

Er is gelegenheid tot condoleren op
dinsdag 4 juli van 19.00 tot 20.00 uur in
de Ontmoetingskerk, Zevensprong 4
te Capelle aan den IJssel,

en op woensdag 5 juli van 19.00 tot
20.00 uur in de Ontmoetingskerk,
Anjerlaan 1 te Rhenen.

De afscheidsdienst zal plaatsvinden
op donderdag 6 juli om 13.00 uur in de
Cunerakerk, Kerkplein te Rhenen.

Aansluitend is de begrafenis op
begraafplaats Larikshof, Autoweg 25,
3911 TK Rhenen.

Correspondentieadres:
Onder de Linden 2
2921 BP Krimpen aan den IJssel

Hilda hield heel veel van bloemen,
wij zullen daar zelf voor zorgen.

*Ik ben de Opstanding en het Leven;
wie in Mij gelooft, zal leven,
ook al was hij gestorven*

Johannes 11 vers 25

We zijn erg verdrietig vanwege het plotseling
overlijden van onze lieve schoonzus en tante

Hilda Vlot – van den Oosterkamp

Wij wensen August, zijn kinderen en
de kinderen van Hilda alle sterkte en
Gods nabijheid toe in het dragen
van dit smartelijk verlies

Ede: Anje en Jan Zondag-Vlot
Rotterdam: Jan en Anneke Vlot-van Roon
Barneveld: Ardin en Alda Vlot-Maris
Ede: Eduard en Anja Vlot-van Dijk
Ridderkerk: Mauritz en Ineke Vlot-Brouwer
Neven en nichten

28 juni 2023

We zijn verdrietig en verslagen.
Onverwachts en veel te jong is overleden
onze collega

Hilda van den Oosterkamp

Voorzitter van onze Raad van Bestuur.

We verliezen in haar een energieke,
betrokken en sociale collega, die zich met veel
bevoegdheid en kennis van zaken
inzette om van DrechtDokters een
nog mooiere organisatie te maken.
We leven intens mee met haar man August,
haar (klein)kinderen en verdere familie en
vrienden in dit onvoorstelbare verdriet.

28 juni 2023

Namens de Raad van Toezicht,
Arjen Hakbijl (voorzitter)

Namens de Raad van Bestuur en organisatie,
Cees Bijl (medisch bestuurder)

*“En nu, wat verwacht ik, o HEERE!
Mijn hoop, die is op U.” Psalm 39:8*

Geheel onverwacht is overleden onze oud-collega

Hilda van den Oosterkamp

Tot juni 2022 was zij werkzaam als manager van ons
Korsakov expertisecentrum Slingsdael. We herinneren
Hilda als een betrokken en gedreven leider met een warm
hart voor medewerkers en bewoners. Onze gedachten
gaan in het bijzonder uit naar haar man, (klein)kinderen
en de verdere familie. Wij wensen hen de troostvolle
nabijheid van de Heere God toe.

Namens medewerkers en cliënten

Hendrik Jan van den Berg en Andra Kranendonk
Raad van Bestuur Lelie zorggroep

John Heijstek, Erik Oudman en Janice Bidesie
Management Korsakov expertisecentrum Slingsdael

*Gods goedheid is te groot
voor het geluk alleen,
zij gaat in alle nood
door heel het leven heen.*

Willem Barnard

Verbijsterd en bedroefd zijn
wij om het overlijden van

Hilda van den Oosterkamp

Wij hebben Hilda ervaren als een toegewijd
en kundig toezichhouder in
onze zorgorganisatie.
Ons medeleven gaat uit naar haar dierbaren.
Dat haar nagedachtenis tot zegen is.

Namens Stichting Sprank,

drs Anne Westerduin de Jong
voorzitter Raad van Bestuur
dr Albert Jan Stam,
voorzitter Raad van Toezicht

Verslagen en verdrietig zijn wij na het
bericht van het plotseling overlijden van

Hilda van den Oosterkamp

ons bevlogen bestuurslid

Dankbaar zijn wij voor haar inzet en
betrokkenheid bij onze hospices
Haar innemendheid dragen
wij mee in ons hart

Wij wensen haar echtgenoot en familie
sterkte dit verlies een plaats te geven.

Namens de coördinatoren,
vrijwilligers en vrienden van

IJsselHospices
Hospice IJsselThuis
Hospice IJsselOever
Hospice IJsselPolder

Het bestuur

George Henkens Aad de Jong
Douwe van der Werf Cor van Marle
Luci Schermers Jean-Bart Bügel

Wij danken u hartelijk voor uw medeleven, in de jaren
dat ze in 'Vremdieke' woonde en na het overlijden
van onze moeder, oma en over-oma

Tanneke Magdalena de Jonge-Dieleman

Uw aanwezigheid op de dag van de begrafenis en alle andere
blijken van deelneming zijn ons tot steun bij het verwerken
van dit verlies.

Kinderen,
Kleinkinderen en
Achterkleinkinderen

Hoek, juli 2023

blik op de week

GOVERT BUIJS BEELD ANP / BERT VERHOEFF

Och, had een
dwalende ND-
lezeres ons
hiervoor toch
gewaarschuwd

GOVERT BUIJS

Politiek filosoof Govert Buijs schrijft over de 'zeer gewichtige ontwikkelingen in de amateur-wielrennerij'. Hij voert een kruistocht tegen aerodynamische helmen, boordcomputers en signaalkleurige vestjes. 'Maar, zo beseften we toen we puffend en stoempend over de Posbank trokken, uiteindelijk verliezen we.'

Goedgemust zaten we in de trein: op fietsvakantie, als vroeger, toen we nog student en pasgetrouwd waren. Net als toen op onze gewone fietsen, canvasboodschappentassen volgeladen met kleren, een regenpak, een paar boeken, de basale dingen. Och, had een van de (nog) ouderen in de trein ons maar even apart genomen en rustig te verstaan gegeven dat wat wij deden toch echt niet kon, dan was alles anders gelopen.

Op onze fietstochten komen we soms zelfs vv-ers tegen ('voormalig-vrijgemaakten') of een dwalende ND-lezeres (die me dan herkent van deze bijdrage), en ik had er een fortuin voor overgehald als zij ons ernstig had vermaand omdat wij bezig waren met 'God verzoeken' – we zouden voor dat argument terstond gezwicht en schielijk huiswaarts gekeerd zijn. Maar niets van dat al. Al wat wij tegenkwamen was een besmuikt zwijgen. Een stilte met hooguit veelbetekenende blikken.

En zo begonnen we te peddelen, opgewekt, een fris windje, kwinkelende vogeltjes, vee grazend in de wijde velden. Friesland verkennen, in de zomer, Elfstedentocht, 's nachts bij Vrienden op de Fiets. Het leven lachte ons toe. Maar geleidelijk drong de Afschuwelijke Werkelijkheid tot ons door. Het besmuikte zwijgen – had iemand zelfs niet gegniffeld? – de ietwat verbaasde blikken, het begon allemaal als puzzelstukjes op hun plek te vallen. Wij hadden in de tussenliggende tijd kennelijk zeer gewichtige ontwikkelingen in de amateur-wielrennerij gemist! Nieuwe trends in de vrijetijdsindustrie, de Grote Recreatie Revolutie, waren geheel aan ons voorbijgegaan. Alsof we decennia onder een steen geleefd hadden.

Vitale Ouderen

We zagen het bij alle Vitale Ouderen die ons tegemoetkwamen. Het bleek ook uit de complimenteuze opmer-

kingen, zoals voor iemand in een oldtimer 'hij rijdt nog hè, leuk'. Het bleek inmiddels volslagen ondenkbaar dat je op je gewone huishoudfietsen op vakantie gaat. Want hoe ziet de hedendaagse oudere vrijetijds- en vakantiefiets'er eruit? Hij/zij rijdt in signaalkleurige vestjes

*Een bruggetje wordt
aangesneden als ware
het de Col de Madeleine.*

op een vehikel dat in de verte nog iets heeft van een fiets, maar als je zou zeggen dat de eigenlijke bestemming de planeet Mars is, zou ik het voetstoots geloven. Het stuur is een soort cockpit geworden met een heuse boordcomputer, met route, snelheid, buitentemperatuur, buienradar. Die computer is weer realtime

verbonden met allerlei sensoren, die het lichaam constant monitoren: verzuringsgraad, bloedsaturatie, zuurstofgehalte, hartslag, hersenactiviteit, leverfunctie. De boordcomputer staat waarschijnlijk ook in directe verbinding met de traumahelicopter die, volgens contract met de zorgverzekeraar, automatisch opstijgt zodra bepaalde waarden onder een kritische grens komen. Het is net dat extra stukje zekerheid die een barre fietstocht door het Nederlandse polderlandschap ook voor de oudere fietser haalbaar doet blijven.

wielercarrière-spijtoptanten

Tot zover enkele algemene kenmerken. Maar we zien ook een duidelijke tweedeling. De ene groep bestaat uit de wielercarrière-spijtoptanten. Ooit hadden zij de Tour de France willen winnen, maar het leven bracht hen achter de toonbank in een winkeltje in bandjes en garen in de Bollenstreek of als commies-derde-klasse

bij de Zaanse douane. Maar na het pensioen moet het alsnog gebeuren. Zwaar wordt er geïnvesteerd in een professionele uitrusting en met een moordend tempo jakkert men over de Nederlandse fietspaden. Een wat hoger bruggetje wordt aangesneden als ware het de Col de Madeleine. Zo droomt men van wat nooit was (maar was het anders gelopen, ze zouden Joop Zoetemelk eruit gereden hebben, wis en waarachtig). Deze groep is vooral herkenbaar aan de aerodynamische helm. Op weg naar Mars tellen alle details, nanoseconden doen ertoe, zeker op deze leeftijd.

De andere groep bestaat uit de geëlektrificeerde surrogaat-sportieven. Ook zij wekken een vitale indruk maar ze smokkelen – net als die Belgische topwielrenster die stiekem in haar frame wat ronddraaiende tandwielletjes en een batterij had verstopt, en bij een wat pittiger bergcol ineens vrolijk demarreerde. Dat bleek later

column

SAHAR NOOR

Hoe kunnen we de empathiekloof overbruggen?

We voelen weinig tot geen empathie voor mensen die niet op ons lijken. Ingewikkeld? Nee, het gebeurt voortdurend. We hielpen Oekraïense vluchtelingen massaal met onderdak, kleding, scholing en werk, maar de gemiddelde Nederlander keek liever de andere kant op toen de niet-witte vluchtelingen aan onze poorten in Ter Apel stonden. Want 'Oekraïners zijn Europees en net als wij'. Achteraf bleek minder sprake te zijn van deze veronderstelde culturele nabijheid. Maar dat terzijde. Daarom spreken we van een empathiekloof: we zijn minder geneigd om mensen die we niet als ons 'eigen' zien in nood te helpen of hun leven net zo te waarderen als mensen met wie we ons wel verbonden voelen. Wellicht verklaart dit waarom de Griekse kustwacht op 14 juni niet ingreep waardoor de migranten in de vissersboot in de Middellandse Zee voor de kust verdronken. Wellicht omdat het gevoel dat een vluchteling 'minder waard' is gangbaar is, met als gevolg dat meer dan 200 mensen omkwamen. Deze mensen leken niet op ons: het waren voornamelijk Palestijnse, Syrische en Egyptische mannen die hun land ontvluchtten voor een beter leven. Terwijl ze misschien meer op ons leken dan we dachten. Zo blijken in de praktijk bijvoorbeeld Nederlandse christenen religieuze nabijheid te ervaren met Syrische christenen. Maar ook dit terzijde.

De empathiebrug blijkt dus ook minder te bestaan als het om een reddingsactie voor een onderzeeër gaat. Meerdere landen schroomden niet en zetten middelen in voor de redding. Toen er 'geklop' werd gehoord, zetten ze nog meer mens- en machinerkracht in. Hoewel de slachtoffers in financiële zin zeker niet op de meesten van ons leken, hadden wij die mens wel kunnen zijn. Ook wij houden van vakanties en toeristische attracties.

Empathie is gebaseerd op een neurale simulatie. Dat wil zeggen: het zien dat anderen iets doen of hun emoties uiten, activeert bij ons dezelfde neurale netwerken in ons brein. Hierdoor ervaren we dezelfde emoties. Dit stelt ons in staat om ons in te leven in de ander. In zeker zin komt empathie dus van nature bij ons op. We 'vangen' de emoties van de ander en deze plaatsvervangende ervaring helpt ons om ze intuïtief te begrijpen. Tegelijkertijd is er steeds meer wetenschappelijk bewijs dat empathie niet automatisch ontstaat en afhankelijk is van factoren zoals groepsbinding. In andere woorden: het vermogen om emoties van anderen te delen of een emotionele reactie te tonen, blijkt ingewikkeld te worden als het om mensen gaat die we niet zien als behorend tot onze eigen groep.

Het goede nieuws is dat de mate van empathie meer een gevolg is van cultuur dan van natuur. We worden niet aangeboren met een voorkeur voor mensen. De empathiekloof maakt waarschijnlijk eerder deel uit van (culturele) vooroordelen. Dus wat we van huis uit meekrijgen. Dit betekent ook: je kunt je empathische vermogen vergroten. Bijvoorbeeld door je open te stellen voor de geschiedenis, levensverhalen en ervaringen van anderen. Zo kun je de pijn, het perspectief en ervaringen door de bril van de ander zien, voelen en ervaren. Dit stimuleert nabijheid in ons brein.

Dan zouden we bijvoorbeeld ook begrijpen en empathie hebben voor het gegeven waarom vandaag, 1 juli, Ketikoti, een nationale vrije dag moet worden. Dan zouden we ook solidariteit tonen voor deze jaarlijkse herdenking en viering van de afschaffing van de slavernij. Dan zouden we deze dag niet meer zien als een dag van mensen die niet op ons lijken, maar als een dag die onderdeel is van onze gezamenlijke geschiedenis. Van mensen die wel en niet op ons lijken.

Sahar Noor is journalist en religiewetenschapper en werkt als expert diversiteit en inclusie voor verschillende organisaties.

En zo begonnen we te peddelen, opgewekt, een fris windje, kwinkelerende vogeltjes, vee grazend in de wijde velden.

toch tegen art. 11, lid 3b van de spelregels van de Internationale Wielervederatie te zijn. Maar onze cyclerevende ouderen zijn aan die regels niet gebonden. Hun helm is wat blokkiger en als je goed kijkt, zie je onder alle signaalkleurige poeha een accu en een motortje. Verder is er nauwelijks

Onze fietstocht was een kruistocht geworden, een protestmars.

verschil met de eerste groep, verwarrend – of toch: bij dat bruggetje zie je bij groep 1 echte zweedruppeltjes, maar bij de surrogatengroep daarvan geen spoor.

goden van deze tijd

In de buurt van Beetsterzwaag stonden ook wij te kwijlen in een 'Bicycle

Experience Center', maar we dropen af, beteuterd door de astronomische bedragen van een all-round 50+-fietssuitrusting. Maar ineens zagen we wat hier echt speelde: we stonden hier oog in oog met de grote Machten! De goden van deze tijd, het Commercieel-Digitaal-Medisch Complex (CDMC) dat iedereen, 50+ of 50-, tot exploitatiebaar object maakt, aerodynamische helmen aansmeert en bang maakt voor hun eigen lichaam: kassa voor aandeelhouders. Dit voorjaar gingen we er weer op uit – in een heel andere stemming nu, als beton gewapend tegen de bevreemde, spottende blikken. Onze fietstocht was een kruistocht geworden, een grimmige protestmars tegen het CDMC.

Maar, zo beseften we toen we pufend en stoempend over de Posbank trokken, uiteindelijk verliezen we. We werden bijna aan gort gereden door een snelheidsmaniak die vrijuit zou gaan omdat wij geen signaal-

kleurig hesje en aerodynamische helm droegen. Eigen schuld. Even kreeg ik het visioen dat ik met dubbele hartaanval, een schedelbasisfractuur en afgerukte ledematen door de traumahelikopter van die Posbank zou worden afgevoerd. Op eigen kosten natuurlijk, zo'n roekeloze tocht zat niet in de verzekering. En de traumapiloot prikte woedend zijn vinger naar mij en zei 'Je wist toch: niemand verzet zich ooit strafeloos tegen het CDMC, stommerik!' In mijn visioen gaf ik toe, mijn laatste gedachte in het leven: inderdaad, verzet je nooit tegen het CDMC, zeker niet boven de 50 – het is de goden verzoeken. Maar toen plots, nog een allerlaatste gedachte, met Reve: 'Toch goed dat er een God is.' ■

HENK DE VRIES
lezer te Delft

Het evangelie is groener dan Van Duijn denkt

Het ND vraagt oud-politicus Roel van Duijn naar houvast in zijn leven (2 juni). Het verhaal laat zich lezen als een leven lang zoeken, uitproberen, mobiliseren, leren en afleren, om een betere wereld te bereiken waar recht wordt gedaan aan mensen en natuur. Zijn zoektocht doet mij denken aan Filippenzen 3 vers 12 waar Paulus zegt: 'Niet, dat ik het reeds zou verkregen hebben of reeds volmaakt zou zijn, maar ik jaag ernaar, of ik het ook grijpen mocht ...' Maar dat vers gaat dan verder met '... omdat ik ook door Christus Jezus gegrepen ben'. Het houvast van die toevoeging heeft Van Duijn nog niet, maar hij komt in de buurt. Heel mooi is dat zichtbaar in zijn boekje *Voeten in de aarde*. In die tekst uit 1984 gaat hij op zoek naar aanknopingspunten in de

Nederlandse geschiedenis om oplossingen te vinden voor de ecologische crisis. Hij komt uit bij de idealistische auteur, huisarts en psychiater Frederik van Eeden (1860-1932), die in Bussum zijn kolonie Walden stichtte, en bij Abraham Kuyper (1837-1920). Walden was een utopisch experiment van sober buitenleven van een zelfvoorzienende levensgemeenschap met handenarbeid en studie.

De maatschappijvisie van Kuyper is inderdaad bij uitstek geschikt om de crisis die zich sinds 1984 alleen maar heeft verscherpt aan te pakken. Maar Kuyper is pas echt goed te begrijpen vanuit zijn inspiratiebron: het evangelie van Jezus Christus. Dat evangelie is nog veel groener dan wat Van Duijn en Kuyper voor mogelijk hou-

den: ons wacht niet alleen een nieuwe hemel, maar ook een nieuwe aarde. Waar natuur en cultuur in onderlinge harmonie zijn. Alles gericht op God zelf. De schepping verlangt daarnaar en verwacht dat de tekenen van die nieuwe aarde hier en nu al zichtbaar worden, ook in hoe wij met milieu en natuur omgaan. Bescherming van natuur en milieu heeft daarom eeuwigheidswaarde. Het gedrag van christenen is voor oprechte milieuactivisten een grote belemmering. Ooit was de kerk deel van het onrecht van de slavernij, en we verbazen ons erover. Maar de huidige blinde vlek voor natuur en milieu is vergelijkbaar, al zijn er ook nu goede initiatieven. Mogen we de groene kant van het evangelie gaan zien en ernaar gaan handelen. ■

ADVERTENTIES

Livestream te volgen op www.de-meerwaarde.nl

CHRISTELIJKE BEGRAFENISONDERNEMING DE MEERWAARDE
Alleen begrafenissen / geen crematies

Het verzorgingsgebied is Groningen, Drenthe en op verzoek elders. Belangrijk: Wij verzorgen de begrafenissen ongeacht waar u verzekerd bent!

Maak vrijblijvend een afspraak voor o.a. het laatste wensenformulier

Nu regelen geeft rust!

www.de-meerwaarde.nl
uitvaart@de-meerwaarde.nl

Douwe Jan Moesker **Melden bij overlijden 06-54248024 | 24h**

Uitvaartzorg Bert van Dijken
voor Groningen en Drenthe

Bert van Dijken
06-4122 6559
Inez Zeldenrust
06-2861 7285

Verbindingsweg 36
9781 DA Bedum
zorg@bertvandijken.nl
www.bertvandijken.nl

persoonlijk
betrokken
transparant

Nieuw in de verkoop: EuroParcs De Zeeuwse Duinen
Uw eigen vakantiewoning nabij het strand

EuroParcs De Zeeuwse Duinen

- ✓ Gelegen in het westelijkste puntje van Zeeland
- ✓ Nabij strand en zee
- ✓ Vlak bij Middelburg en Vlissingen

Joossesweg 3, 4361 KB Westkapelle

Inclusief kavel, tuinaanleg en infra

Cube Exclusif

- ✓ 4-persoons vakantiewoning
- ✓ Grote raampartijen
- ✓ Badkamer en suite

Recreatiewoning vanaf

€ 395.000

Kijk voor meer informatie en het gehele verkoop aanbod op europarcsverkoop.nl

24
Een duurzame babyuitzet? Denk aan de lange termijn.

27
Het laatste moment van een Oekraïense tiener ging viral.

NADINE FOLKERS nd.nl/consument BEELD ND

ZATERDAG

ECONOMIE EN DUURZAAMHEID

Een plekje in de herberg

VASTGOED

adres: Kerkstraat 1
bouwjaar: 1627
vraagprijs: € 475.000
te koop sinds: 7 december 2022

Op huizenverkoopssites speuren we naar de meest excentrieke panden. Vandaag: Een karakteristiek pand in het centrum van het voormalige vissersstadje Vollenhove is op zoek naar een nieuwe eigenaar. Wie herstelt hotel-restaurant De Herberg in ere of begint binnen de eeuwenoude muren iets nieuws?

Wie woont hier?

De benedenverdieping is nog volop in gebruik als restaurant. Met 65 zitplaatsen is het een knusse eetgelegenheden. Boven woont de zoon van de huidige restauranteigenaar. Hij heeft van de voormalige hotelkamers op de eerste en tweede verdieping een bovenwoning gemaakt. Op de tweede etage zijn vijf slaapkamers. Het pand staat te koop omdat de pensioengerechtigde leeftijd van de uitbater in zicht komt en hij geen opvolger heeft.

Wat maakt het huis excentriek?

'Dat het pand uit 1627 dateert en ligt in de nabijheid van allerlei andere panden die in originele staat uit deze tijd verkeren', zegt makelaar Elwin van der Linde van Bonthuis Vaartjes Makelaars. 'Dit is het historische centrum van Vollenhove met als mooiste de Grote Kerk om de hoek, die uit de vijftiende eeuw stamt.' Het is wel vooral de buitenkant van De Herberg die geschiedenis ademt. Binnen zijn volgens de makelaar weinig authentieke elementen terug te vinden. 'Het gebouw heeft in de loop der jaren heel wat functies gehad. Ooit was het de slaapgelegenheden van de naastgelegen kostschool en de generatie 70-plussers zal het kennen als gymnastiekzaal.'

Waarom zou je hier willen wonen?

Van der Linde: 'We verkopen heel wat huizen uit de jaren vijftig en zestig die allemaal op elkaar lijken. Van een pand als dit is er echt maar eentje. Je zit dicht bij winkels, dicht bij de binnenhaven waar bootjes liggen voor

de pleziervaart. Met het pand zelf kun je heel veel kanten op. Wie wil, kan het restaurant voortzetten en er zelfs weer een hotel van maken. Je kunt ook iets heel nieuws beginnen en bijvoorbeeld drie of vier appartementen in het gebouw maken. We zien dat dit in Vollenhove recentelijk in meer voormalige winkelpanden is gebeurd. Het is een mooie oplossing voor de krapte op de woningmarkt. Dit biedt bijvoorbeeld plek aan een starter, maar kan ook interessant zijn voor een senior die geen behoefte meer heeft aan een tuin.'

Waarom is het dan nog niet verkocht?

Omdat zich nog niet iemand heeft gemeld die heil ziet in de ideeën van de makelaar om het pand te transformeren tot iets nieuws. Horecaondernemers happen ook nog niet toe om de zaak over te nemen. 'Onlangs heeft er wel iemand gekeken die er een zorginstelling van wilde maken, met het restaurant in functie beneden en boven kamers om cliënten te laten overnachten. Aan die optie had ik nog niet gedacht, maar het is mogelijk', zegt de makelaar.

Moet er nog geklust worden?

Dat hangt er dus wederom vanaf wat een koper met het pand gaat doen. 'Als je een restauranthouder hebt die boven zijn zaak wil wonen, kan hij gelijk aan de slag', zegt Van der Linde. En kies je voor de optie om er appartementen in te maken of de hotelkamers terug te brengen, dan ben je natuurlijk nog wel een poosje aan het klussen.

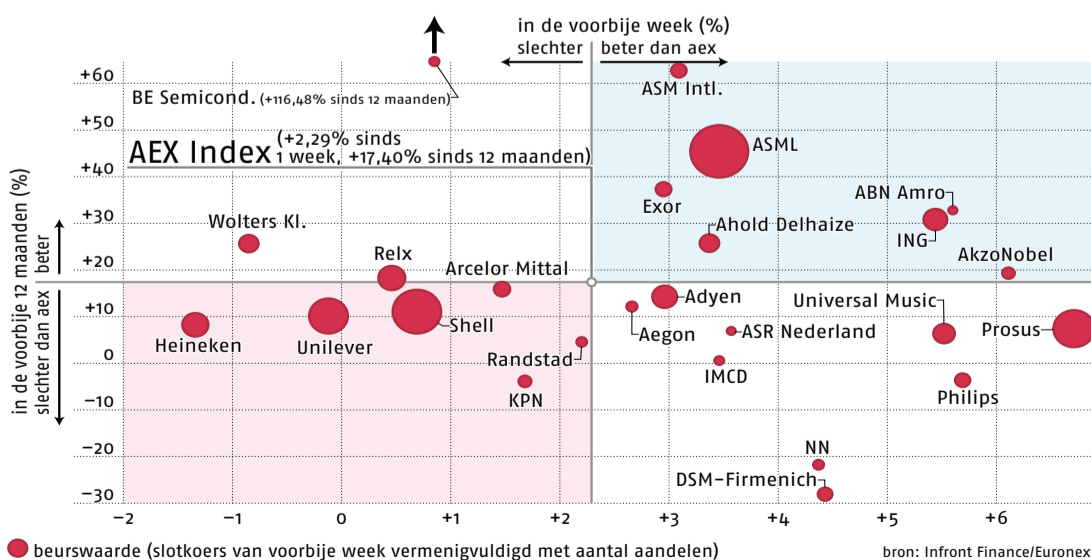
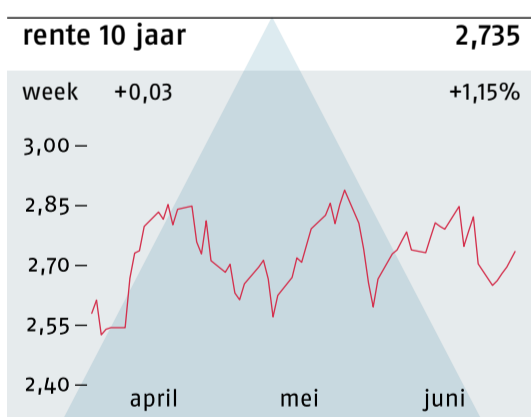
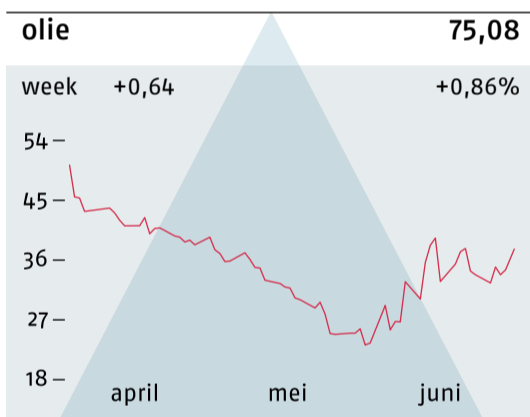
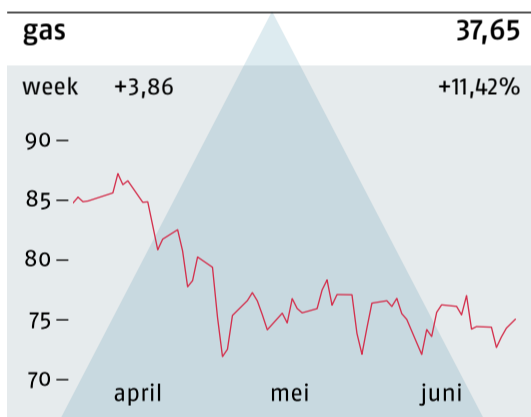
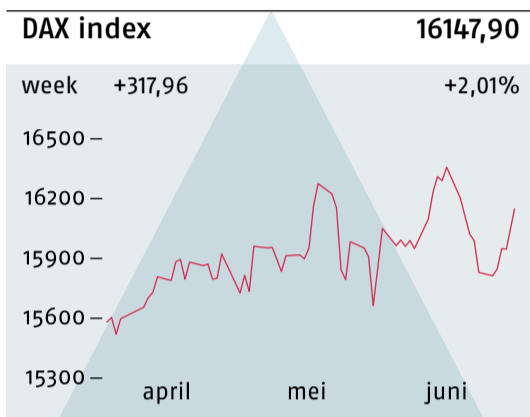
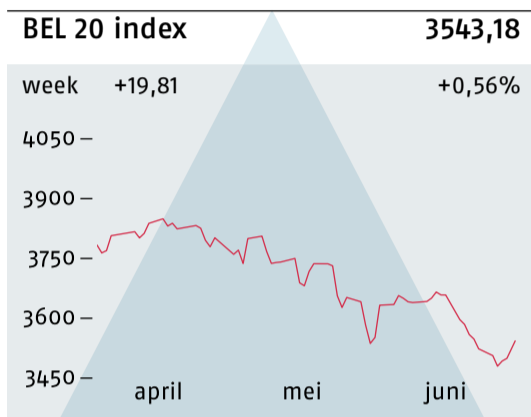
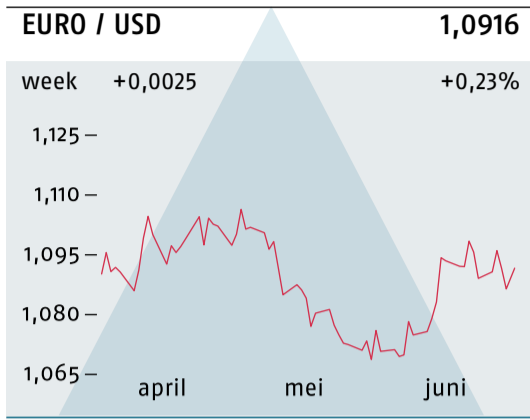
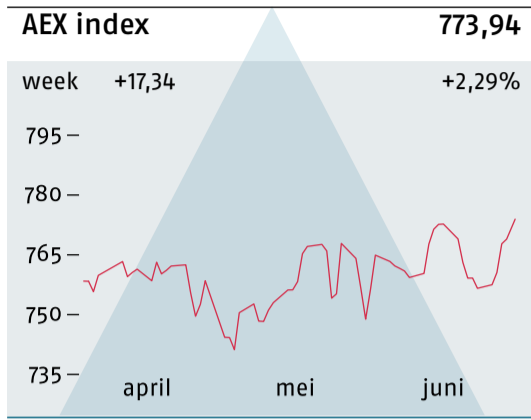
Lekker tuintje erbij?

De bovenwoning heeft een dakterras van zo'n twintig vierkante meter. 'Toen het restaurant werd uitgebouwd, bood dat buitenruimte voor de bovenwoning', legt Van der Linde uit. 'Je kunt ervoor kiezen die uitbouw weer weg te halen, dan is er ruimte voor een tuin.' ■

BEURSWEEK

DUURZAAM LEVEN

MARINDE VAN DER BREGGEN nd.nl/consument BEELD ANP / JEAN-PIERRE JANS, ANP / TOM VAN LIMPT

DE MEESTE MENSEN ZIJN BEST BEREID DUURZAME KEUZES TE MAKEN, MAAR ZIEN SOMS DOOR DE BOMEN HET BOS NIET MEER. WAT IS NOU DE BESTE OPTIE VOOR MENS EN MILIEU? VANDAAG DEEL TWEE VAN EEN TWEELUIK: EEN DUURZAME START VOOR JE BABY.

Wanneer je een baby verwacht, kun je je makkelijk verliezen in een doolhof van alle nieuwe spullen waarvan winkels, influencers of andere ouders je proberen te overtuigen dat je ze écht nodig hebt. En dan natuurlijk het liefst die van merk x, en nieuw is ook belangrijk, want vies of beschadigd is misschien wel onveilig. En je wilt toch het beste voor je kindje? Het allerbelangrijkste voor een kindje zijn zijn of haar ouders, dan ben je gelukkig al een heel eind. Maar daarnaast zijn er natuurlijk gewoon spullen die je nodig hebt. Dat betekent niet dat je de hele babywinkel leeg hoeft te kopen. Want voor nieuwe spullen zijn nieuwe grondstoffen nodig, de productie ervan heeft altijd impact op het milieu en dan is er nog het vervoer en de verpakking. En om die impact terug te dringen moeten we met z'n allen werken aan meer circulair gebruik, zegt Paulien van der Geest van de onafhankelijke voorlichtingsorganisatie Milieu Centraal.

'Dat betekent dat je goed nadenkt over wat je echt nieuw moet kopen, meer spullen deelt en leent en dat je langer doet met je spullen door te repareren, op te knappen en tweedehands te kopen. Afval bestaat niet in een circulaire economie. Oud wordt altijd weer nieuw.'

Wil je direct duurzaam starten wanneer je een kindje verwacht, dan is de allerbeste tip om eens in je omgeving rond te vragen of je spullen kunt lenen of overnemen. 'Zeker wanneer je een eerste kind krijgt, moet je sommige spullen gewoon hebben. Dat kan veel kosten met zich meebrengen. Iets goeds doen voor je portemonnee en voor de wereld kun je met elkaar combineren.'

tweedehands

'Kijk op Marktplaats, bij de kringloopwinkel, of bij je ouders op zolder: misschien staat daar nog wel het wiegje waar jij zelf in gelegen hebt', zegt Van der Geest. 'Het is ook leuk om oude spullen nieuw leven in te blazen. Wie zegt dat je een com-

plete, bij elkaar passende babykamer moet kopen bij een babyzaak? Een gewone kledingkast kan met een likje verf in de kleur die jij wilt, misschien met leuke pootjes of deurenknopjes eraan, heel goed dienstdoen in de babykamer. Dan heb je ook nog iets unieks.'

Het is slim om direct al naar de lange termijn te kijken. Je kunt bijvoorbeeld kiezen voor een dressoir dat je als commode kunt gebruiken, zodat je dat ook later nog op de kamer van je kind kunt zetten. 'Langetermijndenken is ook kiezen voor kwaliteit zodat het lang meegaat, en dingen niet op zolder laten verstoffen maar ze een tweede leven gunnen door ze door te geven, te verkopen of tijdelijk uit te lenen tussen kinderen in. Laat het vooral niet te lang liggen, want de mode verandert ook.'

De lijsten met spullen die je 'nodig hebt', zijn overigens erg persoonlijk. Laat je dus ook niet te makkelijk verleiden om een elektrische flessenwarmer aan te schaffen waarvan je niet weet of je het gaat gebruiken. Vraag ouders in je omgeving naar wat zij onmisbaar vonden en maak op basis daarvan je eigen keuzes. Iets kopen wat je toch blijkt te missen, kan altijd nog. Ook kleding en speelgoed is uitstekend tweedehands te vinden. In de eerste jaren groeien kinderen enorm

Hoe je een duurzame babyuitzet bij elkaar kunt sprokkelen

Er zijn natuurlijk gewoon spullen die je nodig hebt, maar dat betekent niet dat je de hele babywinkel leeg hoeft te kopen.

snel uit hun kleren, dus het kan je ook veel geld besparen om niet alles nieuw te kopen. 'Het is ideaal wanneer je in je familie, vrienden- of buroenkering iemand vindt met dezelfde stijl en kinderen die qua leeftijd net iets boven die van jou zitten. Dan heb je een vast adresje waar je kle-

'Iets goeds doen voor je portemonnee en voor de wereld kun je met elkaar combineren.'

Paulien van der Geest, Milieu Centraal

ding kunt overnemen. Een kledingruiltas is ook een goed idee. Daar kun je uit halen wat je leuk vindt, de rest geef je door', zegt Van der Geest. Dat geldt trouwens niet alleen voor kinderkleding, maar ook voor zwangerschapskleding, die doorgaans maar kort wordt gedragen en daarom vaak nog prima een tweede of zelfs derde leven kan krijgen. Er zijn ook veel tweedehandskinderkledingwinkels, ook voor het goede doel. Wat betreft luiers zijn wasbare een duurzame keuze, zoals in de vo-

rige aflevering uitgebreid aan de orde kwam. Die zijn tegenwoordig heel makkelijk in gebruik en zien er leuk uit.

duplo in de vaatwasser

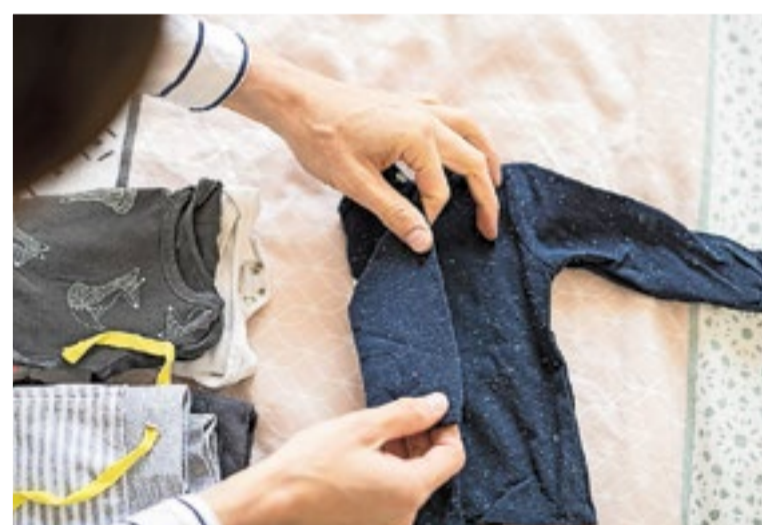
Voor speelgoed kan een bezoekje aan de zolder bij opa en oma ook lonen. Duplo en playmobil doorstaan de tand des tijds heel goed en daar spelen kinderen nog steeds uren graag mee. Even door een sopje of in de vaatwasser stoppen en het is weer zo goed als nieuw. 'Wanneer je voor houten speelgoed kiest, let er dan op dat het speelgoed een FSC- of een PEFC-keurmerk heeft', zegt Van der Geest. Speelgoed met batterijen sla je liever over, want dat is belastender voor het milieu. Vooral bij erg kleine kinderen hoeft je echt geen ingewikkeld speelgoed te kopen. Wil je toch iets aanschaffen, ook wat betreft speelgoed is er veel aanbod in kringloopwinkels of op Marktplaats.

the last mile

Van de vrouwen die zich hoogzwanger staande moeten zien te houden tijdens warm zomerweer, zullen een aantal het liefst niet zoveel op pad gaan en dus wellicht de laatste inkoop liever online doen. 'Realiseer je dan dat de meeste impact van een onlinebestelling zit in wat men 'the last mile' noemt. Dat wil zeggen: de

bezorging tot aan huis. Dan moet een busje alle adressen apart langs en soms extra terugrijden wanneer mensen niet thuis zijn. Je kunt de impact van je onlinebestelling verminderen door je pakket naar een afleverpunt te laten sturen en het daar wandelend of fietsend op te halen', zegt Van der Geest. Als de baby geboren is, dan staat er toch al vaak een dagelijkse wandeling op het programma, dus als het pakket niet al te groot is, vallen die twee goed te combineren.

Als laatste is de geboorte van een kind voor veel mensen een moment waarop ze een aantal zaken heroverwegen: hoe wil ik dit aanpakken, wat wil ik voor mijn kind? Het kan dus een mooi moment zijn om stil te staan bij voeding, zegt Van der Geest. 'Je wilt waarschijnlijk dat je kind veel groente eet, en kiest misschien wel voor biologisch omdat bij de productie geen gif is gebruikt. Een groot deel van onze milieu-impact zit nog steeds in het eten van vlees. Mensen die nu vegetarisch eten, vinden dat vaak veel makkelijker wanneer dat vroeger in het gezin ook normaal was. Je hoeft niet direct 100 procent vega te gaan eten, maar wanneer je kind het normaal vindt om ook een paar dagen in de week geen vlees te eten, heeft dat invloed op zijn of haar latere keuzes.' ■

IN HET KORT

- Wees kritisch op wat je nodig hebt en wat je nieuw koopt: vraag eerst rond bij bekenden of je iets kunt lenen, of koop tweedehands.
- Laat spullen niet verstoffen, maar geef ze een tweede leven. Leen ze uit, geef ze door of verkoop ze voor ze uit de mode raken.
- Bestel je online? Kies bezorging bij een afleverpunt en haal je pakket wandelend of met de fiets op.
- Dit is het moment om na te denken over een duurzamer voedingspatroon voor jou en je kind.

ADVERTENTIES PERSONEEL

Voor het Leger des Heils Goodwillcentra Amsterdam zoeken wij een:

- Business Unit Manager Crisis en Kortdurende Zorg
- Business Unit Manager 24-uurs Langdurige Zorg
- Business Unit Manager Ambulant

www.pool-management.nl

Hoe grondig ga jij te werk?

Wij hebben een plek vrij voor een **medewerker financiële administratie**. In deze functie houd je samen met een klein team toezicht op de dagelijkse administratieve activiteiten en draag je zorg voor een goed georganiseerde en nauwkeurige project- en financiële administratie. De afdeling willen we naar een hoger niveau tillen en daarvoor maken we graag gebruik van jouw kennis en ideeën.

Klinkt leuk?

Check de volledige vacature via de qr-code of neem contact met ons op!

www.dwgroep.nl/bij-ons-werken
Allard de Wilde 06-22524729

We zoeken een verantwoordelijke, punctuele en georganiseerde huishoudelijke hulp voor een woning nabij (station) Den Dolder

Ervaren en verantwoordelijke huishoudelijke hulp gezocht voor 2 dagen in de week

Functieomschrijving:

- Verantwoordelijk voor het schoonmaken en onderhouden van de woning.
- Behoud van vertrouwelijkheid en respect voor de privacy van de bewoners en gasten

Profiel:

- Aantoonbare ervaring bij voorkeur met referenties
- Oog voor detail en het vermogen om een hoogwaardige afwerking te leveren
- Vriendelijk, service gericht, discreet, betrouwbaar en nauwkeurig

- Zelfstandig kunnen werken

Wij bieden:

- Een uitdagende en lonende functie in een mooie omgeving
- Een competitief salaris, gebaseerd op ervaring en prestaties
- Werkschema's die kunnen worden afgestemd op individuele beschikbaarheid.
- Gewenste startdatum is 1 augustus

Geïnteresseerd?

Stuur ons een bericht met korte motivatie naar resreelaanbd@gmail.com.

Op zoek naar personeel?

Bereik het hart van de christelijke doelgroep met een vacature op nd.nl en in de krant

Voor meer informatie en reserveren:
☎ 088-1999999 of ✉ ndzakelijk@nd.nl

nd

GUIDO

Voor Guido zijn wij op zoek naar een:

Guido is een school voor voortgezet onderwijs met drie locaties in Amersfoort en Arnhem. Guido biedt vmbo, havo, vwo en gymnasium aan ongeveer 1750 leerlingen. De 250 bevoegde professionals staan voor hetzelfde doel: vorming van leerlingen die in de maatschappij van nu én later verantwoordelijkheid dragen en zich in een prettige sfeer ontwikkelen tot verantwoordelijke christenen.

COLLEGE VAN BESTUUR

PANDION
Geloof in LEIDERSCHAP

Kijk op www.pandionleiderschap.nl
of neem contact op met
Bernhard Kok, 06-5759 2035

- VOORAANKONDIGING -

zorggroep charim

Zorggroep Charim is een christelijke organisatie voor ouderenzorg in de regio's Veenedaal en Zeist. Charim staat voor zorg voor lichaam, geest én ziel. Goede zorg ontstaat in de relatie. Zorg waarin professionals samen met de cliënt, diens naasten, het netwerk en vrijwilligers zoeken naar dat wat passend en van betekenis is. We werken vanuit de drie kernaarden: toegewijd, professioneel en samen. Charim is actief op 15 locaties en in de wijk, waar 1700 medewerkers en 1300 vrijwilligers zich inzetten voor ongeveer 1000 cliënten.

Voor Zorggroep Charim gaan wij op zoek naar een:

Raad van Bestuur

PANDION
Geloof in LEIDERSCHAP

Kijk op www.pandionleiderschap.nl
of neem contact op met
Bernhard Kok, 06-5759 2035

RECEPT

TEKST EN BEELD VOEDINGSCENTRUM nd.nl/varia

Aspergesalade met waterkers

INGREDIËNTEN [VOOR 2 PERSONEN]

- 600 gram groene asperges
- 1 ei
- 1 eetlepel witte wijnazijn
- 1 theelepel mosterd
- 1 eetlepel olie
- 500 gram aardappelen
- 200 gram varkensoesers
- peper
- 2 eetlepels vloeibare margarine
- 50 ml water
- 25 gram waterkers

►► info: voedingscentrum.nl

BEREIDING

Was de asperges en snijd een stukje van de houtige onderkant. Kook de asperges in ruim water 6 minuten en laat ze eventueel in het afkoelende kookvocht nagaren. Kook het ei hard en laat het afkoelelen. Pel het ei en hak het klein. Maak van het gehakte ei met de azijn, de mosterd, een beetje water en de olie een saus. Snijd de asperges in stukken en meng de saus erdoor. Schil de aardappelen en kook ze in weinig water in 20-25

>> Een gezonde salade van asperges met ei. De dressing maak je zelf; eten koken is liefde geven.

minuten gaar. Bestrooi het vlees met peper. Bak het vlees in de hete margarine in 8-10 minuten gaar en bruin.

Was de waterkers. Schik de waterkers op een schaal en schep de asperges erop. Neem het vlees uit de pan. Schenk het water in de pan en breng dit aan de kook. Roer het aanbaksel los. Maak de jus op smaak met wat peper en geef het bij de aardappelen, vlees en aspergesalade. <<

VIRAL

LYNN VAN DEN BRINK nd.nl/media BEELD TELEGRAM

'Vaarwel, leve Oekraïne!'

Wat trekt de aandacht op sociale media? Vandaag: De laatste momenten van twee Oekraïense tieners gingen deze week viral.

Het gaat om de zestienjarige schoolvrienden Tihiran Ohannisian en Mykyta Khanhanov. In de video is alleen Tihiran te zien. Achter hem lijken de restanten van een verwoest appartement zichtbaar te zijn. Met een bebloede hand houdt hij een kalasnikov tegen zich aan geklemd. Hij geeft aan dat ze zojuist twee Russische soldaten hebben vermoord. Hij lijkt sterk aan te voelen dat het nu voor hen slecht zal aflopen. 'Dit is het moment', kondigt hij aan. 'Dit is het einde, jongens.' Hij ademt zwaar. Het lijkt erop dat er nog een ander aanwezig is, later geïdentificeerd als Mykyta. 'Vaarwel', sluit Tihiran af, 'leve Oekraïne!'

De beelden verschenen op een Oekraïens Telegram-kanaal. Even later meldden de Russische autoriteiten dat ze de 'twee Oekraïense terroristen' zouden hebben uitgeschakeld. De vrienden overleden afgelopen zaterdag aan hun verwondingen.

spoorlijn

Tihiran Ohannisian en zijn vriend kwamen al eerder in het nieuws, toen ze in september 2022 door Russische autoriteiten werden beschuldigd van sabotage en terrorisme. De twee zouden een spoorlijn hebben beschadigd. Russische troepen vonden de jongens en namen ze mee. Volgens de mensenrechtenorganisatie Media Initiative for Human Rights werden ze ondervraagd, geslagen en zelfs gemarteld met elektrische schokken. Tihiran's moeder vertelde de krant *The Times* over de ontvoering van haar zoon en zijn vriend. 'Ze brachten hem naar een veld en voerden een

schijnexecutie uit. De Russen vroegen hem of hij een guerrilla wilde worden. Als hij dat niet wilde, moest hij zich voorbereiden om te sterven.' Hij werd vrijgelaten dankzij de inspanningen van mensenrechtenactivisten en kreeg huisarrest. De Ohannisian-familie viel uiteen na de invasie. Tihiran's moeder en zusje vluchtten destijds naar Duitsland, maar hij koos ervoor om in zijn geboorteplaats, de havenstad Berdyansk te blijven om voor zijn oma te zorgen. In januari probeerde zijn familie hem het land uit te krijgen, maar Russische troepen verhinderden dit.

verjaardag

Mensenrechtenactivisten onderzoeken wat er precies op 24 juni is gebeurd en wie er precies verantwoordelijk is voor de schoten die hun het leven kostten. Een half uur voordat de ouders een telefoontje kregen met het bericht dat de jongens waren overleden, sprak Tihiran's moeder nog met hem. De tiener was volgens haar kalm en zei dat hij met Mykyta aan het wandelen was en dat ze aan het nadenken waren over hoe ze Mykyta's verjaardag konden vieren. Mykyta zou op 25 juni 17 jaar worden. Volgens een woordvoester van een Oekraïense mensenrechtenorganisatie hebben de ouders de lichamen van de jongens nog niet gezien. Op sociale media reageren mensen geschokt. 'Ik kan niet geloven dat ze nog zo jong waren!', reageert iemand op Twitter. 'Een tragisch en onnodig verlies', beaamt een ander.

►► nd.nl/tihiran

FEUILLETON

DEE HENDERSON

'Ma ...' Karen wierp Will een bestraffende blik toe. 'Dat gaat wel lukken, mevrouw Thane', antwoordde ze zonder nadenken. Marie lachte. 'Je doet mijn zoon goed. Geef maar een gil als hij lastig wordt. En voortaan is het Marie, oké?' Karens blos verspreidde zich nu over haar hele gezicht en haar glimlach was oprecht. 'Ook dat moet wel lukken. Marie.' Gabriel volgde het gesprek, keek naar Will en zag onder de gène vooral opluchting. Ma's goedkeuring was om zo veel redenen zo belangrijk voor hen, net als die van pa. Hij had niet gedacht dat zijn moeder in dit soort zaken zo direct zou zijn, maar het was duidelijk dat Karen in de familie was opgenomen. 'Gabriel, daar is je vader,' merkte Marie op. 'Hij heeft extra ijsblokjes. Vul de glazen even, voor je ze uitdeelt.' Gabriel zag dat zijn moeder Angel de slakometjes toevertrouwde en moest lachen om de concentratie die het kind aan de dag legde. Een taak toebedeeld krijgen – dan hoorde je bij de familie. Hij stond in de deuropening toen Grace met de mand met warme

broodjes en de saladedressings langsliep en zei zachtjes: 'Je dochter heeft ma's hart veroverd. Ze hoopt al zeker tien jaar op kleinkinderen.' Grace keek hem aan en leek de diepere betekenis van zijn woorden te begrijpen. 'Ik ben erg op je moeder gesteld. Altijd al geweest ook.' 'Ze wil al heel lang rond Kerst Chicago eens bezoeken, alle kerstversieringen in de etalages zien,' voegde hij eraan toe. Grace grijnsde. 'Eén feestdag per keer, Gabriel.' Met een vragende blik voegde Josh zich bij hen, maar Grace liep door naar de tafel. Gabriel vermoedde dat de familie deze Kerst verspreid zou zijn. Hij werkte dan, zodat zijn hulpsheriffs bij hun gezinnen konden zijn, net als zijn vader altijd had gedaan. Daarom waren de Thanes eraan gewend een dag of twee later samen te komen. Sommigen zouden dit jaar reden hebben om naar het noorden te trekken, om Grace en haar dochter te bezoeken; althans, dat vermoedde hij. 'Angel, wil jij samen met mij kijken of de kalkoen gaar is?' vroeg Josh. Hij wachtte tot het meisje bij hem stond voordat hij het deksel

optilde. Hij hees haar op, zodat ze kon kijken, stak er een vleesvork in en zag dat het vocht dat eruit liep mooi helder was. 'Wat denk jij?' Ze knikte vastberaden. 'Klaar.' 'Kun je me dan die grote zilveren schaal op het aanrecht brengen, die met een kalkoenafbeelding erop?' Ze deed wat hij vroeg, terwijl hij de grill uitzette. Toen ze terug was, tilde hij het grote beest voorzichtig op de schaal, bracht die naar de tafel en overhandigde Caleb het vleesmes. Die sprak een dankgebed uit en sneed vervolgens de kalkoen aan. Het feest was begonnen. Gabriel wikkeldde het wensbotje in een servet en ging op zoek naar Evie. Die zat aan de tafel op de vlonder met voor haar neus een stuk zoete pompoentaart met slagroom en een bolletje vanille-ijs. Haar gesprek met Grace bestond vooral uit gegiebel. Gabriel vond het bijna vervelend hen te onderbreken, maar sommige dingen waren nou eenmaal te belangrijk. Hij hurkte naast haar stoel. 'Doe een wens.' Evie keek hem aan en pakte een van de uiteinden van het botje stevig beet. Ze sloot haar ogen. 'Oké.'

186. / WORDT VERVOLGD

Zwart Water

COLOFON

Uitgeverij van Nederlands Dagblad B.V.
Berkenweg 11, 3818 LA Amersfoort
Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort
telefoonnummer: 088 1 999 999
website: nd.nl
Nederlands Dagblad B.V. maakt
deel uit van Nedag Uitgevers B.V.
Directeur-uitgever: Rinder Sekeris
Hoofdredacteur: Nico de Fijter
De namen van alle journalisten en
medewerkers zijn te vinden op
nd.nl/medewerkers

REDACTIE
via site: nd.nl
via e-mail: redactie@nd.nl
tel. 088 1 999 999
Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort

ABONNEESERVICE
via site: nd.nl/service
via e-mail: service@nd.nl
tel. 088 1 999 999, ma. t/m vr. 8.30-12.00 uur

ADVERTENTIES
via site: ndzakelijk.nl
via e-mail: ndzakelijk@nd.nl
tel. 088 1 999 999, ma. t/m vr. 8.30-16.30 uur

FAMILIEBERICHTEN EN TIPS
via site: ndadvertenties.nl
via e-mail (opmaak ND): familiebericht@nd.nl

ND IN AANGEPASTE LEESVORM
Het ND is in aangepaste leesvorm verkrijgbaar bij
Stichting Aangepast Lezen, Den Haag
tel. 070 3381500. klanten@aanangepastlezen.nl

TV VOORAF

LINDA STELMA [nd.nl/media](https://www.nd.nl/media) BEELD MAX

ZO BOERDE NEDERLAND

Hoe boerde Nederland de afgelopen eeuw? Dat is prachtig te zien in de eerste aflevering van een nieuwe reeks *Nederland op film*. Films van amateurs laten een boeiend beeld zien.

Een meisje op een trekker, twee jongens die met een mand tussen de gewassen door lopen, vrouwen die groenten wassen in een grote teil met water. Het zijn een paar beelden die te zien zijn in deze aflevering van *Nederland op film*.

Honderd jaar geleden was het boerenbedrijf vooral afhankelijk van spierkracht: van mensen en van paarden. En er werd flink geboerd. Overal waar je keek in Nederland

zag je boerenland. De kleine boer was de norm. De meesten hadden een gemengd bedrijf met wat rondscharrelende dieren en gewassen voor eigen gebruik.

De kinderen hielpen al jong mee met allerhande werkzaamheden. Daar stond tegenover dat ze veel ruimte hadden om te spelen en veel vrijheid hadden. Hun ouders hadden immers weinig tijd om constant op ze te letten.

Maar er veranderde veel door de mechanisatie. Paarden werden ingevuld voor tractoren. De bedrijven moesten groter worden; alles moest efficiënter. Wie niet kon meekomen, moest zijn bedrijf verkopen. Na de Tweede Wereldoorlog nam de pro-

ductie enorm toe. Honger, dat wilden de mensen niet meer hebben en het Nederlandse land moest genoeg opleveren voor iedereen.

Het geloof speelde voor veel boeren een grote rol. Zo kwam in het katho-

zie programmaoverzicht op
▶ www.nos.nl of op
▶ Teletekst pagina 200

za

Hij zoekt op de boerderij van Rigdje Wassenaar-Boelstra een fokstier uit. *Nederland op film – Het Boerenleven* schetst een prachtig beeld van de boerensamenleving de afgelopen eeuw. Het ziet er misschien romantisch uit, maar er is ook aandacht voor het harde werk dat de boeren moesten leveren. En vergeet de boerinnen niet. Zij werkten op het land, zorgden voor de was, het eten, het huis én hadden de verantwoordelijkheid voor de kinderen. Deze aflevering is dan ook een ode aan de boerin en de enorme hoeveelheid taken die op haar schouders rustte.

NEDERLAND OP FILM

▶ MAX, NPO 2, 20.39–21.16 uur

NPO 1

06.10 Nederland in Beweging 06.39 Keuringsdienst van waarde 07.14 MIND*CK 07.54 Close Up: Nelson Carrilho – Ik ben een zwarte beeldhouwer 08.50 Het mooiste meisje van de klas 09.41 Sterren NL Top 25 10.20 Nick, Simon & Kees: The Beatles 11.34 Ketji Koti in Concert 12.46 Herdenk Ketji Koti 13.25 NOS Journaal 13.30 NOS Herdenkingsjaar Slavernijverleden 2023 15.41 NOS Tour de France 17.58 Socutera

18.00 NOS Journaal
18.17 EenVandaag
18.50 NOS Sportjournaal
19.05 NOS Ketji Koti 2023
20.00 NOS Journaal
20.29 Zing!
22.01 Vier Ketji Koti
23.03 NOS De Avondetappe

NPO 2

07.35 Vroege Vogels 08.19 De streken van Van Boven 08.57 Eus' Boekenclub 09.38 Van Bahia tot Brooklyn, Caribische verhalen 10.30 The Great British Bake Off 11.29 Naar Mekka, verhalen van de hadj 11.55 Het Dorp 12.25 NOS Tour de France 16.00 Fryslân DOK 16.30 De verwondering 17.00 NOS Journaal 17.10 Petrus in het land 17.34 Soep, sores en soelaas

18.06 Nederland Zingt
18.31 EO Metterdaad
18.48 BinnensteBuiten
19.15 Vroege Vogels
20.03 Focus
20.39 Nederland op Film
21.16 Nu te Zien!
21.30 Nieuwsuur
22.10 Crime: McDonald & Dodds
23.47 Maarten van Roozendaal: Om te janken zo mooi!

NPO 3

06.56 Simon 07.02 Peppa Pig 07.07 Peppa Pig 07.12 Pieter Konijn 07.24 Samson & Marie, Ijsjestijd 07.32 De magische auto 07.44 Buurman en Buurman experimenteren er op los 07.52 Kindertijd 08.00 Stop! 08.07 Waffel de wonderhond 08.18 Vilda 08.28 K3 Vriendenboek 08.43 Zappsport Battle 08.59 BabyBeestenBoel 09.08 De Zoo 09.20 AAP 09.44 Superheldenschool 09.59 DierenDetectives 10.24 Koen Kampioen 10.50 Zappsport Kantine 11.09 Snap Shot 11.26 Peperbollen 11.54 Peperbollen 12.22 Peperbollen 12.50 Peperbollen 13.18 Heel Vlaanderen bakt kids 14.01 De Faker 14.17 De Faker 14.33 De Faker 14.49 De Faker 15.05 De Faker 15.21 Zappbios: Manege Immenhof – een zomer vol avontuur 16.59 Flexe gasten 17.12 Zapp detective: Pretpark Summer Vibes 17.26 Freeks Saturday Night Safari

18.17 Heel Vlaanderen bakt kids
19.00 NOS Jeugdjournaal
19.21 Bommetje!
19.47 Enkeltje Verweggistan
20.18 Socutera
20.20 Enemy of the People
21.00 Enemy of the People
21.50 The Bee Gees: How Can You Mend a Broken Heart
23.45 Smeris

RTL 4

11.00 Wishing On A Star 11.30 Bakken Op De Boerderij 12.00 Lodewijks Droomtuinen 12.30 Gezondtijd 13.00 De Kliniek 13.30 Way Of Living 14.00 Plezier En Passie 14.30 Camp To Go 15.00 De Visvrouwen 15.30 De Mooiste Wegen 16.00 Lodewijks Groene Geluk 16.30 Camp To Go 17.00 Plezier En Passie 17.30 House Vision 18.00 RTL Nieuws 18.15 Editie NL 18.30 RTL Weer 18.35 RTL Boulevard 19.30 RTL Nieuws 19.55 RTL Weer 20.00 Blow Up 21.40 Beste Kijkers 22.40 Het Perfecte Plaatje Op Reis 23.55 RTL Nieuws

RTL 5

16.00 De Alarmcentrale: Pech Onderweg 17.00 Bij Ons Op De Boerderij 18.00 America's Got Talent 20.00 Helden Van Hier: Door Het Vuur 21.00 Helden Van Hier: Door Het Vuur 22.00 Helden Van Hier: Door Het Vuur 23.00 Helden Van Hier: Door Het Vuur

RTL 7

16.30 Rally Special 17.00 Hardcore Pawn 18.00 American Ninja Warrior 20.00 Bon Bini Holland 21.55 Bon Bini Holland 2 23.40 Zombibi

SBS 6

09.45 Hart van Nederland – Ochtend Editie 10.00 De Helden van Nu 10.30 Ik BBQ voor jou 11.00 Bouwen aan de Toekomst 11.30 Zoo Juniors 12.05 De Grote Verhuizing 13.05 De Grote Verbouwing UK 14.05 Het Roer Om 15.00 Wordt u al geholpen? 15.30 Secret Life of the Zoo 16.00 De Grote Verbouwing Nieuw-Zeeland 17.00 De Grote Tuinverbouwing 18.30 Lachen om Home Video's 20.30 The Tribute Live in Concert 21.55 De Kwis met Ballen 22.50 Hart van Nederland – Late Editie 23.10 Show-nieuws – Late Editie 23.50 Weer.nl

EEN

12.05 Sporza: Climbing for life 12.20 Sporza: Ronde van Frankrijk 13.00 VRT NWS journaal 13.25 Het weer 13.30 Sporza: Ronde van Frankrijk 17.55 Kijk uit 18.00 VRT NWS update 18.10 Africa's lost world: life in a super volcano 19.00 VRT NWS journaal 19.35 Het weer 19.40 Iedereen beroemd 20.10 Joker+ en Lotto 20.15 #LikeMe 20.55 F.C. De Kampioenen 21.40 Vive le vélo 22.45 VRT NWS journaal

CANVAS

07.30 Ketnet Junior 11.55 Zomerbeelden 12.55 Sporza: Ronde van Frankrijk 13.35 Ketnet Junior 18.20 What a colourful world 19.10 Amazing Hotels: Life Beyond the Lobby 20.00 VRT NWS update 20.10 Vranckx 20.35 Rock Werchter Live 21.35 Trust me 22.35 Trust me 23.35 Thelma

NGC

15.35 Ice Road Rescue 17.25 My Unique B&B 18.30 Border Patrol New Zealand 19.30 Alaska: The Next Generation 20.30 Last of the Giants: Wild Fish 21.30 Gordon Ramsay: Uncharted

FAMILY 7

07.00 De profeet Amos 07.30 Harry Hark 07.44 De Verkenners 08.00 Joyce Meyer 08.30 Kom Zing Mee! 09.00 Uitgelicht! 09.30 Road to Avonlea 10.00 The 7 Churches of Revelation 10.30 Transparant 11.00 Maranatha 11.30 Uitgelicht! 12.00 Road to Avonlea 12.30 De profeet Amos 13.00 The 7 Churches of Revelation 13.30 Another Life 14.00 Uitgelicht! 14.30 Maranatha 15.00 Cross Talk 15.30 In Touch 16.29 The 7 Churches of Revelation 16.59 Krummel 17.32 Superboek 18.00 De Fakkeldragers 18.30 Compassion Stories 19.00 TV 4 Dads 19.30 Welkom in de strijd 20.00 Kom Zing Mee! 20.30 Homecoming 22.00 The 700 Club 22.30 Totdat Hij komt 23.30 Smoketown

TV OPTIES

HERDENKING SLAVERNIJVERLEDEN

▶ NOS, NPO 1, 13.30–15.41 uur
De middaguitzending komt rechtstreeks vanuit het Oosterpark in Amsterdam. Met gasten wordt eerst vooruitgekeken naar de herdenking en de mogelijk historische toespraak van de koning. Ook wordt er geschakeld naar het Museumplein waar het Ketji Koti Festival dan al is gestart.

Verder zijn er reportages over onder meer herdenkingen die al op 30 juni zijn gehouden, elders in het land. Aan het eind van de uitzending worden de eerste reacties op de toespraak van de koning gepeild.

ZING!

▶ EO, NPO 1, 20.20–22.01 uur
Zes zanggroepen die vanuit de auditerendes zijn doorgestroomd, halen alles uit de kast in deze tweede kwartfinale van *Zing!*.

BIJ ONS OP DE BOERDERIJ

▶ RTL 5, 17.00–18.00 uur
Vijf boerengezinnen worden gevolgd in het dagelijks leven op de boerderij. Dat houdt in: hard werken, hechte familiebanden en liefde voor het boerenvak.

BBC 1

07.00 Breakfast 11.00 Saturday Kitchen Live 12.30 Nadiya Bakes 13.00 BBC News 13.10 Weather 13.15 Tennis: Eastbourne 15.15 Money for Nothing 16.00 Escape to the Country 17.00 The Bidding Room 17.45 Garden Rescue 18.30 BBC News 18.40 BBC Regional News; Weather 18.45 Weather 18.50 The Hit List 19.35 Michael McIntyre's The Wheel 20.35 Pointless Celebrities 21.25 Casualty 22.15 Champion 23.00 BBC News 23.15 Weather 23.20 PS I Love You

BBC 2

06.10 This Is BBC Two 07.45 Hey Duggee 07.50 Hey Duggee 08.00 Supertato 08.05 Shaun the Sheep 08.15 Dennis & Gnasher Unleashed! 08.25 Boy Girl Dog Cat Mouse Cheese 08.40 The Deep 09.00 Ooglies Fun-size 09.05 Game on Grandparents 09.30 One Zoo Three 09.50 Newsround 10.00 Blue Peter 10.30 Deadly 60 11.00 Pooch Perfect 12.00 Undiscovered Worlds with Steve Backshall 13.00 Rick Stein Tastes the Blues 14.00 Nigel Slater's Simple Cooking 14.15 In Which We Serve 16.05 Escape to Athena 18.00 Flog It! 19.00 Live International T20 Cricket 23.00 Noel Gallagher's High Flying Birds at Later with Jools Holland 23.50 Reel Stories: Noel Gallagher

ZO

TV VOORAF

LYDIA FRIS nd.nl/media BEELD EO

STRIJD OM LAND

Het land is ongelijk verdeeld in Zuid-Afrika. Meer dan dertig jaar geleden is een begin gemaakt met de afschaffing van de apartheid, maar de gevolgen van die apartheid zijn nog altijd merkbaar.

Programmamaker Johan Eikelboom onderzoekt in het EO-programma *Bloedland* de diepgewortelde overtuiging van de veelkleurige bevolking dat het Zuid-Afrikaanse land hun toebehoort. Het eerste gezin dat Johan bezoekt is de familie Hattingh, een wit gezin. De familie is de elfde generatie die in Zuid-Afrika woont. Ze hebben een ongelooflijk groot stuk land, meer dan 13.000 hectare. Hun burens wonen op 45 minuten

rijafstand. De laatste tijd hebben er op de 'witte' boerderijen in de omgeving veel gewelddadige acties plaatsgevonden: overvallen, plunderingen en moorden. Veilig voelt de familie Hattingh zich daarom nooit. De ouders zijn altijd gewapend en ook hun achtjarige zoon leren ze al omgaan met een groot geweer. De kinderen mogen niet zonder portofolio van huis weg. Desondanks zou het gezin nooit, maar dan ook nooit vrijwillig het land verlaten. 'Hier heeft mijn bloed gevloeid, heb ik tranen gelaten, heb ik gezweet. En hier is mijn blijdschap naar de bergen opgestegen. Wij zijn het land.' Zanele is een donkere vrouw die kwaad is over de landverdeling in

Zuid-Afrika. Het principe 'landontgining zonder compensatie' – waarbij land van witte boeren aan zwarte boeren wordt gegeven – vindt zij meer dan terecht. De witte mensen hebben immers het land éerst van

de oorspronkelijke bevolking afgepakt. Zanele kan het niet aanzien hoe zwarte gezinnen op elkaar gepropt zitten in kleine huisjes, terwijl er genoeg land en ruimte beschikbaar is. Hervreiding van het land

zal volgens haar leiden tot een algehele verbetering van het welzijn van de zwarte bevolking. Het wordt tijd om de sporen van de geïnstitutionaliseerde segregatie en het racisme die in de samenleving zichtbaar zijn uit te wissen. Ook bezoekt Johan Ruth Hall, die al 25 jaar onderzoek doet naar de landverdeling. Zij is een voorstander van hervreiding en stelt dat nu de grote meerderheid van de bevolking geen land, geen huis en geen huurcontract heeft. Het duurt volgens haar niet lang meer tot de mensen zelf in gaan grijpen – als de regering niets doet.

BLOEDLAND

► EO, NPO 2, 22.43-23.29 uur

NPO 1

06.02 Nederland in Beweging 06.18 De rijdende rechter 07.04 Zing! 08.20 Vier Ketikoti 09.23 Klassiekers met Kleinsma 10.16 Ivo op zondag 11.12 NOS De Avondetappe 12.00 NOS Journaal 12.12 Het Filosofisch Kwintet 13.13 NOS Tour de France

18.00 NOS Journaal
18.11 NOS Formule 1 GP Oostenrijk
18.41 NOS Studio Sport
19.26 Stadsmormels
20.00 NOS Journaal
20.19 NOS Voetbal (v) Nederland – België voorbeschouwing
20.42 NOS Voetbal (v) Nederland – België eerste helft
21.39 NOS Voetbal (v) Nederland – België wedstrijdanalyse
21.47 NOS Voetbal (v) Nederland – België tweede helft
22.44 NOS Voetbal (v) Nederland – België nabeschouwing
23.05 NOS De Avondetappe
23.57 NOS Journaal

NPO 2

08.03 Petrus in het land 08.31 De verwondering 09.02 Ik mis je 09.20 Bid, bedank, bewonder 09.45 Geloofsgesprek 09.59 Eucharistieviering 11.05 Nederland Zingt op Zondag 11.31 EO Metterdaad 11.42 De Verandering 11.58 De Kist 12.24 Wilde Ganzen 12.30 Kerkdienst: Gedeeld verleden, gezamenlijke toekomst 13.16 Fryslân DOK 14.11 Nederland op Film 14.53 De Boeddhistische Blik: Pekka 16.26 Iedereen Verlicht 16.51 Socutera 17.00 NOS Journaal 17.14 Kruispunt 17.49 Het Dorp

18.15 Waarom gaan we niet vaker?
18.41 Reizen langs de mooiste rivieren ter wereld
19.36 Broeders in Berlijn
20.25 De Seizoenen
21.06 Metropolis
21.30 Nieuwsuur
22.09 Kloostergasten
22.43 Bloedland
23.29 Het Rampjaar 1672

NPO 3

07.08 Pieter Konijn 07.20 Samson & Marie, IJstijd 07.29 Casper en Emma 07.41 Sien van Sellingen 07.51 Kindertijd 08.00 Prinses Spiegelbelle 08.19 Vilda 08.27 Studio Snugger 08.42 Zappsport Kantine 09.03 Brainstorm 09.23 De regels van Floor 09.35 Wat maak je Menu? 10.01 Koken met konijnen 10.16 Vlogmania kort 10.26 In Freudenaam 10.42 Zappbios Kort: Wachten op Marissa 11.08 Heel Vlaanderen bakt kids 11.50 Fake it till you make it 12.01 Willem Wever flits 12.07 Enkeltje Verweggistan 12.33 Steken en Prikken 12.48 Steken en Prikken 13.04 Steken en Prikken 13.18 Steken en Prikken 13.33 Steken en Prikken 13.49 Dance Camp 14.04 Dance Camp 14.24 De Eindmusical 14.39 Brugklas marathon 15.29 Zappbios: Mijn eigen circus 17.07 Space Challenge – Expeditie Mars 17.44 De proefkeuken

18.11 Teenage Boss
18.44 Snap Shot
19.00 NOS Jeugdjournaal
19.20 Kinderen van Mavungu
19.40 3 op Reis
20.15 Reizen Waes Vlaanderen
21.10 Plakshot
21.45 De Pannenkoekencaravan
23.20 Au Pairs

RTL 4

13.00 Way Of Living 13.30 Duurzame Roadtrip 14.00 Later Als Ik Groot Ben 14.30 RonReizen 15.00 Plezier En Passie 15.30 De Kliniek 16.00 BBQ Street, De Buurtbarbecue 16.30 De Visvrouwen 17.00 Lodewijks Droomtuinen 17.30 De Mooiste Wegen 18.00 RTL Nieuws 18.15 Editie NL 18.30 RTL Weer 18.35 RTL Boulevard 19.20 VriendenLoterij De Winnaars 19.30 RTL Nieuws 19.55 RTL Weer 20.00 Postcode Loterij Eén Tegen 100 21.05 Rooijakkers Over De Vloer 21.35 Renze Op Zondag 22.35 Beste Kijkers

RTL 5

07.30 Antwoorden Met Bayless Conley 08.00 Hour Of Power 09.00 Hour Of Power 10.05 Teleshop 5: Tommy Teleshopping 16.30 Films & Sterren 17.00 24 Uur In De Politiecel UK 18.00 24 Uur In De Politiecel UK 19.00 De Moeite Waard?! 20.30 Kopen Zonder Kijken 22.00 Zeeman Confronteert: Stalkers 23.00 Jungle In Huis

RTL 7

16.30 Rally Special 17.00 Custom Cars 18.00 Special Forces: Who Dares Wins 19.00 De Sterkste Man 20.00 American Pie 22.00 American Pie 2

SBS 6

09.30 Levende Steen Ministries 10.00 De Grote Tuinverbouwing 11.30 Ultimate Vets 12.00 Wordt u al geholpen? 12.35 Zoo Juniors 13.05 The Tribute Live in Concert 14.30 De Grote Verbouwing Nieuw-Zeeland 15.30 Bouwen aan de Toekomst 16.00 De Helden van Nu 16.30 Een nieuw leven in de zon 17.25 De Grote Verhuizing 18.25 De Grote Verbouwing UK 19.30 vtwonen: Weer Verliefd op je Huis 20.30 Ik Ga op Reis en neem mee 21.25 De Prins met het Witte Haar 22.30 Hart van Nederland – Late Editie

EEN

09.00 Zomerbeelden 10.00 Erediensten 11.00 Klassiek aan de Schelde 11.55 Vive le vélo 13.00 VRT NWS journaal 13.25 Het weer 13.30 Sporza: Ronde van Frankrijk 17.45 Sporza: Formule 1 18.00 VRT NWS update 18.10 Dage-lijkse kost 19.00 VRT NWS journaal 19.22 Sportweekend 19.45 Het weer 19.50 Inside Taronga Zoo 20.25 Reizen Waes 21.15 Vive le vélo 22.15 VRT NWS journaal 22.29 Keno 22.30 Het weer 22.35 Where the wild men are 23.20 Journaallus

KLOOSTERGASTEN

► KRO-NCRV, NPO 2, 22.09-22.43 uur
De broeders van Abdij Maria Toevlucht in Zundert ontvangen voor *Kloostergasten* chef-kok Sharon de Miranda.

BROEDERS IN BERLIJN

► NTR, NPO 2, 19.36-20.25 uur
Maarten en Vincent van Rossem onderzoeken wat de val van de Muur Duitsland, zijn bewoners en Europa heeft gebracht.

CANVAS

07.30 Ketnet Junior 12.30 Zomerbeelden 13.30 Ketnet Junior 18.35 Royal history's myths and secrets 19.30 Vranckx 20.00 Rock Werchter Live

NGC

14.45 Gordon Ramsay 15.45 Ice Road Rescue 19.00 Border Patrol NZ 19.35 To Catch A Smuggler 20.35 Trauma Rescue Squad 21.35 UF0s: Investigating the Unknown 22.30 UFO Europe

FAMILY 7

06.00 Another Life 06.30 Welkom in de strijd 07.00 De Fakkeldragers 07.30 Blalala 08.00 Joyce Meyer 08.30 Without Limits 09.00 Antwoorden Met Bayless Conley 09.30 Upstream 10.30 Totdat Hij komt 11.30 Welkom in de strijd 12.00 Kom Zing Mee! 12.30 Homecoming 14.00 Another Life 14.30 EuroSpirit 15.00 Superboek 15.30 Emmanuel Gemeente 16.30 Welkom in de strijd 17.00 Hour of power 18.00 Harry Hark 18.13 Dierenkriebels 18.30 Superboek 19.00 Drive Thru History 19.30 Jezus Leven 20.00 In Touch 21.00 The bible – the verdict of history 21.30 Vindication 22.00 Bloom Today 22.30 Cross Talk 23.00 In Gesprek op 7

BBC 1

07.00 Breakfast 10.00 Sunday with Laura Kuenssberg 11.00 Politics England 11.30 Sunday Morning Live 12.30 Homes Under the Hammer 13.00 Bargain Hunt 14.00 BBC News 14.10 Weather for the Week Ahead 14.15 Songs of Praise 14.50 Points of View 15.05 Lifeline 15.15 Escape to the Country 16.15 Finding Dory 17.45 Spy in the Ocean 18.45 BBC News 19.00 BBC Regional News; Weather 19.05 Weather 19.10 Maleficent: Mistress of Evil 21.00 Countryfile 22.00 Antiques Roadshow 23.00 BBC News; Weather 23.25 BBC Regional News; Weather 23.30 Mary Queen of Scots

BBC 2

07.40 A to Z of TV Gardening 08.05 Gardeners' World 09.05 Countryfile 10.05 Beechgrove Garden 10.35 The Edible Garden 11.05 Saturday Kitchen Best Bites 12.35 Food & Drink 13.05 Wimbledon 2022 Review 14.00 This Beautiful Fantastic 15.30 The Great British Sewing Bee 16.30 Your Home Made Perfect 17.30 Flog It! 18.00 Athletics: Diamond League Stockholm 20.00 Today at the Test 21.00 Wild Cuba: A Caribbean Journey 22.00 Bridge of Spies

REIZEN LANGS DE MOOISTE RIVIEREN TER WERELD

► MAX, NPO 2, 18.41-19.36 uur
De nieuwe serie *Reizen langs de Mooiste Rivieren ter Wereld* laat de wereld zien vanuit een boot op de rivier. Huub Stapel becommentarieert wat er onderweg te zien is. De eerste tocht is vanuit de Schotse hooglanden naar de Noordzee over de rivier de Spey. Vanaf het water het landschap bewonderen geeft werkelijk een ander perspectief dan vanaf het land. De nieuwe serie *Reizen langs de Mooiste Rivieren ter Wereld* laat de wereld zien vanuit een boot op de rivier. Huub Stapel becommentarieert wat er onderweg voorbijglijdt.

In zes afleveringen worden de Spey, de Moezel, de Hudson, de Shannon, de Po en de Niagara-rivier bevaren. De eerste boottocht is in Schotland om vanuit de indrukwekkende oostelijke hooglanden 172 kilometer af te glijden tot aan Spey Bay. Daar mondt de rivier uit in de Noordzee. Onderweg wordt de zalm populatie in de gaten gehouden door rivierbiologen, zijn er zwemmers die à la Wim Hof het koude water trotseren en vinden gekapte dennenbomen een gemakkelijk transport stroomafwaarts.

ZOEK DE 7 VERSCHILLEN

HENDRIK JAN VERMEER nd.nl/varia BEELD ANP / ROBIN VAN LONKHUIJSEN

Het standbeeld van admiraal Michiel de Ruyter op de boulevard in Vlissingen. De gemeenteraad van Vlissingen heeft besloten dat op 1 juli van dit jaar excuses aangeboden moeten worden voor de rol van de gemeente in het slavernij-verleden. <

ANTWOORDEN

De man aan de rechterkant heeft in eens een lange broek aan, de toren mist zijn spits, rechts loopt een vrouw met haar fiets weg, de meeuw op het hoofd van De Ruyter is omgedraaid, het witte informatiebord op het hek is weg, de boot heeft een 3e mast en de man op de fiets mist het tasje op zijn stuur.

advertentie

HOOGWAARDIGE KWALITEIT. VAKBEKWAAM GEMONTEERD. AANTREKKELIJK GEPRIJSD.

Ekelhoff maakt je blij!

originele klant-keuken

10.000 m² INSPIRATIE

200 COMPLETE SHOWROOM-KEUKENS

IEDERE VR. EN ZA. LIVE-COOKING

Küchenhaus Ekelhoff
Hauptstrasse 14-16
48529 Nordhorn, D
T +49 5921-80480
info@ekelhoff.de

Küchenland Ekelhoff
Bentheimer Strasse 259
48529 Nordhorn, D
T +49 5921-80210
kontakt@ekelhoff.de

Bel of mail ons a.u.b. voor een afspraak, zodat we ruim de tijd voor u hebben.
ma - vr: 9 - 18 uur
zaterdag: 9 - 17 uur

Familiebedrijf sinds 1901
70 eigen keukenmonteurs
Serieuze klantenbenadering
Betaalbare Duitse topkeukens
Wij spreken NEDERLANDS.

Al vele jaren als BESTE beoordeeld!
9,7
qasa.nl

EKELHOFF
K Ü C H E N
SINDS 1901

SieMatic poggen pohl Miele next125 contur SIEMENS BORA GAGGENAU Quooker Bellina Küchen KFF

www.ekelhoff.de

direct over de grens
via de A1

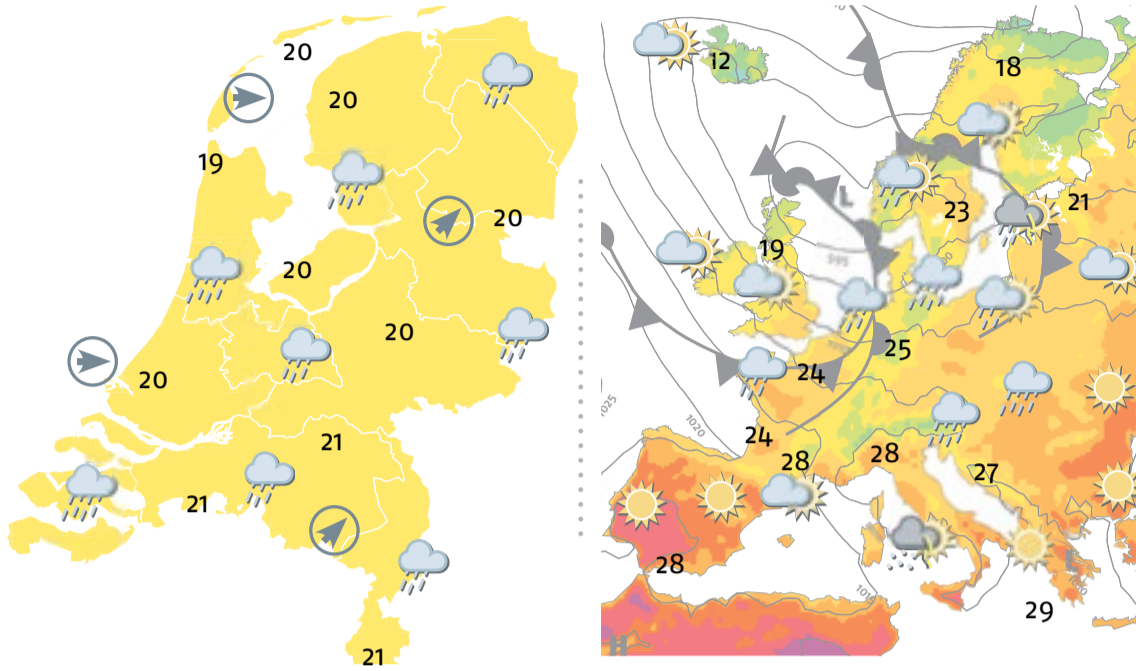
vandaag: 20°
Regenachtige zaterdag, 14°
zondag weer zon 14°

WEER

RICO SCHRÖDER

Natte zaterdag

Het eerste weekend van juli laat wat weerbeeld betreft twee gezichten zien. Zaterdag is de minste dag van het weekend. De bewolking overheerst en er valt geruime tijd regen en motregen. De temperatuur ligt rond 20 graden en er waait een meest matige westen- tot zuidwestenwind. Zondag ziet er een stuk vriendelijker uit. De zon breekt weer geregeld door en op veel plaatsen is het droog. Toch maakt vooral het noorden kans op een enkele bui. De temperatuur komt uit op 20 tot 22 graden en er waait een stevige westen- tot zuidwestenwind. Na het weekend is het normaal Hollands zomerweer met zon, wolken en soms een bui. Het is dan 20 tot 24 graden.

weer vandaag NL °C				vandaag Europa °C						
Amsterdam	grijs en motregen	20	Middelburg	perioden met regen	20	Athene	volop zon			
Den Haag	perioden met regen	21	Nijmegen	grijs en motregen	21	Berlijn	regenbui, ook zon			
Eindhoven	grijs en motregen	21	Rotterdam	grijs en motregen	20	Londen	zon en wolken			
Groningen	grijs en motregen	20	Utrecht	grijs en motregen	20	Madrid	volop zon			
Maastricht	grijs en motregen	21	Zwolle	grijs en motregen	20	Parijs	perioden met regen			
						Rome	hagelbui met onweer			
						28	Sofia	regenbui, ook zon		
						25	28	Stockholm	zon en wolken	
						24	23	Warschau	perioden met regen	
						32	25	25	Wenen	perioden met regen
						23	25			

vandaag	zondag	maandag	dinsdag	woensdag	zon en maan
3 mm 90% ZW 4	0 mm 20% W 4	0 mm 20% W 5	1 mm 30% ZW 4	4 mm 85% ZW 4	05:23 uur 22:03 uur
20° 14°	22° 15°	21° 13°	22° 12°	21° 12°	20:36 uur 02:58 uur

PUZZEL

© Sanders Puzzelboeken 1-07-23

WOORDZOEKER

Alle onderstaande woorden zijn verstopt in deze woordzoeker. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen de oplossing.

- ABRIKOZEN
- AFVAL
- AMANDELEN
- ANANAS
- ANSJOVIS
- APPELMOES
- ASPERGES
- AUGURKEN
- BAMI
- BOONTJES
- BRONWATER
- CACAO
- CASSIS
- DROP
- IJSTHEE
- KATTENVOER
- KERRIESOEP
- KIPPENSOEP
- KRUIDEN
- LIMONADE
- MAIS
- NACHTCREME
- PERZIKEN
- PRUIMEN
- RODEKOOL
- ROOM
- RUNDVLEES
- SPECERIJEN
- STROOP
- VOEDSEL
- WORSTJES
- WORTELTJES

L	N	E	I	J	R	E	C	E	P	S	I	S	S	A	C
A	S	C	O	H	V	O	E	D	S	E	L	R	N	O	
V	L	O	R	M	B	R	O	N	W	A	T	E	R	S	
F	M	O	A	W	Z	N	K	A	R	S	Z	O	I	E	
A	N	I	O	I	O	R	E	U	C	O	E	V	A	D	
U	S	A	K	K	U	R	N	L	K	A	O	N	N	A	
G	S	E	C	I	E	D	T	I	E	J	C	E	A	N	
U	N	E	D	H	V	D	R	E	S	D	M	T	N	O	
R	D	E	G	L	T	B	O	N	L	I	N	T	A	M	
K	N	R	E	R	A	C	A	R	U	T	N	A	S	I	
E	P	E	O	S	E	I	R	R	E	K	J	K	M	L	
N	S	E	R	P	A	P	P	E	L	M	O	E	S	A	
W	O	R	S	T	J	E	S	I	M	A	B	E	S	N	
S	E	J	T	N	O	O	B	A	E	E	H	T	S	I	
K	I	P	P	E	N	S	O	E	P	O	O	R	T	S	

Meer puzzels maken?
Kijk op nd.nl/puzzels

OPLOSSINGEN 30-06-23

KRUISWOORDRAADSEL

S	L	A	A	P	E	N	K	O	P
F	R	I	E	S	L	I	N	O	
E	R	O	F	F	E	R	T	E	
E	X	P	O	A	T	E	Z	E	
R	O	N	X	N	E	E	T		
E	R	G	O	O	O	S	T		
A	N	T	E	E	P	O	S	V	
U	T	I	E	T	G	E	N	E	
D	R	E	N	T	S	E	N	N	
I	E	L	E	E	I	C	E	L	
O	E	F	E	N	E	N	E	G	O

SUDOKU LIGHT ★

9	1	8	2	4	5	7	3	6
6	5	3	9	7	8	2	1	4
2	4	7	1	3	6	5	8	9
4	8	6	5	2	1	9	7	3
1	2	9	3	6	7	4	5	8
7	3	5	8	9	4	6	2	1
8	6	2	4	5	3	1	9	7
5	7	1	6	8	9	3	4	2
3	9	4	7	1	2	8	6	5

SUDOKU HEAVY ★★★

7	8	5	1	9	3	6	2	4
4	3	2	6	5	7	9	1	8
6	9	1	2	8	4	3	5	7
5	2	3	4	1	9	8	7	6
8	4	9	7	2	6	5	3	1
1	6	7	5	3	8	2	4	9
9	7	4	3	6	5	1	8	2
2	5	8	9	7	1	4	6	3
3	1	6	8	4	2	7	9	5

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

★★

2		7			3	4	8	
				1			9	
6		9	2	5		3		
4		3	1				7	2
					8			3
1		8	6		2		5	
				8	6		3	9
	4	5			9		2	1
3		6	5					

★★★

9							6	
1		8		4	3			
			2		7			5
7	9			6				
	3	1				4		
8								
	8			7	2			4
6	7						8	
5							7	2

EERST DIT

ROMEINEN 15: 1-7

Belang van ander

Kwetsbaren helpen, mensen die zwakker zijn dan wij de hand reiken, dat kunnen we als christenen nog wel opbrengen. De samenleving biedt elke dag mogelijkheden. Denk aan vluchtelingen die je bijvoorbeeld kunt helpen met een gift aan de voedselbank. En burens met iets praktisch bijstaan, doen we meestal ook van harte. Maar kun je daarmee zeggen dat je het belang van de ander hoger acht dan dat van jezelf? Is wat je voor de ander doet echt een offer? Offers brengen zoals Jezus dat voor ons deed kunnen we niet. Maar hoe verhoudt jouw belang zich tot dat van anderen?

VRAAG:

Heeft jouw hulp aan de ander je vandaag iets gekost?

EERST DIT bijbelpodcast luisteren?
▶▶ nd.nl/podcast

KERKNIEUWS

■ **PROTESTANTSE KERK BEROEPEN** te Havelte: W.M. van Berkum-Villamil Morea, wonend te Amsterdam, werkzaam als pionier-predikant voor Velslerbroek en voor Ijmuiden.

■ **GEREF. GEM. IN NEDERLAND** BEDANKT voor Kruiningen: D.E. van de Kieft te Urk.

Een beroepingsbericht doorgeven?
▶▶ info@persbureauscheps.nl

IK EN MIJN HUIS

Paardenpoep

Ik trek samen met mijn twee kleindochters van 5 en 4 jaar naar het recreatiegebied. Aangekomen bij het strandje ligt daar pardoos voor ons een grote berg met paardenuitwerpselen. We trekken er onze neus voor op en lopen een stukje verder. Achter ons horen we ineens twee briesende grote paarden, ze worden bereden door politieagentes. Ze rijden naar ons toe om gezellig een praatje te maken. De jongste kleindochter komt stijf tegen mij aan staan. Ik vraag haar wat er is. Waarop ze met grote angstige ogen tegen mij zegt: 'Ik ben bang oma, dat-ie op mijn hoofd poept.'

STUUR UW BIJDRAGE NAAR:
▶▶ meedenken@nd.nl

LET OP! DEZE ACTIE LOOPT T/M:

MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG	VRIJDAG	ZATERDAG	ZONDAG
3 JULI	4 JULI	5 JULI	6 JULI	7 JULI	8 JULI	9 JULI

E-BIKE MET DE SCHERPSTE PRIJS?

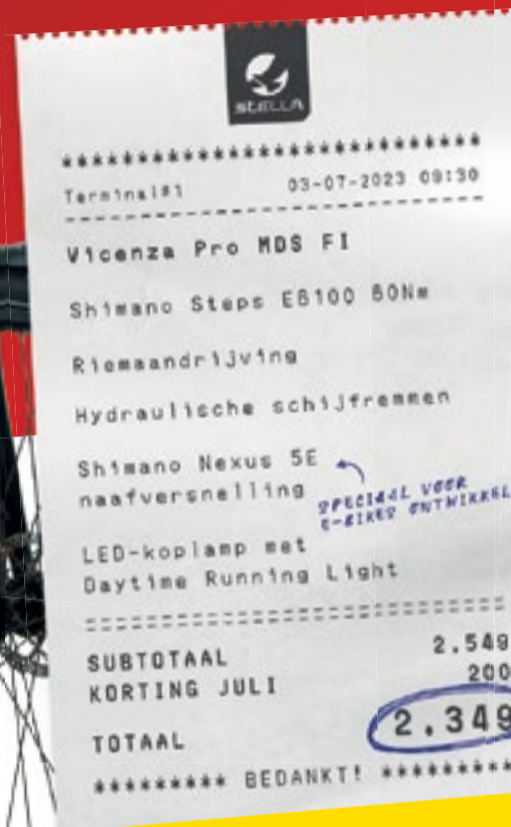
DOEN WE.

e-powered by
**SHIMANO
STEPS**

Vicenza Pro MDS FI | 418 Wh

Lichtgewicht e-bike met krachtige Shimano-middenmotor, nergens anders zó voordelig. Extra veilig dankzij de hydraulische schijfremmen en dagrijverlichting.

NU €950 VOORDEELIGER

**POWER
DEAL**

e-powered by
Eleon

GRATIS ACCU-UPGRADE OP ALLE VOORWIELMOTOREN

Livorno Superior FDST | 529 Wh | OP=OP

Adviesprijs 2.149

ACTIEPRIJS 1.999

**€100
KORTING**

e-powered by
**SHIMANO
STEPS**

Vicenza Premium MDS FI | 418 Wh

Adviesprijs 2.199

ACTIEPRIJS 2.099

**beste
koop**

e-powered by
BOSCH

Vicenza Superior MDB | 300 Wh

AL VANAF 1.899

KOM NU NAAR DE WINKEL EN PROFITEER VAN EXTRA INRUILVOORDEEL!

Proefrit en service aan huis Tot 5 jaar garantie Beste prijs-kwaliteitverhouding Uit voorraad leverbaar Inruil alle merken

ALLES IN HUIS VOOR JOUW IDEALE E-BIKE

STELLA.NL

Levering aan huis mogelijk tegen meerprijs. De vergelijkbare prijs van de Gazelle-e-bike, zoals vermeld in deze advertentie, is gecontroleerd op 20 juni 2023. Getoonde prijzen zijn met de standaard accu. Actie is geldig van 3 t/m 9 juli 2023. Niet geldig i.c.m. andere lopende acties. Zolang de voorraad strekt. Prijswijzigingen, druk- en zetfouten voorbehouden. Niet geldig i.c.m. andere lopende acties. Check de actievoorwaarden op www.stella.nl

ZATERDAG

NEDERLANDS DAGBLAD : 1 JULI 2023

ZOMER
EDITIE

8 : ZOMERSERIE

Hoe overleef ik de zomer?

Nina had zich er helemaal op ingesteld: de hele schoolvakantie stond in het teken van haar gezin. Maar daarbij vergat zij voor zichzelf te zorgen. 'Ik overwerkte mezelf.'

9 : COLUMN

Een huis vol spullen

'Gooi alles maar weg', zei de makelaar tegen Linda Stelma en haar man toen zij een vervallen villa, inclusief huisraad hadden gekocht. Maar waar begin je als elke kamer tot de nok toe vol spullen staat?

10 : KOKEN

Zangeres in de keuken

Gospelzangeres Shirma Rouse treedt op op de grote Nederlandse podia, maar staat ook graag thuis in de keuken. 'Ze maken me beide gelukkig. Je kan mensen raken en verbinden.'

Op zoek naar de ander

4 : ZOMERINTERVIEW

Theoloog Christa Anbeek ziet in Nederland een grote behoefte aan verbinding en diepgang. Daar ligt een taak voor gelovigen. 'We moeten de kerk uit en de markt op.'

ZATERDAG

DE ZATERDAG VAN PETER BOOGAARD

Oefenen voor de Alpen

TEKST HELGA VAN KOOTEN BEELD HIELCO KUIPERS

Peter Boogaard (63) is instructeur bij bergsportvereniging NKVB. Vorig weekend gaf hij de cursus bergreddingstechnieken, in Park Matilo in Leiden. 'We bieden die cursus altijd vlak voor de zomer aan, voordat mensen weer de Alpen in gaan. Hoe voorkóm je ongelukken, hoe bind je je veilig in, wat moet je doen als je in een gletsjerspleet valt, of als iemand anders in zo'n spleet valt? Het Matilopark is een ideaal oefenterrein: met een wal eromheen met daarop vier Romeinse houten legertorens. Wij doen dan of zo'n toren de rand van een gletsjer is.' Dat hij bergen beklimt, noemt Boogaard 'een volkomen uit de hand gelopen hobby'. Hij heeft de hoogste berg van alle continenten op zijn naam staan – 'maar ze zijn niet allemaal even hoog, hoor' – en was samen met een klimpartner de eerste Nederlander die succesvol de Kangchenjunga beklom, met 8586 meter de op twee na hoogste berg op aarde, op de grens van Nepal en India. 'Dat is een van de dodelijkste bergen ter wereld; een vijfde van de bergbeklimmers komt er om. Het hoogste kamp ligt op bijna 7400 meter en dan moet je nog 1200 meter tot de top – dat is heel veel.'

In juli geeft hij les in de Alpen zelf, de cursus sneeuw en ijs. 'Dan ga ik een maand lang elke dag met een man of tien de gletsjer op.'

► In de bijlage ZONDAG: 'Samen zingen geeft binding'.

‘Een man heeft nou eenmaal zijn behoeftes’

COCKY DROST

relatiecoach

De grote zwarte hond van mijn ouders, waar ik een paar dagen op pas (op de hond, niet op mijn ouders), tilt zijn achterpoot behendig op en piest een fraaie straal op het struikgewas. Hij trippel-trappelt een paar pasjes verder, snuft aan andere struiken, en tilt zijn poot weer op voor een nieuwe straal. Gebiologeerd kijk ik naar dit natuurlijke tafereeltje. Mooi toch dat een hond zo vrij kan toegeven aan zijn behoeftes om de boel onder te piesen. Fris is het niet, maar het zit nou eenmaal in een hond. Even het pootje omhoog, even het plasje erover en klaar. Een hond heeft nou eenmaal zijn behoeftes.

Er zijn vrouwen die op zo'n zelfde manier naar hun man kijken. Naar een wezen 'dat nou eenmaal zijn behoeftes heeft'. Met name op seksueel gebied denken vrouwen nog te vaak dat je een man zijn oer-behoeftes niet mag ontzeggen – wat voor ongezonde seksuele relaties zorgt. Vrouwen die hun mannen niet durven af te wijzen of teleur te stellen en hem daarom maar even zijn gang laten gaan. De ongelijkheid en onveiligheid spat ervan af en toch vinden we het om de één of andere reden normaal, iets waar we maar mee moeten dealen, want 'een man heeft nou eenmaal zijn behoeftes'.

Ik wijt dit patroon voor een groot deel aan de patriarchale samenlevingen die onze seksuele moraal lange tijd hebben gevormd. Het was altijd de mannelijke seksualiteit die centraal stond. Het was altijd de man die aan zijn trekken moest komen en de vrouw die daar verantwoordelijk voor was. De vrouwelijke seksualiteit was ondergeschikt, en dat is met

de seksuele revolutie in de vorige eeuw niet ineens verdwenen. Zo is er bijvoorbeeld nog altijd een 'orgasmekloof': het gegeven dat mannen in 95 procent en vrouwen in 65 procent van de gevallen een hoogtepunt bereiken tijdens de seks. En nog steeds denken veel mensen dat een vrouw pas seksueel gelijkwaardig is aan de man als ze evenveel zin heeft als hij, als ze kan voldoen aan zijn behoeftes. En nog steeds zijn er vrouwen die hun mannen maar even hun gang laten gaan, om van het gedoe af te zijn of omdat ze vinden dat ze hun man niet af mogen wijzen. Als ik een man zou zijn, zou ik me beledigd voelen als er over mij werd gepraat als iemand 'die nou eenmaal zijn behoeftes heeft'. Alsof een man geen emotie-regulatiesysteem heeft. Alsof het primaten zijn die hun seksuele behoeften niet kunnen beheersen. We doen mannen tekort door zo over ze te praten. We houden het patroon in stand door op deze manier over de seksuele behoeften van mannen en vrouwen te praten. En erger nog: we houden ze op deze manier klein. Door mannen zelf verantwoordelijk te maken voor hun seksuele emotie-regulatie, geven we ze seksuele autonomie – op een heel andere manier dan maar even primair achter hun behoeften aan te snuffelen. Een man heeft nou eenmaal zijn behoeftes? Kom nou. Een man is toch geen hond? De hond van mijn ouders heeft inmiddels een flinke drol gedraaid. Leve de beschaving, denk ik, terwijl ik de drol vakkundig in het daarvoor bestemde zakje schep. Daar ben ik dan weer wel verantwoordelijk voor.

‘In niemandsland kunnen mooie dingen bloeien’

TEKST HILBRAND ROZEMA BEELD JEROEN JUMELET

‘Laat mensen die niks met de kerk hebben, vooral niet alleen, want er is in Nederland een grote hunkering naar diepgang en verbinding’, zegt theoloog Christa Anbeek. ‘Het gevaar is dat ieder voor zichzelf leeft.’

Anbeek ging, als vrijzinnig professor theologie, op zoek naar allerlei vormen van ontmoeting en verbinding buiten de kerk. Daarbij neemt ze aangrijpende persoonlijke ervaringen van verlies en ontregeling als uitgangspunt om verder op door te denken. ‘Elkaar niet alleen laten, dat is voor mij de kern van het evangelie.’

U maakt zich zorgen over de rol van de kerken in de wereld. Waarom?

‘Veel mensen hebben geen boodschap meer aan de theologie. De kerken zijn pakhuizen vol wijsheid en spiritualiteit, maar kalven af. Wie dat niet van huis uit kent, schrikt van de theologie en de woorden. Ik wil nieuwe manieren bedenken van aanwezig zijn in de wereld. Geen zieltjes winnen, maar de kerk uitgaan en de markt op.’

‘De samenleving hongert naar diepgang en verbinding, maar het gevaar is dat ieder voor zichzelf leeft. We maken ruzie om onzinnige dingen, er is verdeeldheid, mensen hebben steeds minder woorden voor de diepte van het leven. Daarom hoop ik dat kerken zich dienstbaar opstellen met hun rituelen en liederen, en aanmoedigen tot het delen van ervaringen.’

‘Ontregelende ervaringen waarin mijn ‘zelf’ stuk brak, vormen het uitgangspunt van mijn theologische reflecties,’ schrijft u. Kunt u iets delen over uw levensloop?
‘Ik groeide op in kerkdorp Barneveld, in een niet-religieus gezin. In feite stond ik toen al aan de rand van de kerk. Op jonge leeftijd verloor ik mijn moeder en

later mijn broer, die zijn leven beëindigde. Als jongere draaide ik mee in een evangelische jeugdclub, met liedjes en gitaar. Ik werd jong moeder, op mijn 26e, en mijn dochter werd ook weer jong moeder, ik pas vaak op mijn kleinkinderen.’

liefde in het kinderziekenhuis

‘Mijn kleinzoon Joseph kreeg een ernstig ongeluk, zijn beentje kwam in een fietswiel, met blijvende schade. In die tijd kwam ik veel bij hem in het kinderziekenhuis. Daar zag ik spontaan een nieuwe gemeenschap ontstaan van liefde en aandacht: een prachtig voorbeeld van zo’n tussengebied, een niemandsland, waarin mooie dingen opbloeien.’

Krijgen liefde en aandacht dan geen gestalte meer in de kerken?

‘Gelukkig soms nog wel, maar het gaat ook vaak mis. Als geestelijk verzorger in de psychiatrie, in Ermelo, ontmoette ik veel mensen op de Biblebelt. Zij konden vaak geen verbinding meer leggen tussen de theologie die verkondigd werd en hun ervaring met ziekte en pijn. Soms raakten patiënten alleen maar meer in de put na pastoraal bezoek vanuit hun kerk. Tegelijk zag ik, op het terrein van die instelling, ook de kracht van de oude vormen. Er was een oud kerkje, met een groot koor en vertrouwde rituelen, zoals kaarsen aansteken. Patiënten scharrelden tijdens de vieringen rond, het was rommelig, lichtvoetig. De beleving stond voorop, niet de leer.’ ▶

ZATERDAG

INTERVIEW

Theologe Christa Anbeek: 'Ik lijd aan theologische dyslexie, een soort van fundamenteel onvermogen om de klassieke woorden te verbinden aan het geleefde leven.'

Een crisis kan leiden tot iets nieuws, maar dat hoeft niet, in een crisis kan iemand ook terugvallen op God en geloof. Of is dat dan niet echt?

'Jawel, het is een soort zegen of genade als dat gebeurt. Veel mensen vinden hun inbedding in geloof en kerk. Maar hun aantal krimpt snel. Zo'n oude traditie heeft nog weet van gebrokenheid, die bij ons bestaan hoort. En dat is goed. Maar wie dat niet kent, moet zich in ons land maar zien te redden met de psychologie. En daarin draait het vaak om hoe je als individu optimaal functioneert. Er is een grote honger naar verbinding; ik merkte dat ook tijdens de coronapandemie, toen veel studenten eenzaam waren. Daar zijn veel onderzoeken naar gedaan en nog altijd gaat het niet goed met het welzijn van veel studenten.'

Met het bestormen van kerktal en vertrouwde godsbeelden bent u zelfs binnen de vrijzinnigheid nog behoorlijk vrijzinnig. Wie zijn uw voorbeelden?

'Ik heb nog college gehad van wijlen professor Harry Kuitert. Hij zei als eerste: alles wat we over God zeggen, is door mensen bedacht, en schudde daarmee de gevestigde orde op. Je kunt wel zeggen dat ik in zijn voetsporen verder ga, zo ambitieus is het boek wel. Waarom vasthouden aan wat al tweeduizend jaar geleden zo bedacht is? Sommige theologie was enorm schadelijk, kijk maar naar onze roofzuchtige omgang met de aarde. Ik ageer tegen theologie als intellectueel systeem zonder levenservaring.'

theologische dyslexie

'Ik lijd aan theologische dyslexie, een soort van fundamenteel onvermogen om de klassieke woorden te verbinden aan het geleefde leven. Ik vraag bij alles: hoe werkt dat dan? Ik zie verbinding soms spontaan ontstaan buiten de kerk, zoals in het kinderziekenhuis. Hoe kunnen we dat versterken? Elkaar niet alleen laten, dat is voor mij de kern van het evangelie. Dat je je niet afwendt, als de ander lijdt, maar betrokken blijft tot het uiterste.'

Ook in kerken is de aandacht voor kwetsbaarheid en kwetsbaar zijn toch wel gegroeid, de laatste decennia?

'Ja, in muziek, beleving, onderlinge hulp. Maar de theologie gaat in meer orthodoxe en evangelische kringen nog over het leven hierna. Dat je verlost bent en bekeerd. Ik zoek naar een aardse theologie, die het leven van de aarde-gemeenschap ten goede komt, die niet alleen gaat over leven na dit leven. Als vooral God en het volmaakte belangrijk zijn, wordt het onvolmaakte minder belangrijk. En dan loop je theologisch het risico dat dit aardse leven dus 'maar' een wegwerpleven is. Overigens moet ik erbij zeggen dat dit bezwaar vooral gold voor de jaren tachtig, toen ik theologie studeerde.'

'Individuele levens zijn kostbaar en uniek, en tegelijk ben je een schakeltje in het grote geheel. Ik ben nu 62, maar waarom oneindig leven? Nú mag ik een aandeel leveren en genieten; zo belangrijk ben ik niet.'

In een bekende pr-campagne voor de Remonstrantse Broederschap was u te zien met als motto: 'Mijn god laat zich niet kennen. Laat daarom jezelf zien.' Wat houdt je over, als 'god zich niet laat kennen'?

'Geloof en theologie zijn niet heilig, maar mensenwerk. Over wat we zelf meemaken, kunnen we ook zelf iets zeggen. Over wat ons overrompelt: dood, verlies, grote schoonheid. Of je dat God noemt of niet, maakt mij niet uit. Maar laat de ontregeling toe. Onze samenleving drukt kwetsbaarheid weg en richt zich op beheersing, controle: altijd iets te doen of te fixen. En lukt dat niet, dan is het eigen schuld. Er is een angst voor lijden. Maar fragmentatie en kwetsbaarheid zijn geen afwijkingen of vervormingen van de menselijke conditie, nee, ze zijn de menselijke conditie. Elkaar het gevoel geven van gedragen worden: dat zie ik als mijn roeping als gelovige.'

U pleit voor een beeldenstorm, een hervorming van de theologie. Maar niet vluchten in abstracties en toch gelovig zijn, kan dat ook? Ruimte ervarend, vreugde

'Sommige theologie was enorm schadelijk, kijk maar naar onze roofzuchtige omgang met de aarde.'

scheppend? Dat je zegt: ik weet niet alles, maar ik vertrouw op die bedding, mede omdat die oud is?

'Beeldenstormer wil ik alleen zijn waar het te abstract wordt. Dat geldt niet voor Psalm 23, "De Heer is mijn herder, mij ontbreekt niets, al ga ik door een dal van diepe duisternis, ik vrees geen kwaad, want gij zijt bij mij." Zelfs al had je het te kwaad in dat dal, dan is het nog fijn om dat samen te zingen.'

'Overigens zie ik ook de orthodox-protestanten fors veranderen. Een collega, Gijsbert van den Brink, veel minder vrijzinnig dan ik zelf, is anders gaan denken over de uitverkiezing. Theologie is ook 'maar' theologie. Het was echt iets van mannen, ik hoor bij de eerste generatie vrouwelijke hoogleraren theologie. Vrouwen zijn doorgaans meer gericht op het geleefde leven, waarin gezorgd moet worden voor elkaar.'

ontregeling

'De kerken bevinden zich nu midden in een situatie van ontregeling. Dat kan voor de ND-achterban minder gelden, maar de Remonstrantse Broederschap bestaat over tien jaar misschien niet meer. Dit tussengebied is niet zonder risico's. Maar denk aan die tekst: "Waar twee of drie in mijn naam bij elkaar zijn, daar ben ik in hun midden." Dat wonder moet je durven laten gebeuren. Waar is God? Nou, dáár, in het midden. Waar mensen aan elkaar verschijnen, gebeurt God, komt God tevoorschijn.'

'Dat is geen trucje, je kunt het niet afdwingen. En daar hoeft je dan geen woorden meer aan te geven: wie het meemaakt, ervaart het. Ik sta nu als oma geregeld bij het schoolplein, en doe interessante observaties. Bij de school staan wachten, dat lijkt een schijnbaar nutteloze, ongeordende ruimte en tijd, maar juist daar gebeurt van alles, als je oplet. Ouders die gesprekjes voeren, een kind dat de klas uit rent en roept: "Mag ik spelen met ..." Die spontane ruimtes van ontmoeting moeten we koesteren.'

Wat voor terloopse ontmoetingsruimtes zijn er nog meer? De markt? De bibliotheek? De stadsboerderij? De bushalte? De bouwmarkt?

'Ik zou het wel erg leuk vinden om midden in de Gamma ineens te zeggen: mensen, we kunnen zo door naar de kassa, maar laten we nu eerst even wachten en elkaar vertellen waarom we hier zijn, wat we zoeken en wat we er thuis mee gaan doen. Op dat moment zou je een spontane gemeenschap van ontmoeting krijgen, waarin het ene verhaal het andere oproept. Zo krijg je verbindingen. En religieuze verhalen mogen daar dan ook bij.' ◀

Professor Christa Anbeek (62) is auteur en vrijzinnig theologe. In 2013 schreef ze *Berg van de ziel*, met Ada de Jong, die bij een bergwandeling haar man en drie kinderen had zien verongelukken. Het is een 'overlevingstocht', op zoek naar betekenis na zo'n groot verlies.

Anbeek bekleedde ruim tien jaar de leerstoel aan de VU als hoogleraar namens de Remonstrantse Broederschap, als eerste vrouw. Deze zomer trad ze terug. Op 5 juli spreekt ze haar oratie uit als hoogleraar aan de Radboud Universiteit in Nijmegen.

Vandaag verschijnt haar boek *'Kwetsbaarheid omhelzen. Op zoek naar gemeenschappen met een hart'*

ZATERDAG

DENKSPORT

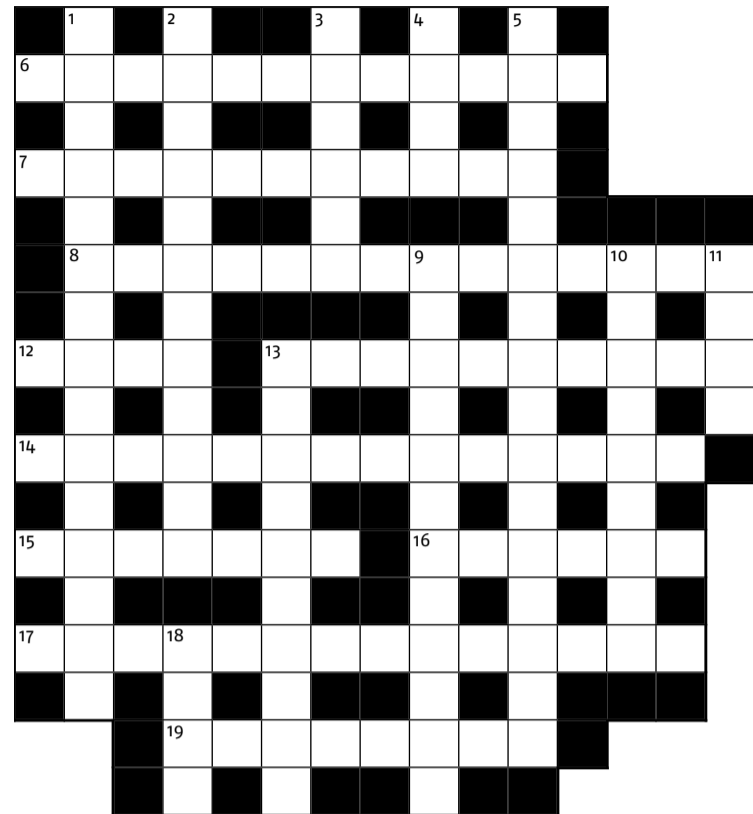
CRYPTOGRAM

horizontaal:

- 6 Speelgoed voor een beginneling in de sport. (12)
- 7 Speelt een acteur in een natuurfilm. (11)
- 8 Waar het op neer komt, zit onder aan de kist. (14)
- 12 Vis die rond een tweederangs steensoort leeft. (4)
- 13 Zijn handel gaat in rook op. (10)
- 14 Meningen over kijkcijfers. (14)
- 15 Klammers die het goed doen in het klasement. (7)
- 16 Schreeuw als een ezels voor vreemd geld. (6)
- 17 Hierdoor blijft een wielercriterium overeind. (14)
- 19 Een stukje pruim doet zeer. (8)

verticaal:

- 1 Gaat licht op de vlucht. (15)
- 2 Van kleptomanie ga ik over mijn nek. (12)
- 3 Zulke grote wagens zijn kinderspel. (6)
- 4 Met kleur is het in orde daar. (4)
- 5 Advies om het plaatselijk op te splitsen. (16)
- 9 Onder invloed van rust. (12)
- 10 Religieuze Europeanen die erg veel drinkt. (9)
- 11 De blik van een paard dat op zijn retour is. (4)
- 13 Tv-beroemdheid die de degens kruist. (10)
- 18 Die moeten we betalen voor een hond. (4)

© Sanders Puzzelboeken 180811

rechtgezet Afgelopen zaterdag 24 juni is een verkeerde versie van het cryptogram geplaatst. De juiste versie is daarna in de krant van 27 juni geplaatst. Onze excuses voor het ongemak.

Oplossing cryptogram van 27-06-23

horizontaal:

- 4 rentenier, 8 eendagskuikens, 9 kaartgeld, 10 brood, 11 delta, 12 dageraad, 13 renner, 14 gestrikt, 17 eiseres, 18 NS-top, 21 staatscourant, 22 roepnamen

verticaal:

- 1 straatmakershamer, 2 ontstemd, 3 geluidsgrens, 5 een vallende ster, 6 leerjaar, 7 ijskoud, 8 eska-der, 15 koorts, 16 present, 19 span, 20 ouder

TEKST HEERCO WALINGA

TWINTIGSTE ND-SCRABBLESPEL RONDE 12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	3W			2L			3W				2L			3W
B		2W			3L				3L				2W	
C			2W			2L		2L					2W	
D	2L			2W			2L					2W		2L
E				2W						I ₁				
F		3L			3L			D ₂	Y ₈	N ₁	E ₁	S ₂	3L	
G			2L			2L		R ₂		W ₅		2L		
H	3W			2L			G ₃	A ₁		E ₁	2L			3W
I			2L			2L		O ₁	I ₁		N ₁		2L	
J		3L			3L			O ₁	N ₁	3L	K ₃			3L
K		V ₄			2W			C ₀			T ₂			
L	G ₃	R ₂	E ₁	L ₃			H ₄				2W			2L
M		E ₁	L ₃	A ₁	N ₁	D ₂	J ₄	E ₁	2L				2W	
N		T ₂	O ₁	N ₁		3L		M ₃	U ₄	C ₅	O ₁			2W
O	3W			G ₃	E ₁	F ₄	R ₂	E ₁	T ₂		S ₂	A ₁	X ₈	E ₁ N ₁

A₁ N₁ O₁ Q₁₀ S₂ S₂ W₅

Deze ronde 12 is de laatste voor de zomervakanties. En INWENKT (wat maar liefst 56 punten opleverde, verticaal gelegd vanaf E11) lijkt me wel wat toepasselijk. De vakantiehuisjes, tenten, caravans, campers en misschien wel een mooi hotel aan een wit strand wenken ons de vakantie in. Die duurt, voor wat het ND-scrabble betreft tot zaterdag 9 september. Dan hopen we, bij leven en welzijn, ronde 13 te kunnen plaatsen. *So take your time*, zou ik zeggen.

DYNES was vorige keer per abuis weggelaten op het bord. Ik krijg altijd, heel snel nadat ik mijn tekst heb gemaild een mailtje terug met het nieuwe bord, en toen zag ik het direct. Dus teruggemailed dat het gewijzigd moest worden, en ja hoor, een paar minuten later kreeg ik het nieuwe bord, nu wel met DYNES erop. Maar kennelijk heeft men toch dat eerst gemaakte bord gebruikt. Late lentezothed, zullen we maar zeggen.

De andere goedgekeurde woorden: WIEKTE of WENKTE (VJ14, 46); WIEKTEN (VA12, 38); KWISTEN (VC13, 36); WENKTE (VA12, ook 36); KWIETEN (ook VA12, maar dan

2 puntjes minder); KWITSEN (VB13, 32); INWEEK (VC12, 30); WIEKTE (VD12, ook 13); WIEKTE (VD12, ook 30); TWINK (HM12,29); TWINKEN of KWINTEN (VC11, 28); WIEKEN (VD12, 24) en tot slot WE (HN14, 12).

Kwieten en kwitsen vond ik wel aardig om even op te zoeken. Een kwiet is volgens de Dikke van Dale een kwibus. Dus voortaan zal ik – als ik eraan denk – zeggen: 'Wat 'n rare kwiet is dat.'

En kwitsen – het is wat onsmakelijk, maar ja – betekent spuwen. Ik zou denken dat dat 'kwispen' zou moeten zijn (denk maar aan een kwispedor), maar nee hoor, het is echt kwitsen. Altijd weer aardig die taalkronkeltjes. Het is mijn voornaamste drijfveer voor dit ND-scrabble.

Maar op vakantie, afgelopen week, kwam ik een beeldgrap tegen. Er stond een bord in een tuin, met daarop 'ZACHTE BERM'. Een voor dat bord stonden een fietsstuur en een fietszadel, recht op in de grond.

Beste mensen, een heel goede vakantietijd toegewenst, ook de thuisblijvers, want ook dat kan genieten zijn. Tot september, onder de voorwaarde van Jakobus.

ND SCRABBLE SPELREGELS - SCRABBLE® IS A REGISTERED TRADEMARK SCRABBLE® TILES BY PERMISSION OF J.W. SPEARS & SONS LTD.

- Per ronde kan een deelnemer één woord insturen. Inzendingen met alternatieve oplossingen waarbij geen keus wordt aangegeven, krijgen geen punten.
- Bij de inzendingen dienen, naast uw naam, adres, postcode, woonplaats, vermeld te worden: uiteraard het gevonden woord, het rondenummer en de plaats waarop de eerste letter van het woord gelegd moet worden. Bijvoorbeeld: BOEKWERK, RONDE 7, HM5, waarbij H staat voor Horizontaal en M5 voor het vakje waarop u de eerste letter van het woord wilt leggen.
- Goedgekeurd worden alleen die woorden die voorkomen in de OSWL, de Officiële Scrabble WoordenLijst (verkrijgbaar door een e-mail met uw adresgegevens te sturen naar hw@walinga.org, € 26,99 excl. verz.k.) in samenhang met de gepubliceerde correctielijst van de Nederlandse en Belgische Scrabblebonden (zie daarvoor de website www.vandale.nl).
- Bij woorden van meer dan 9 letters (en de daarvan afgeleide vervoegingen, verbuigingen, meervouden en verkleiningen) geldt Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse taal als criterium.
- Bij grammaticale zaken zal Wolters' Algemene Nederlandse Spraakkunst de doorslag geven.
- afgekeurd worden: schuttingwoorden en vloeken.
- In twijfelgevallen beslist de samensteller. Correspondentie daarover vraagt zo veel tijd, dat beantwoording ervan over het algemeen niet tot de mogelijkheden behoort.
- We gaan ervan uit dat de deelnemers geen computerprogramma gebruiken om hun woord te vinden en/of te controleren.
- Inzendingen dienen uiterlijk de vrijdag na de plaatsing van elke ronde binnen te zijn. Als u per e-mail instuurt, graag het woord zonder spaties noteren, dat vergemakkelijkt de administratie.
- Voor het overige gelden dezelfde regels als bij het bordspel Scrabble®
- Insturen kan op drie manieren:
  - Via www.walinga.org. Dat wijst zich vanzelf.
  - U kunt zelf een e-mail opstellen en versturen aan scrabble@walinga.org
  - U kunt een ouderwetse (brief)kaart zonder envelop versturen aan:
Martha Riemer, Kadoelen 29,
8326 BA SINT JANSKLOOSTER.
- Nadat alle letters uitgelegd zijn, zal aan de vijf deelnemers die de hoogste score in de ladderstand hebben behaald een prijs worden toegezonden. In de ladderstand wordt hun score dan op 0 gezet. De overige deelnemers behouden in de ladderstand hun tot dan toe behaalde aantal punten.
- Meedoen met het ND-scrabble betekent dat men toestemming verleent zijn/haar persoonsgegevens te gebruiken voor de administratie en de stand op de website.
- Scrabble® is a registered trademark Scrabble® tiles by permission of J.W. Spears & Sons Ltd.

De zomervakantie tijd voor rust en ontspanning?
Dat geldt niet voor iedereen. Soms is de
zomerperiode een kwestie van overleven.

‘Aan het eind van de vakantie was ik moe en gestrest’

TEKST CHRISTA VAN NOREL BEELD SJORS VAN GILS

Samen met je kinderen van de vakantierust genieten? Voor moeder Nina James (41) was de vrije tijd met haar kinderen niet zoals ze van tevoren had verwacht. ‘Aan het einde van de zomer was ik juist aan vakantie toe.’

‘Ik zag het al helemaal voor me: samen genieten van zes weken vol leuke uitstapjes zoals naar het strand of buiten picknicken. Ik werk thuis als zelfstandige vrouwencoach en heb drie kinderen van inmiddels zeven, negen en elf jaar oud. In de zomervakantie van 2018 wilde ik volledige aandacht voor mijn kinderen en gaf mezelf daarom vrij. Maar ik was even vergeten wat de realiteit was. Mijn grootste valkuil in die zomer is, denk ik, voor veel vrouwen herkenbaar. Ik stond compleet in een ‘ik ben er voor jou’-stand en ging aan mezelf voorbij. Ik wilde alles zelf in de hand houden, maar mijn kinderen namen die controle al snel over. Zo had ik bijvoorbeeld bedacht dat het leuk was om naar het strand te gaan, maar daar had een van mijn kinderen helemaal geen zin in. Dat gevoel van overzicht verliezen maakte mij onrustig. Ik probeerde de grip weer terug te krijgen en een leuke moeder te zijn, maar daardoor overwerkte ik mezelf. Tegen het einde van de zomervakantie was ik juist helemaal moe en gestrest in plaats van uitgerust. Ik had het gevoel dat ik had gefaald als moeder. Achteraf gezien heb ik die zomer veel te weinig tijd voor mezelf ingepland en mezelf volledig dienstbaar opgesteld. Ik heb geleerd dat het juist in de vakantie belangrijk is om tijd voor mezelf te maken.

Om naast mama Nina ook gewoon Nina te zijn. Een paar van mijn vriendinnen kunnen mega goed organiseren. Hun zomervakanties zijn vaak van tevoren al helemaal uitgedacht. Ik dacht eerst dat je het op die manier moest doen om een goede moeder te zijn, maar ik ben erachter gekomen dat die manier helemaal niet bij mij past. Wat voor de één werkt, hoeft niet ook voor de ander te werken.

ochtendroutine

Om te voorkomen dat ik na de zomer weer gesloopt ben, houd ik mijn eigen routine aan. Als de kinderen wakker worden, mogen ze vaak eerst even televisie kijken. In plaats van dat ik ook gelijk naar beneden ga, zoals ik voorheen deed, doe ik eerst iets voor mijzelf. Dat kan een glas water drinken zijn, een meditatie of wat ademhalingsoefeningen. Ik kan me voorstellen dat een ander misschien even gaat bidden. Elke ochtend schrijf ik ook kort op wat mijn intentie voor die dag is. Hoe wil ik me vandaag voelen en wat ga ik doen voor mij, waar ik blij van word? Op die manier start ik de dag gelijk met een goede basis voor mezelf, als een stukje bewustwording. Ik hoor weleens van ouders dat het ze 's ochtends niet lukt om een moment voor

Moeder Nina James (41) speelt aan de keukentafel een spelletje met haar zoontje. 'Ik heb geleerd dat het juist in de vakantie belangrijk is om naast mama Nina ook gewoon Nina te zijn.'

zichzelf te vinden, omdat de kinderen al vroeg naast hun bed staan. Stel het lukt 's ochtends niet, probeer het dan eens de avond van tevoren. Hoe wil ik morgenochtend wakker worden? Hoe wil ik uit bed stappen? Maar het kan ook prima op een ander moment op de dag, zolang je maar even de tijd neemt voor jouw gedachten en jouw gevoel.

'Je mag je best schuldig maken aan iets wat egoïstisch voelt.'

Ik moedig andere ouders altijd aan om te kijken naar hun eigen rode vlaggen. Wanneer ben je meer bezig met anderen dan met jezelf? Die momenten kosten brandstof, en iedereen moet bijtanken om niet stil te komen staan. Maar je moet voor jezelf ontdekken waar je die brandstof vandaan haalt. Voor de een is dat een kopje koffie in de zon, voor de ander is dat een dagje naar een pretpark met het

hele gezin. Wat je ook doet: wees er op dat moment zelf ook bewust van. Als je even tijd voor jezelf hebt, maar je zit alleen maar op je mobiel, dan is die tijd weinig waard.

skeeleren

Ouders, met name moeders, kunnen snel een schuldgevoel krijgen als ze iets voor zichzelf doen tijdens de vakantie. Want dan is er tijd voor elkaar en wil je die graag samen besteden, terwijl tijd nemen voor jezelf ook echt nodig is. Dat schuldgevoel hoeft volgens mij niet los te laten, maar je mag leren jezelf toestemming te geven om je schuldig te maken aan iets wat misschien wat egoïstisch aanvoelt. Ik noem dat 'liefdevol egoïstisch' zijn, omdat ik weet dat ik daarna een veel leuker mens ben. Ik vind het bijvoorbeeld heerlijk om te skeeleren. Hoe fijn is het dat ik dat kan doen terwijl mijn man met de kinderen thuis is? Hij vindt het ook fijn om dingen met de kinderen te doen of ze naar bed brengen terwijl ik er niet ben, want hij vindt het heerlijk om dingen op zijn eigen manier te kunnen doen. En buiten de vakantie om ben ik 's avonds vaak thuis als hij sociale uitjes heeft, met voetbal bijvoorbeeld. Ik hoef zelf niet zo nodig elke week uit, ik vind het ook heerlijk om thuis te zijn.' ◀

Journalist Linda Stelma kocht samen met haar man Harm (een klusser) een bouwvallige villa uit 1905 aan de rand van de Veluwe. Sindsdien knappen ze het huis – en de tuin – langzamerhand op. In deze zomerbijlage schrijft ze over dit avontuur. Vandaag deel 19: wat doen we met de spullen?

TEKST EN BEELD LINDA STELMA

'Gooi alles maar weg', zei de makelaar

Nieuwsgierig open ik de deur naar de kelder. Hoe zag het er hier ook maar weer uit? Het is oktober 2018 en we hebben net de sleutel van ons nieuwe huis gekregen. Voor mij is het een jaar geleden dat ik het huis heb bezichtigd en alles lijkt weer nieuw. We hebben de woning gekocht inclusief de spullen die er nog in staan. Pannen, mokken, vazen, snijplanken ... De planken bovenin de kelder staan overvol. Alles is bedekt met spinrag en een dikke laag stof. Ook de treden liggen vol. Voetje voor voetje ga ik naar beneden, en ik neem een kijkje om het hoekje. Daar liggen nog meer spullen, tot wel een meter hoog: kerstversiering, eindeloos veel verblikken, opblaaszwembaden ... Er hebben zwervers in het huis gebivakkeerd en die hebben werkelijk alles overhoop gehaald. Het is om moedeloos van te worden. Waar begin je als een huis van boven tot onder vol staat? Wat bewaar je, wat gaat naar de stort en wat naar Marktplaats? Ik heb een week vrij genomen om het huis leeg te ruimen, maar vraag me af of dat genoeg is. Gelukkig is er hulp van familie, vrienden en buren. Mijn zwager zet dingen op Marktplaats en dat werkt. Het levert ruimte en verhalen op. Een enorm hemelbed gaat naar de eigenaar van een boot die het bed wil inbouwen in zijn schip voor zijn gehandicapte zoon. Een jongen van een jaar of zestien haalt op een avond samen met zijn ouders – in twee auto's – alle boeken op, tientallen dozen. Hij gebruikt het tuinhuisje bij zijn ouderlijk huis als opslag voor zijn handeltje.

'Of er nog wat van waarde tussen zit, weet ik niet', zeg ik. Dat maakt hem niets uit. Hij is dolenthousiast en vertelt dat hij ook nog weleens geld in oude boeken vindt. Dat kan kloppen: in een van de boeken vond een vriendin die hielp met opruimen 120 gulden. Maar we hebben niet alles doorgebladerd ... Ik laat het voor wat het is en gun hem de verrassingen die hij zal vinden tussen de pagina's. Ik moet dóór want de tijd dringt.

Er zijn ook persoonlijke spullen zoals fotoalbums en diploma's. 'Je mag alles weggooien', had de makelaar tegen ons gezegd bij het overhandigen van de sleutels. Maar ik kan het niet over mijn hart verkrijgen. Ook al kennen we de vorige eigenaar niet; we weten ook niet waar hij is gebleven. Hier ligt een heel leven aan spullen. Overdag sjouw ik en maak ik schoon, 's avonds duik ik in een stoel en bekijk ik de dingen die ik niet gelijk wilde weggooien. Een heel leven trekt aan me voorbij. In dit huis is gelachen, gehuild en geleefd. Het voelt alsof ik geen recht heb op het huis. Ik bewaar een paar dozen in de hoop ze ooit aan de vorige eigenaar te kunnen geven.

Een jaar later staan de dozen nog op zolder. Ik besef dat ze hier niet horen. Met veel moeite kan ik een broer van de eigenaar achterhalen. Een dag later staat hij op de stoep. 'Heel erg bedankt', zegt hij geëmotioneerd als hij zijn auto vollaadt met familiegeschiedenis. Met een licht hart ga ik het huis weer in. Nu voelt het echt van ons.

In dit huis is gelachen, gehuild en geleefd.

ZATERDAG

KOKEN

‘Food betekent iets voor

Zangeres, kookboekenschrijver en tv-kok Shirma Rouse maakt thuis in Rotterdam tijdens het interview paella met chorizo en garnalen.

je mind. En andersom'

TEKST MARCO BOSMANS BEELD DIRK HOL

Geen snoepreisjes voor culinair journalist Marco Bosmans, deze zomer. Hij blijft in het land voor een wekelijks hapje met een bekende Nederlander. Deze week aan zijn tafel voor twee: Shirma Rouse.

Ze stond haar vrouwtje achter artiesten als Chaka Khan en Michael Bolton, was een steun in de rug voor Anouk op het Eurovisie Songfestival 2013 en is klaar voor een Aretha Franklin-tour langs de theaters. Kortom, een gouden keeltje. Maar Shirma Rouse (43) kookt ook zoals ze gebekt is.

Met de wieg op Curaçao en eerste stapjes op Sint Eustatius vermoed ik dat de zonne-energie in haar jonge jaren Rouse nu nog altijd power geeft. Hoewel ze pas in 1999 verhuisde naar Nederland en in 2013 de spotlights pakte op het songfestival en in *The Voice of Holland*, is het licht daarna niet meer gedoofd. We zagen haar in De Grote Bijbelquiz, als Maria in *The Passion* en op vele podia. Vorig jaar was de zangeres zelfs co-curator van een gospel-tentoonstelling in Museum Catharijneconvent. Ze zou bijna vergeten te eten ...

Het tegendeel is waar, want ook de keuken is haar theater. Een tweede natuur. En zo vallen fotograaf Dirk Hol en ik met onze neuzen in een roerbakschotel. Een passend plaatje bij het praatje zou namelijk extra leuk zijn. Voor de 'ster' van deze pagina geen enkel probleem, want moeiteloos schuift ze de koffer van de maquillage – 'Ben ik toonbaar?' – opzij voor een wilde greep ingrediënten uit de koeling. Na de productie van haar nieuwe kookboek *Shirma's Soul Kitchen II* heeft ze de smaak namelijk te pakken. Het ND-team staat erbij en kijkt eraan. 'Ik weet niet hoe het bij jullie zit, maar ik heb altijd wel aangebroken lekkers in huis en als je creatief bent, maak je met bloemkoolrijst, garnalen, roerbakgroenten en chorizo zo een paella. Nou ja, een geïmproviseerde paella in dit geval. *I love it!*'

Zien we hier een kokende zangeres of bent u meer een zingende kok?

Zonder twijfel: 'Een kokende zangeres. Het verschil is dat ik niet iedere dag hoeft te zingen, maar koken wil ik absoluut iedere dag doen. Ze maken me beide gelukkig en in wezen is er ook weinig verschil. Je kan mensen raken en verbinden, het geeft energie en ik krijg ook energie terug.'

Welk talent ontdekte u eerst?

'Het ging beide min of meer vanzelf. Koken doe ik al mijn hele leven en muziek was thuis een gegeven. Er zitten namelijk veel muzikanten in de familie en er was de kerk, hè. De liefde voor koken en eten zit in ons DNA. Iets genetisch, dus. Ik mag trouwens ook graag bakken, net als mijn moeder. Zij is een waan-zin-ni-ge kok en bakker. Echt alles maakt ze zelf en dat had zij weer van haar moeder. Ik heb er dan ook nooit een opleiding voor gehad. Nee, ik kwam naar Nederland om scheikunde te studeren, maar de muziek trok uiteindelijk harder.'

Maar scheikunde kan je ook helpen in de keuken, toch?

'Dat is een goeie, inderdaad. Het klopt. Ik heb van nature altijd gevoel gehad voor de processen en smaken. Als je mij een bord eten geeft, weet ik hoe jij hebt gekookt. Ik noem maar iets: de garnalen zaten te vroeg in de pan, je hebt het vlees eerst gekookt, enzovoort. Misschien is het de wetenschapper in mij, maar het is ook de jarenlange fascinatie. Ik heb altijd gekeken, geproefd, gekookt. Ook voor een barbecue draai ik mijn hand niet om, hoor. Geweldig vind ik het, kort en snel met mooie marinades of langzaam garen; vraag mij maar, haha. Ik snap vuur.'

Rouse roert niet alleen haar mondje, maar ondertussen ook haar groenten. En er gaan kruiden bij, op smaak en gevoel. Ik noteer: gerookte paprika, curry, knoflook ... 'Ik had er ook graag een eitje bij gedaan, maar ik moet nog boodschappen halen. We kunnen dus al aan tafel.'

'Mijn smaak gaat heel diep en is bijna de adem van mijn leven.'

Hol schiet zijn plaatje, ik dek de tafel. Een heerlijke daad bij het woord. 'In gebed? *I love that*. Je ziet het jammer genoeg nog maar weinig.

Weet je trouwens dat ik zo'n vijftien jaar geleden al door het land trok met Shirma's Soul Kitchen? De boeken waren nog ver weg, want dit waren optredens in combinatie met lekker Caraïbisch eten. Ja, ik had mijn eigen dinershows met soulfood. Altijd uitverkocht, altijd supergezellig. Maar daar ontstond steeds vaker vraag naar de recepten. Dat kon ik ze nooit geven, want ik kook naar mijn gevoel, ook nu weer. Niks met eetlepels of milliliters en grammetjes. Ik kijk, voel en proef tijdens het koken. Dat stond nooit op papier. Tot de coronatijd me ruimte gaf. De agenda was ineens leeg, begrijp je? En zo ben ik de recepten gaan schrijven op basis van mijn roots en reizen.'

Ik kan me voorstellen dat in de recepten ook iets van weemoed is geslopen. Kookte u met verdriet?

'Ach ja, het eerste boek is ook een boek vol heimwee. Het koken bracht herinneringen boven. Ik proef bijvoorbeeld het verleden in de ossenstaartstoof en de curry chicken. Moet je je trouwens voorstellen: ossenstaart, kalfswang

en cornedbeef waren van de arme keuken en nu betaal je daar in Nederland tien keer zoveel voor. Op de Antillen niet, hoor! Het hoort bij de eilanden, terwijl hier iedereen vraagt om biefstuk, ribeye en dikke tonijnen.'

Maar die vraag is er op de Antillen ook. Sterren-kok Jonnie Boer zit er toch ook?

'Er is zeker *fine-dining* op de Antillen, maar het komt dan wel vaker van buiten, zoals Jonnie. Er zijn ook Antilliaanse koks die in het buitenland hebben gekookt en weer terugkeren voor een eigen zaak. Ik gun het iedereen, maar de traditie van de Antilliaanse keuken blijft, dus ook de populaire stoofgerechten. Wat dat betreft ben ik een alleseter, van gestoofde koewang tot sterrenkeukens. Fantastisch vind ik dat!'

Iets persoonlijks, met alle respect. Is het geen vreemde contradictie dat deze alleseter, sinds ze kookboeken schrijft, tientallen kilo's is afgevallen?

'Integendeel. Het gaat namelijk om balans, zo besef ik steeds meer. De boodschap van mijn tweede boek is ook 'Food for Thought'. Ik hoop dat de lezers door het boek meer aandacht gaan besteden aan zichzelf. Even in de spiegel kijken, ook van hun ziel. Ik ben met dit tweede boek ook bewust de strijd aangegaan met mezelf. Dat werkte inspirerend en bevrijdend. Ach, het is niet dat ik ongelukkig was of niet zelfverzekerd, maar mijn probleem waren lepels vol geluk. Dat zit dieper. Kijk, mijn moeder heeft niet zo'n fijne jeugd gehad en dat had zijn weerslag. Zij wilde haar kinderen daarom juist alles geven. Wij mochten nooit voelen wat zij heeft gevoeld toen ze jong was. Ze heeft ons zagezegd overvoerd met liefde. Ook daarom zit er een interview met mijn vader in het boek. Dat was heel bijzonder om te doen. Ach, het heeft ook verdriet opgeleverd en confrontaties, maar niet op een slechte manier. Het was ook genezing. Ik voelde me bij het schrijven af en toe een ui, die steeds een schil losliet om tot de kern te komen, snap je?'

En gezond eten en balans houden hielpen daarbij?

'Precies. Van glutenvrije pannenkoeken met haver en banaan tot broccolitaart en bami van rode kool. Er zitten ook veel vega- en vegan gerechten in en ik heb er wat tekeningen bij gemaakt om de confrontatie te verbeelden, zeg maar. Zoals: wat zit er in je hoofd en hoe ga je daarmee om? Is er pijn, verdriet of boosheid? Uiteindelijk kan *food* iets betekenen voor je *mind*. Of andersom.'

Tot slot nog een dilemma voor de kokende zangeres: stem verliezen of smaak verliezen?

'Oei. Dan eerder de stem, ben ik bang. Mijn smaak gaat namelijk heel diep en is bijna de adem van mijn leven, maar ik hoop dat ik nooit voor de keuze kom.' ◀

**GREEN EGG
 DAGEN**
 14 & 15 JULI

Strabrechtse vennen

AANMELDEN:

Van tiny houses tot luxe villa's van 4 tot 20 personen

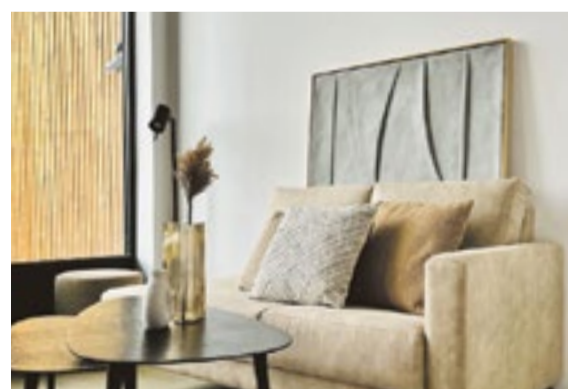
Beleef de pracht en praal van Brabant op het nieuwe premium resort Strabrechtse Vennen. Duurzaam gebouwde vakantiewoningen op ruime kavels eigen grond. De ideale combinatie waar investeren en genieten samenkomen.

WEGENS SUCCES VERLENGD: EEN GREEN EGG BBQ CADEAU

Tijdens de open dagen op vrijdag 14 en zaterdag 15 juli van 11:00 tot 16:00 uur bereidt een Green Egg Masterchef de heerlijkste grill hapjes voor u. Komt u langs? Meld u zich dan aan via de QR code.

In de maand juli ontvangt u tevens een **Green Egg XL barbecue cadeau** bij de aankoop van een vakantiewoning op Strabrechtse Vennen!

- ◆ Ruime kavels eigen grond
- ◆ Gevarieerd aanbod vakantiewoningen
- ◆ Traditioneel en duurzaam gebouwd
- ◆ Veelzijdig familiepark
- ◆ Overdekt zwembad
- ◆ Grote recreatieplas met strand
- ◆ Alles perfect geregeld van verhuur tot beheer
- ◆ Investeren voor eigen gebruik en/of mooi rendement uit verhuuropbrengsten
- ◆ Vrij op naam
- ◆ Verhuurpartner: Roompot

Projectlocatie: Provincialeweg 9 - Someren

strabrechtsevennen.nl

Let op! U belegt buiten AFM-toezicht. Geen vergunningplicht voor deze activiteit.

ZONDAG

NEDERLANDS DAGBLAD · 2 JULI 2023

4 : INTERVIEW

Kenner van het kerklied

'Tallozen hebben met hun laatste adem deze psalmen geciteerd. Daarom zijn ze van betekenis.' In gesprek met Arie Eikelboom.

7 : ANALYSE

Heilig verklaard

'1773' ademt een stevig verlichtingsdenken. Waarom is de berijming in bevindelijke kring dan toch welhaast onaantastbaar?

9 : TREND

Taal en melodie

Welke psalmen en welke verzen daaruit zijn de eeuwen door het meest gezongen? En welke invloed hebben ze gehad op de Nederlandse taal?

Blijde galm

Een speciale bijlage
bij 250 jaar
'Oude Berijming'

ZONDAG

DE ZONDAG VAN PETER BOOGAARD

‘We zijn ook vrienden’

TEKST HELGA VAN KOOTEN BEELD HIELCO KUIPERS

Peter Boogaard (63) zingt al 44 jaar religieuze klassieke muziek bij Cappella pro Cantibus – het koor zelf is maar een paar jaar ouder. Ongeveer 25 leden telt het koor; met elkaar vertegenwoordigen ze vijf kerkgenootschappen. ‘Dat ik zo lang blijf hangen, en niet alleen ik trouwens, zegt wel wat, denk ik. Samen zingen, en zeker meerstemmig, is mooi en geeft heel veel binding. Maar los van het feit dat we een koor zijn, zijn we ook een vriendengroep. We hebben in de loop der jaren veel meegemaakt met elkaar. Bruiloften, er werden kinderen geboren, mensen gingen scheiden en – geloof het of niet – in andere samenstellingen binnen het koor weer met elkaar trouwen. We zitten nu in de fase van de kleinkinderen, en de eerste twee begrafenis hebben we al achter de rug. We leven met elkaar mee en worden met z’n allen oud.’ Cappella pro Cantibus is niet verbonden aan een specifieke kerk, afgezien dan van de locatie waar wordt gerepeteerd. In ruil voor een paar keer per jaar meewerken aan de zondagse kerkdienst mag het koor elke zondagavond gebruikmaken van het gebouw van de Protestantse Gemeente te Oegstgeest. Het koor is trouwens nog op zoek naar tenoren. ‘Hoge mannenstemmen zijn er maar weinig.’

► In de bijlage ZATERDAG: Peter Boogaard beklom de hoogste berg van alle continenten.

Single blijven als positieve levensstijl

JAN-WILLEM WITS

communicatieadviseur

'In het Vaticaan leven allemaal eunuchen', zei een voormalige collega eens met grote stelligheid tijdens de lunch. 'Je bedoelt vermoedelijk celibatairen', probeerde ik voorzichtig, 'een eunuch is iemand die gecastreerd is.' De collega reageerde verontwaardigd dat ik het lef had om haar te corrigeren. Dat bleef zo toen een andere collega mompelde dat ik theologie had gestudeerd, eerder voor de Katholieke Kerk had gewerkt en mogelijk iets meer wist over Vaticaanse zaken.

Ondanks het feit dat er nog nooit zoveel alleenstaanden in Nederland waren, roept het celibaat vaak ongeloof en ontzetting op. Sommigen menen dat de Rooms-Katholieke Kerk zich schuldig maakt aan het schenden van een fundamenteel mensenrecht en zien het celibaat als een vorm van mentale en fysieke marteling. Anderen denken dat het gewoon niet waar kan zijn. Dan komen de verhalen over de pastoor en de huishoudster, stiekeme seks en natuurlijk priesters die zich aan minderjarigen vergrijpen. Leven zonder seks leidt tot stress en frustraties, dus waarom zou je je daar in hemelsnaam vrijwillig op vastleggen?

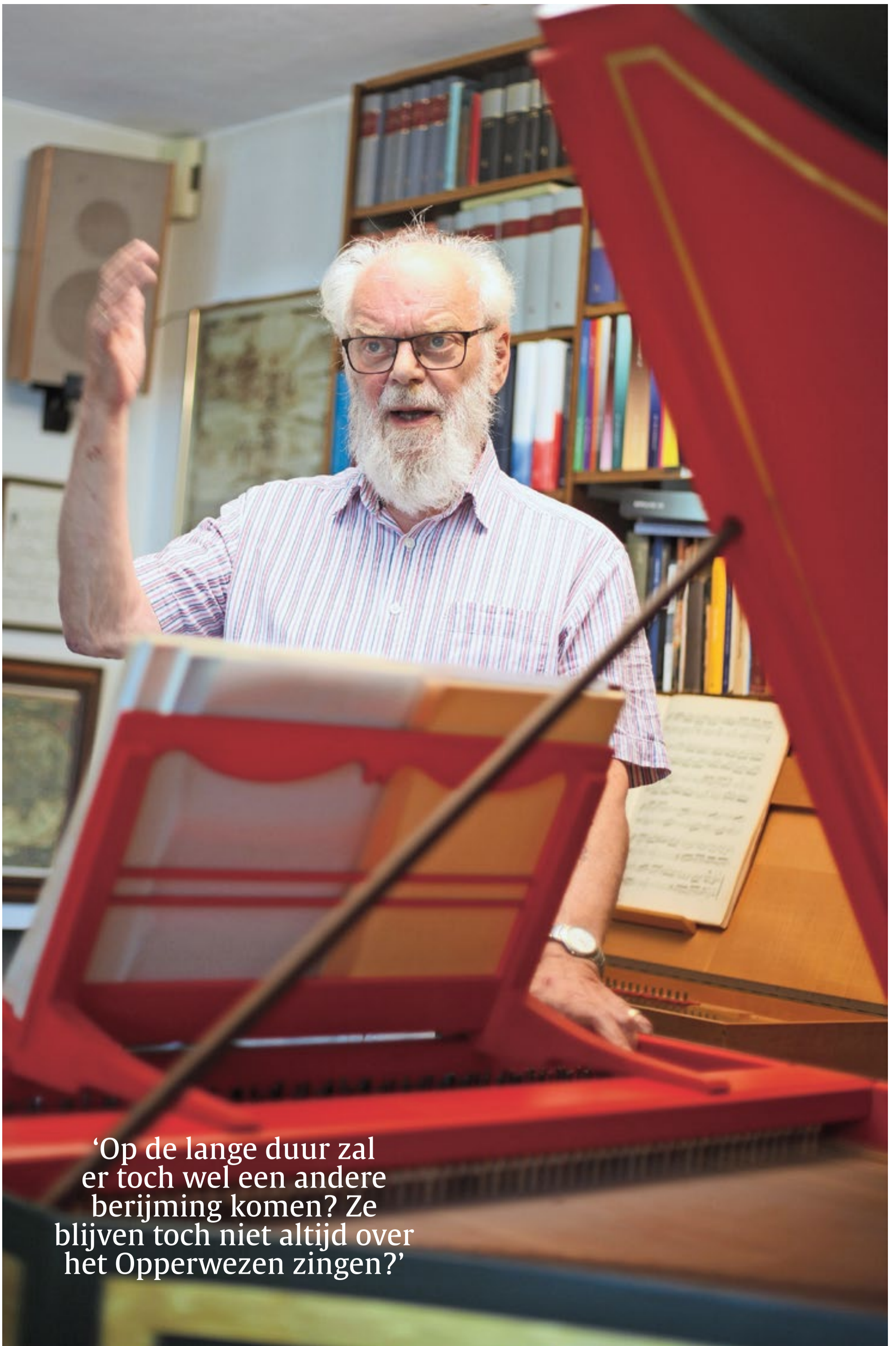
'We gaan langs psychologen en economen, filosofen en stedenbouwkundigen, artsen en architecten, fiscalisten, beleidsmakers, marketeers en mediastrategen, bestuurders en demografen', meldde het opinieblad *Vrij Nederland* onlangs over een nieuwe serie rond alleenlevenden. In gesprek met 'ervaringsdeskundigen en theoretici' moet helder worden wat het betekent voor de samenleving dat het aantal alleenwonenden sinds 1950 is vertienvoudigd. Opvallend genoeg ontbreken priesters en kloosterlingen in het rijtje, terwijl die toch ruime ervaring op dit gebied hebben en mogelijk wat nuttige tips kunnen geven.

Zelfs binnen de kerken is het hebben van een relatie en gezin de norm. 'Ik vind het gek dat we juist in de kerk zulke traditionele verwachtingen hebben van mensen. Het evangelie gaat namelijk helemaal niet over gezinnetjes, maar over mensen die geroepen worden en die met God leven', zei de alleenstaande dominee Rebecca Onderstal onlangs in deze krant. Soms lijkt het wel alsof in protestantse kerken steevast over Matteüs 19 wordt heen gelezen, waar Jezus spreekt over mensen die ongehuwd blijven omwille van het koninkrijk Gods, en alsof alleen Genesis 2 nog bestaat ('Het is niet goed dat de mens alleen is'). Alhoewel de Bijbel twee gelijkwaardige opties aanreikt, is het celibaat in kerken zonder priesterlijke verplichting feitelijk gesneuveld. Alleen de broeders van Taizé en andere oecumenische kloostergemeenschappen leven partnerloos, maar een celibataire predikant roept eerder medelijden op dan bewondering.

Zeker in deze tijd zou het mooi zijn als ook protestantse kerken het celibaat herontdekken en misschien zelfs aanprijzen als een positieve levensstijl, een vrijwillige keuze voor kortere of langere tijd, die ruimte maakt voor een andere vorm van verbinding met God en medemens dan een relatie of gezin. De werktitel heb ik al: 'Het celibaat: van een zielige naar een zinnige single'. ◀

‘Op de lange duur zal er toch wel een andere berijming komen? Ze blijven toch niet altijd over het Opperwezen zingen?’

‘t Hijgend hert’ hoor je maar zelden op zijn laatste krachten’

TEKST EN BEELD KOOS VAN NIPPEN

‘Opent uwe mond’. Juich, aarde, juich alom den HEER’. ‘Hoe lief’lijk, hoe vol heilgenot’. Hele generaties zijn opgegroeid met deze zinsneden. Op de lagere school leerden ze elke week een psalmversje uit de berijming van 1773 – dus die is 250 jaar oud. Valt er wat te vieren? Een gesprek met Arie Eikelboom, kenner van het Nederlandse kerklied.

Hij woont in een slaperig dorpje ‘onder de wierook’ van Breda. Je moet er geweest zijn om te geloven wat hij door de telefoon al zei: dat hij het er erg naar zijn zin heeft. Het is een droomhuis aan het eind van een doodlopend straatje. De begane grond telt naast de woonkamer vier kamers: één voor muziekboeken, het orgel, klavecimbel en clavichord, één voor cd’s – méér dan een sterveling in dit ondermaanse kan beluisteren – één voor de imposante bibliotheek op zijn vakgebied, hymnologie. En nog een kamer theologie. Buiten bloeit de tuin alsof er nooit een zondeval heeft plaatsgevonden.

We hebben het over de oude berijming; het besluit tot invoering viel in 1773. Wat drinken we bij dit jubileum? Een biertje of een bittertje? ‘Eerst koffie?’

Graag. U hebt de oude berijming vast ook geleerd, op school. ‘Wat dacht je? Vanaf klas 1, juffrouw Den Bakker. (Begint te zingen:) “k Sla d’ogen naar ’t bebergte heen, vanwaar ik dag en nacht des Hoogsten bijstand wacht ...” Je leerde die teksten uit het hoofd, ook als je de woorden amper begreep. We zongen ze ook thuis, elke zondagavond bij het harmonium. Eerst een paar geestelijke liederen van Hasper, daarna de oude psalmen en als vrolijke uitsmijter kwam dan Johan de Heer nog op de proppen. Maar die teksten uit 1773 liggen allemaal opgeslagen in m’n kop.’

Als kapitaal? Of als ballast? ‘Geloofskapitaal. Daar ben ik dankbaar voor. Al vind ik de nieuwe berijming uit het Liedboek voor de kerken uit 1973, die ook in het Liedboek-2013 is overgenomen, oneindig veel mooier. Die staat veel dichterbij de bijbeltekst dan de oude berijming, waarin je veel van de achttiende-eeuwse tijdgeest tegenkomt. Termen als het ‘Opperwezen’, het ‘pad der deugd’ enzo.’

Valt er wat te vieren, bij 250 jaar ‘1773’? ‘Nou ... te vieren niet, te gedenken wel. Want hoe je de berijming ook waardeert, ze heeft onmiskenbaar een enorme impact gehad op het Nederlandse protestantisme. Een belangrijke factor daarbij is de ontwikkeling in het christelijk onderwijs, een eeuw ná de invoering van de berijming. Op de ‘School met den Bijbel’ kregen hele generaties de versjes ingeprent.’

Waarom kwam die oude berijming er eigenlijk destijds? ‘Er was veel ontevredenheid over de gangbare berijming van Datheen. Maar pogingen om die te vervangen strandden telkens. De totstandkoming van de oude berijming verdiende geen schoonheidsprijs. De aanleiding was bizar. Stadhouders Willem V woonde een kerkdienst bij waarin psalm 78 werd gezongen, waarin God als een dronken man werd voorgesteld. Woedend sloeg hij het psalmboek dicht en ondernam meteen actie. De ‘oude berijming’ kwam er op last van de Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden. Moet je je even indenken: de stáát besloot de berijming van Datheen te vervangen. Er kwam zelfs geen synode aan te pas.’

Had de psalmbundel alles in zich om een evergreen te worden?

‘Nee, de bundel was een ratjetoe, een lappendeken – samengesteld uit drie reeds bestaande berijmingen. En bij de eindredactie hebben ik-weet-niet-wat-voor-theologen nog weer aan de teksten zitten sleutelen. Het resultaat was een plakboek, geen hoogstaand literair werk. Vergelijk dat eens met de berijming uit het Liedboek voor de kerken. Dat was het werk van een uniek collectief, het dichtgenootschap met Willem Barnard, Jan Wit, Ad den Besten, Jan Willem Schulte Nordholt ...’

Daar zat ook wel een zwart randje aan. Barnard dichtte later misprijzend: ‘Nooit meer zal ik mij laten lijmen / als Simson bij de Filistijnen. / Het praten van de dominees / kortwiekt mijn lied en maakt mij hees’. ‘Natuurlijk, vanwege dat gehijg van de synode en predikanten in zijn nek. Maar wees blij dat hij het heeft doorstaan.’

Werd de berijming van 1773 meteen door het kerkvolk in het hart gesloten?

‘Beslist niet. Velen hielden aanvankelijk liever vast aan de berijming van Datheen. Behoudzucht is nergens zo sterk als op het kerkelijk erf. Er was gedoe over het zingen van nieuwe melodieën, wat in sommige plaatsen leidde tot het beruchte ‘Psalmoproer’, waarbij kerkgangers met elkaar op de vuist gingen.’

De oude berijming valt voor veel mensen samen met isoritmisch zingen, ‘op hele noten’.

‘Dat is een typisch Nederlands verschijnsel. Calvijn liet kinderen in de kerkdienst de psalmen voorzingen. In Duitsland gebruikte men een koor. Die traditie hebben we in Nederland nooit gehad. In ons land hadden gemeenten een voorzanger.’

Doorgaans de lokale schoolmeester, toch?

‘Vaker de grootste lokale brulaap. Die zong – puur uit praktische overweging, omdat mensen geen noten konden lezen – lettergreep voor lettergreep de melodie voor. Dat kon dus nooit ritmisch worden. Pas in de eerste helft van de vorige eeuw kwam er stevige kritiek op het zingen op hele noten. Vooral organisten als Adriaan Schuurman en Adriaan Engels hebben zich beijverd voor het ritmisch zingen.’

Toch wordt nog op tal van plaatsen op hele noten gezongen. In de rechterflank van de gereformeerde gezindte geldt het als het summum van vroomheid en eerbied.

‘Zo ken ik er nog wel een paar: Ritmisch zingen is afgoderij! Hoerenmuziek! Niet eerbiedig! Dat is ahistorisch; het stoelt nergens op. Meestal wordt in die kringen ook alles even traag en hard gezongen. ‘t Hijgend hert’ hoor je nooit op zijn laatste krachten.’

Zingt u zelf nog weleens een coupletje isoritmisch?

‘Nee, ik krijg het niet meer uit mijn strot. Laatst hoorde ik toevallig een oude psalm op hele noten bij Nederland zingt. Als een knieval voor de nostalgie.’

Bij een enquête van het Reformatorisch Dagblad, in eigen kring, bleek ‘1773’ nog mateloos populair, onder zowel jongeren als volwassenen. ▶

ZONDAG

INTERVIEW

Beide categorieën hadden dezelfde top 3: psalm 25 vers 2, 68 vers 10 en 42 vers 5.

'Het mag dan mateloos populair zijn, het is behoudzucht, onder het motto: waar ik bij grootgebracht ben, wil ik niet kwijt. Die aanvechting ken ik niet.'

Je kunt ook zeggen: '1773' staat inmiddels voor een bepaald type bevindelijke vroomheid.

'Natuurlijk, dat ook! (Hij spreidt zijn armen) "Heer, ai maak mij uwe wegen, door uw Woord en Geest bekend. Leer mij hoe die zijn gelegen en waarheen G'uw treden wendt..." Ga naar een bejaardenhuis en je kunt het in elk pastoraal gesprek aanboren. Die tekst heeft waarde, betekenis.

'Ik ben op de rand van de dood geweest. Dan zijn er psalmverzen waar je op terugvalt.'

Jaren geleden woonde ik Rotterdam. Twee portieken verderop bij mij in de straat woonde een man die 'nergens aan deed'. Hij wilde orgelles, want hij had een Riha gekocht, een elektronisch orgel. Op een doordeweekse dag kwam hij naar het kerkgebouw waar ik zat te oefenen. Ik speelde psalm 42. Spontaan zette hij in. Hij was in jaren niet in de kerk geweest, maar wist alle woorden nog. Ik vraag me trouwens af of er vandaag nog gezongen wordt, op school. Afgaande op mijn kleinkinderen gebeurt het amper meer. En zéker geen psalmen. Op kritieke momenten komen me de oude verzen me in gedachten. Ik ben op de rand van de dood geweest. Met gillende sirenes moest ik van Hoofddorp naar het ziekenhuis in Amsterdam. Het was kantje boord. Dan zijn er psalmverzen waar je op terugvalt.'

Welk couplet uit de oude berijming rekent u tot uw favorieten?

'Psalm 25 vers 2 noemde ik al. En psalm 139 vers 14: "Doorgrond m' en ken mijn hart, o HEER! Is 't geen ik denk niet tot uw eer? Beproof m' en zie of mijn gemoed iets kwaads, iets onbehoorlijks voedt ..."

Allebei gebeden, innige teksten, met een piëtistische trek. 'Ja, zo mag je het noemen.'

Het verrast me, omdat u in Den Haag jarenlang samenwerkte met dominee Wim van der Zee, de latere voorman van de Raad van Kerken. Jullie waren zielsverwanten, terwijl ik me hem vooral herinner als iemand van maatschappelijke actie. Niet direct een piëtist. 'Hij was een maatschappelijk geëngageerd mens, maar dat deed hij vanuit een grote innerlijke bewogenheid. Om die kant van hem te ontdekken, moest je hem beter leren kennen. Wij werkten nauw samen. Na elke kerkdienst belden we elkaar om ons beider bijdragen te evalueren. "Wim, dat slot van je preek had je iets sterker mogen aanzetten." Hij gaf op zijn beurt reactie op mijn orgelspel. Buitengewoon waardevol. Dat heb ik nadien met geen andere predikant op die manier gehad.'

U noemde een paar favorieten. Het euvel van psalmberijmingen is dat er selectief in wordt gewinkeld. Geregeld verschijnen er lijstjes van organisten of kosteren die hebben bijgehouden welke nummers vaak – of juist

zelden – worden gezongen. Keer op keer blijkt dat gemeenten op de keper beschouwd maar uit een dun psalmboekje zingen.

'Ik vermoed dat dat altijd zo is geweest. Van psalm 73 kiest men twee coupletten, van 139 meestal ook niet meer dan twee of drie. De keuze zegt veel over de theologie van de dominee.'

Sommige worden nooit gezongen: 7, 9, 11, 12, 58, 114, 129 ...

'Adriaan Schuurman sprak bij de presentatie van de nieuwe psalmberijming in 1967 de synode toe. Hij zong psalm 114 voor en liet daarna de geachte afgevaardigden meezingen. Die hadden ze nog nooit gezongen. Niemand kende de melodie. Het relativeert veel discussies.'

Wat denkt u, zal er ooit nog een commissie worden gevormd in reformatische kring die in staat is een berijming te maken die de oude berijming zal onttronen?

'Op de lange duur wel, toch? Ze blijven toch niet altijd over het Opperwezen zingen?'

Als u een feestrede zou mogen uitspreken bij het jubileum, wat zou u dan zeggen?

'Dat sommige van deze teksten mensen in hun geloofsleven hebben gesterkt. Tallozen hebben met hun laatste adem deze psalmen geciteerd. Ook daarom zijn ze van betekenis.'

En wat drinken we erbij?

'Een bittertje. Want het is niet alleen maar fraai. Er valt ook wat weg te spoelen.'

Arie Eikelboom (75) groeide op in de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt) in Rotterdam. Hij studeerde orgel aan het conservatorium. 'Toen ik als 20-jarige in kerkdiensten ging spelen in de hervormde Opstandingskerk in Schiedam, kreeg ik twee ouderlingen op bezoek: ik 'verloochende de roepstem van Christus'. Vier weken later kwamen ze informeren of ik me reeds bekeerd had. Dat was ik niet van plan. Toen ze vervolgens voor me wilden bidden, heb ik ze zo in de portiek gezet. Mijn vader, die lid was van de kerkenraad, steunde mij. Hij werd afgezet, waarna hij Nederlands-gereformeerd werd.' Arie vond geestelijk onderdak in Vlaardingingen, bij dominee Wim Verhoef, de latere voorman van de Charismatische Werkgemeenschap. 'Wim heeft me bij het geloof gehouden.' Arie studeerde schoolmuziek, kerkmuziek, orgel, klavecimbel en muziektheorie in Rotterdam en muziekwetenschappen in Utrecht. Hij was van 1975 tot 2013 cantor-organist in de Maranathakerk in Den Haag. Daarnaast was hij docent aan het Nederlands Instituut voor Kerkmuziek in Utrecht (1982-2005) en bij de cursus kerkmuziek van de Hervormde, later Protestantse Kerk (1986-2013). In 2007 promoveerde hij op het motet 'Jesu meine Freude' van Bach. Hij schreef een omvangrijke geschiedenis van het kerklied; de 18-delige serie is uitgegeven in eigen beheer. In het Liedboek-2013 staan drie melodieën van zijn hand.

advertentie

PODCAST

De Kamerling

In De Kamerling beantwoordt theoloog Rob van Houwelingen iedere week lezersvragen over de Bijbel.

Aflevering 9

Wat is de zonde tegen de heilige Geest?

NIEUW

nd

Luister de podcast in de ND-app of mail podcast@nd.nl en ontvang iedere week de nieuwste aflevering.

Waarom zijn reformatorische christenen toch zo weg van de ‘verlichte’ psalmen van 1773?

DICK SCHINKELSHOEK

Het is een raadsel. De jarige psalmberijming van 1773 – die van ‘t Hijgend hert en Opent uwe mond – heeft onder bevindelijk-gereformeerden een bijna onaantastbare status. Terwijl die psalmen soms behoorlijk liberale en niet-Bijbelse trekjes hebben. Is dat pure behoudzucht of speelt er meer?

De zeer behoudende, negentiende-eeuwse dominee David Janse wist het wel. De psalmen van 1773 waren niet minder dan ‘huwelijkschennis’: een ‘jeugdiger, bevalliger vrouw’ had de plaats ingenomen van de rechtmatige echtgenote van de Nederlandse kerk. Want had God niet met Nederland als ‘tweede Israël’ een verbond gesloten, met de Statenvertaling en de psalmberijming van Datheen (1566) als bewijzen daarvan? Die oude psalmen waren echter zomaar ingewisseld voor iets veel oppervlakkigers. Janse, een van de geestelijk vaders van de latere oudgereformeerden, beklagde zich in 1869 over de psalmberijming die bijna een eeuw eerder was ingevoerd: ‘Bastaardkinderen juichten, terwijl de tederste vromen schreiden.’

Janse had best een punt over de nu 250-jarige psalmberijming. Al bij de introductie was er verzet uit behoudende hoek en tot op vandaag houden sommige Oud Gereformeerde Gemeenten – waaronder de kerk van RD-hoofdredacteur Steef de Bruijn in Achterberg – ‘1773’ buiten de deur. De veel grotere Gereformeerde Gemeenten, de fusiekerk van dominee en latere SGP-voorman Henri Kersten, had geen moeite met de berijming. Dat was in 1907 reden voor oudgereformeerden om bij die kerk vandaan te blijven. Janse’s collega Nicolaas Hendrik Beversluis noemde de berijming een ‘leugengeest’. Vanuit gereformeerd oogpunt is er inderdaad behoorlijk wat aan te merken op de psalmberijming. In elk geval minstens zo veel als op menig opwekkingslied, waarover bevindelijk-gereformeerden altijd zo uitgesproken kritisch zijn. Een heel aantal berijmde 1773-psalmen ademt een stevig, liberaal verlichtingsdenken, terug te zien in woorden als ‘Opperwezen’ en het ‘pad der deugd’. Ook zijn tientallen psalmen door niet-gereformeerden berijmd: doopsgezinden, remonstranten en zelfs acht stuks door een vrijmetselaar, Henri Jean Roullaud. Van hem is de dierbaar geworden berijming van Psalm 139: ‘Niets is, o Oppermajesteit, / bedekt voor Uw alwetendheid’. Verlichtingsdenken, remonstranten, vrijmetselaars – daar wordt de gemiddelde bevindelijk-gereformeerde niet erg enthousiast van. In sommige psalmverzen wordt bovendien wel heel vrij omgesprongen met de Bijbeltekst. Zo eindigt psalm 130 met ‘Zo doe Hij ook aan mij’, terwijl de psalm zelf toch echt eindigt met een belofte voor Israël – en niet voor de kerkganger. De oude, bijna niet te zingen berijming van Datheen doet het wat dat betreft vaak beter.

En toch viert de reformatorische wereld dit jaar feest en sprak RD-redacteur en kerkmuziekkenner Jaco van der Knijff onlangs op een 1773-herdenkingsavond in Gorinchem over de berijming als ‘een juweel dat je koestert, een schatboek waar je dankbaar uit put, een springlevende erfenis’.

Ook al gaan in refo-kring heus wel stemmen op om ‘1773’ aan te pakken, de psalmberijming heeft er inmiddels een vrijwel onaantastbare status gekregen. In een zondagse dienst in een gemiddelde Hersteld Hervormde Gemeente, Gereformeerde Gemeente of behoudende Gereformeerde Bondsgemeente, geeft de dominee alleen deze psalmen op. Op reformatorische scholen wordt niet anders gezongen en uit het hoofd geleerd. Voor een buitenstaander is het lastig te begrijpen: de psalmberijming met haar verlichtingstrekjes is een identiteitskenmerk van het ware, orthodoxe geloof geworden. Modernere psalmberijmingen zoals die van 1968 (uit het *Liedboek voor de kerken*) en die van het *Gereformeerd Kerkboek* (1986) worden resoluut afgewezen. Of ze zijn zelfs niet in beeld. Terwijl beide zonder twijfel dichter bij de Bijbeltekst blijven.

Hoe dat kan? Je kunt het behoudzucht noemen, maar er is meer aan de hand. Allereerst weten bevindelijk-gereformeerden heel goed dat een nieuwe, breedgedragen berijming er vandaag nooit zou komen – ook al zijn er alternatieven uit eigen kring, zoals van Gereformeerde Gemeentedominee Kees Meeuse. Maar er speelt nog iets. Net als de Statenvertaling, de Kanttekeningen daarbij en de Heidelbergse Catechismus hebben de psalmen van 1773 de geloofstaal van de bevindelijk-gereformeerden gekneed: ze zijn de basis gaan vormen van de zogenoemde ‘tale Kanaäns’. Bevindelijke dominees citeren vaak psalmregels in hun preken. In zijn proefschrift *Bevindelijk preken* (2019) schrijft Arie van der Knijff over de oude psalmberijming: ‘Het lijkt het belangrijkste middel om affectiviteit in de preek in te brengen. Met verwijzingen naar de berijmde Psalmen verwoorden de predikanten de vreugden van het geloof, maar vooral ook de noden ervan.’

In de taal van deze psalmen leg je als reformatorische christen uit wat je gelooft en wat je daarbij ervaart. Uit recent onderzoek van het *Reformatorisch Dagblad* blijkt dat 82 procent van de RD-lezers vindt dat ‘1773’ hun hart vertolkt. Dan kan een berijming van alles mankeren, maar afscheid ervan nemen betekent dan ook gevoelsmatig: afscheid nemen van jouw manier van geloven. ◀

In het achterland van de Gereformeerde Bond wordt tegenwoordig uit minstens drie psalmberijmingen geput.

‘1773’ of iets nieuws: de Gereformeerde Bond blijft er verleggen mee

TEKST KOOS VAN NOPPEN BEELD DICK VOS

Je kunt moeilijk alleen maar opgetogen zijn over de 250 jaar oude psalmberijming. Maar de teksten zijn velen dierbaar, dus je kunt ze ook niet afschrijven. In die spagaat volstaat de Gereformeerde Bond binnen de Protestantse Kerk al jaren met een pragmatische koers.

Het is een korte, zakelijke mededeling, in de notulen van de vergadering van het hoofdbestuur van de Gereformeerde Bond, maandag 26 juni 1967: de nieuwe psalmberijming is door de landelijke synode aangenomen en ‘bijna alle’ synodeleden uit de kring van de GB hebben vóór gestemd.

Dat is opmerkelijk; het gaat hier over de toenmalige Nederlandse Hervormde Kerk, waarbinnen de Gereformeerde Bond zich inzet voor het gereformeerd belijden. Nog maar twee weken daarvoor had het bestuur in een brief aan de synode de hoop uitgesproken dat de nieuwe psalmberijming niet zou worden ingevoerd.

De verdeelde reacties op de nieuwe berijming zijn illustratief voor de verlegenheid waarmee de Bond zich opstelt. Wij hebben niet om die nieuwe berijming gevraagd, is aanvankelijk de teneur. Maar aan de oude berijming kleven ook wel allerlei bezwaren, dus ja. De Bond laat een commissie een vergelijkend warenonderzoek doen.

Achttien psalmen in de oude en de nieuwe versie worden gedetailleerd onder de loep genomen. Dat de nieuwe verzen in veel opzichten een verbetering waren, viel niet te ontkennen; het taalgebruik is ‘doorgaans waardig en verstaanbaar’ en er zijn psalmen die ‘minder vulsel’ hebben dan de oude berijming.

Maar de gemeente wil de Psalmen lezen en zingen ‘in nieuwtestamenteel licht’. En uitgerekend als het gaat om de verwijzingen naar Jezus Christus en de oudtestamentele beloften die vooruitwijzen naar zijn komst (het ‘messiaans-eschatologisch element’), schiet de nieuwe berijming tekort, aldus het rapport.

Soortgelijke kritiek is er waar het gaat om theologische begrippen als bevrijding, verzoening en heil.

‘Niet altijd wordt over de toorn Gods en de oordelen des Heeren gesproken zoals op grond van de onberijmde tekst mag worden verwacht.’

‘meer Schriftgetrouw, beter zingbaar’

De stevig afwijzende taal wekt de indruk dat het binnen de Bond koekoek één zang was. Maar dat is niet het geval, naar verluidt zelfs niet in de kring van het bestuur.

Dominee Gijsbert Spilt, lid van de Gereformeerde Bond, schrijft dat de nieuwe berijming ‘meer Schriftgetrouw is en beter zingbaar dan de oude, terwijl zij de Psalmen op dichterlijke wijze onder woorden brengt in de taal die wij nu spreken’. Professor Henk Jonker, eveneens uit bondskring, verweet zijn geestverwante broeders al in 1965 dat ze hun oordeel over de nieuwe berijming al hadden geveld, voordat het onderzoek goed en wel was begonnen. ‘Niet de positieve kritiek, maar wel de negatieve mentaliteit, die achter onze botte afwijzing vol oordeel ligt, is de ‘wereld’ in onze eigen kringen.’

Ondanks de dissidente geluiden in eigen gelederen, blijft het hoofdbestuur de voorkeur geven aan de oude boven de nieuwe berijming. Als de landelijke kerkvergadering heeft besloten de nieuwe in te voeren, doet de Bond verwoede pogingen om een speciale bundel met zowel de oude als de nieuwe berijming op de markt te brengen. Tevergeefs (pas in 2000 zou zo’n bundel er alsnog komen). Het eind van het liedje is dat ‘de berijming van 1773 tot ver in de 21e eeuw in gebruik blijft bij de meeste Gereformeerde Bondsgemeenten’, constateert Teus van de Lagemaat in zijn proefschrift *De stille evolutie* (2013).

In het licht van de huidige liturgische praktijk doet de discussie gedateerd aan. Want in het achterland van de Bond wordt tegenwoordig uit minstens drie psalmberijmingen geput: die van 1773, van 1967 en de samengestelde berijming uit *Weerklank*. Een totaal nieuwe psalmberijming, op basis van de *Herziene Statenvertaling*, voor de gehele gereformeerde gezindte, bleek geen haalbare kaart. Het veld is te versplinterd om voldoende draagvlak te creëren.

emotionele waarde

Bovendien is door verbreding van het liedrepertoire het aantal psalmen per dienst teruggeschoefd. Het *Liedboek voor de kerken* (of zijn opvolger, het *Liedboek-2013*) is bij een deel van de achterban ingeburgerd. *Weerklank* heeft bij andere gemeenten een vaste plaats verworven. Als er een beamer beschikbaar is, liggen ook teksten uit *Op toonhoogte* en *Opwekkingsliederen* binnen handbereik. De Bond is nog altijd ‘verlegen’ met 1773, met zijn ‘versleten taalkleed’, schreef hoofdbestuurslid Marc de Vries in *de Waarheidsvriend*, in 2019. Er rest weinig dan een pragmatische koers. Er zijn allerlei theologische bezwaren tegen de oude berijming in te brengen, maar de emotionele waarde is groot. De nieuwe berijming ‘bevat zonder meer juweeltjes’, maar kan elitair overkomen en over het hoofd heen gaan, in plaats van het hart te raken. Wie aarzelt tussen beide, neme de afslag *Weerklank*.

Niet dat gemeenten daarmee zijn ‘gevallen in een jammerstaat’. Als de lofzang maar klinkt. Tussen verscheidenheid en versnippering.

► In de krant van maandag: **Massale psalmzang: belevingscultuur in een refogewaad**

‘Schuldbesef’ en ‘waar liefde woont’: zo heeft ‘1773’ de taal verrijkt

Het jubileum van de psalmberijming van 1773 is dit jaar met diverse psalmzangavonden gevierd, zoals hier in Zaltbommel.

TEKST WIM HOUTMAN BEELD WILLIAM HOOGTEYLING

De oude berijming is bij haar 250e verjaardag nog springlevend. Tal van bevindelijk-gereformeerde kerken houden de lofzang gaande in de versie van ‘1773’ – met blijde of wat minder blijde galmen. Welke invloed hebben de oude psalmen gehad op de Nederlandse taal? En welke psalmen en welke verzen daaruit zijn de eeuwen door het meest gezongen? ‘Een vers waarbij in het begin iets wordt herhaald en daarna gaat het los – dat werkt het beste.’

DE TOP 19: DEZE ZIJN EN WORDEN HET MEEST GEZONGEN

Welke psalmen uit de berijming van 1773 zijn in de afgelopen 250 jaar het meest gezongen? En welke tien verzen zijn de evergreens van '1773'?

Van alle 150 psalmen worden alleen deze negentien echt vaak gezongen, zo berekende neerlandicus Yko Schotanus op basis van tal van lijstjes van meest gezongen of meest aangehaalde psalmen, van vroeger tot nu. Het verschil met de nummers 20 en lager is groot; vandaar dit vreemde aantal.

1 – Psalm 25

'K HEF MIJN ZIEL, O GOD DER GODEN

2. HEER, al' maak mij uwe wegen,
Door uw woord en Geest, bekend;
Leer mij, hoe die zijn gelegen,
En waar heen G' uw treden wendt:
Leidt mij in uw waarheid; leer
Ljvrig mij uw wet betrachten;
Want Gij zijt mijn heil, o Heer!
'k Blijf U al den dag verwachten.

2 – Psalm 89

'K ZAL EEUWIG ZINGEN VAN GODS
GOEDERTIERENHEËN

3 – Psalm 103

LOOF, LOOF DEN HEER', MIJN ZIEL, MET
ALLE KRACHTEN

4 – Psalm 68

DE HEER' ZAL OPSTAAN TOT DEN
STRIJD

10. Geloofd zij God met diepst ontrag!
Hij overlaadt ons, dag aan dag,
Met zijne gunstbewijzen.
Die God is onze zaligheid!
Wie zou die hoogste Majesteit
Dan niet met eerbied prijzen?
Die God is ons een God van heil;
Hij schenkt, uit goedheid, zonder
peel,
Ons 't eeuwig zalig leven;
Hij kan, en wil, en zal in nood,
Zelfs bij het naadren van den dood,
Volkomen uitkomst geven.

5 – Psalm 84

HOE LIEF'LIJK, HOE VOL HEILGENOT

6. Want God, de HEER, zoo goed, zoo
mild,
Is 't allen tijd' een zon en schild;
Hij zal genaad' en eere geven:
Hij zal hun 't goede niet in nood
Onthouden, zelfs niet in den dood,
Die in opregtheid voor Hem leven.
Welzalig, HEER, die op U bouwt,
En zich geheel aan U vertrouwt.

6 – Psalm 86

NEIG, O HEER', UW GUNSTIG' OREN

6. Leer mij naar uw' wil te handlen;
'k Zal dan in uw waarheid wandlen.
Neig mijn hart, en voeg het zaam
Tot de vrees' van uwen naam.
Heer, mijn God! ik zal U loven,
Heffen 't gansche hart naar boven;
'k Zal uw' naam en majesteit
Eeren tot in eeuwigheid!

7 – Psalm 73

JA WAARLIJK, GOD IS ISREL GOED

8 – Psalm 119

WELZALIG ZIJN D'OPRECHTEN VAN
GEMOED

9 – Psalm 72

GEEF, HEER', DEN KONING UWE
RECHTEN

DE MINST GEZONGEN PSALMEN

Johan Polder, destijds voorzitter van de Organistenvereniging in de Gereformeerde Gemeenten (VOGG), verzamelde in 2001-2002 een jaar lang psalmenbriefjes van organisten. Deze psalmen werden bijna nooit opgegeven: 129, 83, 88, 109, 114, 120

10 – Psalm 118

LAAT IEDER 'S HEEREN GOEDHEID
LOVEN

11. De steen, dien door de tempelbou-
wers
Verachtlijk was een plaats ontzegd,
Is, tot verbazing der beschouwers,
' Van God ten hoofd des hoeks ge-
legd.
Dit werk is door Gods alvermogen,
Door 's HEEREN hand alleen ge-
schied;
Het is een wonder in onz' oogen;
Wij zien het, maar doorgronden 't
niet.

11 – Psalm 65

DE LOFZANG KLIMT UIT SIONS ZALEN

2. Een stroom van ongerechtigheden
Had d' overhand op mij;
Maar ons weerspannig overtreden
Verzoent en zuivert Gij.
Welzalig, dien Gij hebt verkoren,
Dien G' uit al 't aardsch gedruisch
Doet naadren, en uw heilstem hooren,
Ja wonen in uw huis.

12 – Psalm 33

ZINGT VROLIJK, HEFT DE STEM NAAR
BOVEN

13 – Psalm 116

GOD HEB IK LIEF, WANT DIE
GETROUWE HEER'

14 – Psalm 146

PRIJS DEN HEER' MET BLIJDE GALMEN

God heb ik lief, want die getrouwe HEER hoort
mine stem, mijn smekingen, mijn klagen. Hij
neigt z'n oor, 'k roep tot Hem al mijn dagen. Hij
schenkt mi hulp, Hij redt mi keer op keer.

15 – Psalm 42

'T HIJGEND HERT, DER JACHT
ONTKOMEN

5. Maar de HEER zal uitkomst geven,
Hij, die 's daags z'n gunst zocht.
'k Zal in dit vertrouwen leven
en dat melde in mijn lied:
'k zal z'n lof zefz in de nacht
zingen, daar ik Hem verwacht,
en mijn hart, wat mi moog' treffen,
tot den God mijns levens heffen.

16 – Psalm 138

'K ZAL MET MIJN GANSE HART UW EER

17 – Psalm 105

LOOFT, LOOFT VERHEUGD DEN HEER'
DER HEREN

5. God zal zijn waarheid nimmer krenken,
maar eeuwig zijn verbond denken.
Zijn woord wordt altoos trouw toebracht
tot ja het duizendste geslacht.
't Verbond met Abraham, z'n vriend,
bevestigd Hij van kind tot kind.

18 – Psalm 130

UIT DIEPTEN VAN ELLENDEN

19 – Psalm 134

LOOFT, LOOFT NU ALLER HEREN HEER'

3. Dat 's HEEREN zegen op u daal',
Zijn gunst uit Zion u bestraal':
Hij schiep 't heelal, z'n naam ter eer,
Looft, looft dan aller heeren HEER.

Bijna twee eeuwen lang hebben Nederlandse protestanten de psalmen gezongen in de berijming van 1773. Heeft die berijming ook zijn sporen nagelaten in de Nederlandse taal, zoals je dat van de Statenvertaling van de Bijbel (uit 1637) kunt zeggen?

Nicoline van der Sijs, hoogleraar historische taalkunde in Nijmegen, vindt dat een leuke vraag – zo in dit jubileumjaar van de 'Oude Berijming'. Ze maakt er meteen werk van. Het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* bevat honderdduizenden woorden uit het geschreven Nederlands van 1500 tot 1976. Bij elk woord leveren de samenstellers een aantal vindplaatsen uit voorbije eeuwen; zo'n vijftienhonderd daarvan hebben ze geput uit Het Boek der Psalmen.

Van der Sijs vond daarbij zestig woorden of uitdrukkingen die de psalmberijming van 1773 heeft geïntroduceerd in de Nederlandse taal. Zo'n veertien daarvan worden ook vandaag nog gebruikt.

volheid van 't gemoed

Zij moet daarbij een kleine correctie toepassen op de Dikke Van Dale. Die geeft drie uitdrukkingen die aan de berijmde psalmen zouden zijn ontleend: 'het pad der deugd betreden' (Psalm 1), 'uit diepten van ellenden' (130) en 'God der legerscharen' (84). Van der Sijs ontdekte dat die al vóór 1773 gangbaar waren.

'Bij die uitdrukking denk ik eerder aan Heer Bommel.'

Maar de psalmberijmers waren wel creatief met taal. Ze bedachten een flink aantal nieuwe woorden of samenstellingen, zoals 'alvermogen', 'flonkervuur', 'wonderstem', 'stromen van zegen', 'zielsbenauwdheid' en 'uit de volheid van 't gemoed'.

'Bij die laatste zou ik eerder denken: dat is er eentje van Heer Bommel', zegt Van der Sijs – deze 'heer van stand' uit de stripverhalen van Marten Toonder bezigde een taal met heel eigen uitdrukkingen. 'Maar het staat echt in Psalm 145: 'Zij zullen, uit de volheid van 't gemoed, / gedachtig aan den milden overvloed / van Uwe gunst, die roemen bij elkeen'. 'Bedoeld is dat de mensen zich de

overvloedige gunstbewijzen van God zullen herinneren en die prijzen tegenover iedereen, 'uit de volheid van hun gemoed', dus omdat ze er helemaal vol van zijn.'

'Twee eeuwen psalmzingen heeft wel degelijk sporen nagelaten in de Nederlandse taal', concludeert de hoogleraar. Niet zo veel als de Statenvertaling, maar die is ook veel ouder en de Psalmen zijn maar één van de 66 boeken daaruit.

Voor het Instituut voor de Nederlandse taal, een kennisbank op internet, stelde ze een *Gelegenheidswoordenboekje* uit de jubilerende Oude Berijming samen. Deze woorden en zegswijzen zijn vandaag nog in gebruik:

► schuldbesef

Het verrassendste woord waarmee '1773' de Nederlandse taal heeft verrijkt, vindt Van der Sijs 'schuldbesef'. Dat heeft ook echt ingang gevonden: het is het psalmwoord dat vandaag nog het meest wordt gebruikt. Het staat in psalm 51. 'Voor zover ik kan nagaan is dit de eerste maal dat het woord schuldbesef in een Nederlandse tekst optreedt.'

► het klimmen der jaren

Een goede tweede is het 'klimmen der jaren', uit psalm 71: 'O God, wil mij bewaren / bij 't klimmen mijner jaren'. 'Dat is zo'n algemene uitdrukking dat je zou denken dat die al veel ouder is. Maar hij is vrijwel niet vóór 1773 te vinden.' Het is een poëtische vondst, in de berijming van een vers waar de Statenvertaling het prozaischer zegt: '... terwijl de ouderdom en grijsheid daar is, verlaat mij niet, o God'.

► waar liefde woont

Deze verwacht je misschien ook niet: de formulering 'waar liefde woont' is door '1773' geïntroduceerd. Het zijn dichterlijke woorden uit psalm 133: 'Waar liefde woont, gebiedt de Heer' Zijn zegen'.

► een wacht voor mijn lippen

Deze uitdrukking is dank zij de psalmberijming gangbaar geworden (uit psalm 141): let op je woorden! Het is een samentrekking van de onberijmde tekst van de Statenbijbel: 'Heere! Zet een wacht voor mijn mond, behoed de deur van mijn lippen'.

► wij zien het maar doorgronden 't niet

Van Dale kent deze uitdrukking, maar zonder naar de psalmberijming van 1773 te verwijzen. Die komt daar toch echt vandaan: uit psalm 118, over de steen die 'door de tempelbouwers / veracht'lijk was een plaats ontzegd', maar 'tot verbazing der beschouwers / van God ten hoofd des hoeks gelegd' werd: 'Het is een wonder in onz' ogen; / wij zien het, maar doorgronden 't niet.'

'Als je niet-ritmisch zingt, is de opbouw van de coupletten nog belangrijker.'

'Melodieën die je helpen om vooruit te denken'

Wat maakt sommige psalmen geliefd en waarom worden andere – bijna – nooit gezongen?

Het komt door de tekst, zegt Machiel Karels. Psalmen met een positieve inhoud – over Gods vrijgevigheid en heerlijkheid, over verlossing en vertrouwen – worden graag gezongen. Veel minder geliefd zijn psalmen die gaan over Gods toorn over de zonde, of die bidden om wraak op vijanden.

Karels is de man achter de website psalmboek.nl. Over het afgelopen jaar hield hij – op verzoek van het *Nederlands Dagblad* – bij welke psalmen uit de berijming van 1773 en welke verzen daaruit het meest worden opgezocht, en welke bijna nooit.

Psalm 81 vers 12 ('Opent uwe mond') eindigde als eerste, gevolgd door – wat niemand zal verbazen – 68 vers 10 ('Gezegend zij God met diepst ontzag') en 25 vers 2 ('Heer', ai, maak mij Uwe wegen').

Daarentegen was er nauwelijks belangstelling voor psalm 78 vers 16 ('Ziedaar Gods toorn, gelijk een vuur, ontstoken') of voor 55 vers 9 ('Dat hen de dood als schuldheer velle / en levend stort' in 't diepst der helle').

Natuurlijk speelt de tekst een rol, maar de melodie spreekt ook een woordje mee, zegt Yke Schotanus. Hij is neerlandicus en haalde in 2018 zijn doctorstitel; 'hoe muziek kan helpen om teksten te onthouden', was het onderwerp van zijn proefschrift. Vanuit zijn jeugdervaring – opgegroeid in een synodaal-gereformeerde kerk – betrok hij ook de berijmde psalmen daarbij.

'Korte psalmverzen doen het altijd goed', zegt hij. 'Maar bepaalde psalmen met wat langere verzen vond ik heel fijn. Je zong iets wat herhaald werd en daarna ging het los.'

Daarbij werkt het rijmschema abab – of gekruist rijm – het beste. 'Bij aabb, als steeds twee regels op elkaar rijmen, kan een lied elk moment afgelopen zijn. Middeleeuwse verhalen hebben vaak die rijmvorm. Om een verhaal te vertellen en te onthouden is die reuze handig. Maar om te zingen werkt abab beter. Dan weet je: er komt nog méér.'

In psalm 42 komt alles samen, zegt Schotanus. 'Die heeft dat rijmschema. Het is een ionische melodie, een van de zeven kerktoonsoorten; die ligt het makkelijkst in het gehoor. Het is wat we later majeur zijn gaan noemen. En de melodie van de eerste twee regels wordt herhaald in regel drie en vier. Dat vinden onze hersenen erg prettig om te verwerken: hé, iets bekends! Daarna gaat de psalm de hoogte in. Dat zorgt voor een gevoel van vertrouwen, dat het goed komt. En dat krijg je ook nog eens mee in de tekst.'

Een couplet dat is opgebouwd uit eenheden van zes regels werkt ook goed, zegt Schotanus, met rijmschema aabc-cb. Psalm 68 is een befaamd voorbeeld.

niet-ritmisch zingen

'Bij niet-ritmisch zingen is die opbouw nog belangrijker. Als alle noten even lang duren, heb je weinig houvast om te weten waar je bent. Het rijmschema abab en de melodie met herhaling en dan een climax helpen je om vooruit te denken.'

Dat er in sommige Nederlandse kerken niet-ritmisch – en langzaam – wordt gezongen, komt volgens Schotanus door de berijming van Datheen, die tot 1773 werd gebruikt. 'Datheen berijmde volgens de regels van de oorspronkelijke taal van de psalmberijming, het Frans. Daarin duren alle lettergrepen ongeveer even lang; de klemtoon doet er niet toe, als het aantal lettergrepen maar op de noten past. In het Nederlands – en ook in het Engels, Duits en Scandinavische talen – duurt een beklemtoonde lettergreep langer. Als dat niet klopt met de melodie, is dat heel lastig te zingen. Dat ondervang je door alle lettergrepen in de melodie even lang te maken.'

Sommige melodieën lijden daaronder. 'Psalm 121 begint met lange noten en in de tweede en derde regel versnelt de melodie. Psalm 149 is een heel ritmische melodie. Dat zijn psalmen die veel populairder zijn geworden toen kerken ritmisch gingen zingen.' ◀

Jubileum DEALS

25
JAAR

25%
KORTING

Boxspring Rome

140/200

1539

1154,25

Volg ons   @totaalbed

Boxspring Halland

Pocketveer boxsprings + pocketveer matras + koudschuim topmatras.

Maat 140/200 van 1939 voor **1454**

Boxspring Ostland elektrisch

Pocketveer boxspring + pocketveer matras + splittopmatras. Maat 140/200

van 3219 voor **2414** / vlak **1559**

Ledikant Antwerpen

Gestoffeerd ledikant verkrijgbaar in verschillende stoffen en kleuren.

Maat 140/200 van 749 voor **599**

Ledikant Vilar

Modern bed met leren hoofdbord.

Verkrijgbaar in meerdere kleuren.

Maat 140/200 van 699 voor **559**

Bedbodem Medi 3000 elektrisch

Draadloos verstelbaar. Met 5 comfortzones en 42 latten. Maat 70/200

van 489 voor **367**

Pocketveer matras Dahlia

400 pocketveren per m² + ventilerende koudschuim toplaag.

Maat 70/200 van 429 voor **322**

Gratis bezorging
en montage*

90 nachten
proefslapen

Europese
productie

Snel in huis

Uitstekende kwaliteit,
scherpe prijzen

*Vraag naar de voorwaarden.

ALMELO
ALMERE
AMERSFOORT
AMSTERDAM
APELDOORN
ARNHEM
ASSEN
DEVENTER
DOETINCHEM
DRACTEN
DUIVEN

Woonboulevard 26, 0546 62 11 00
Washingtonstraat 50, 036 549 94 42
Nijverheidsweg-N'rd 21, 033 462 08 58
Johan Cruijff Boulevard 90, 020 365 51 13
Het Rietveld 26, 055 360 43 00
Venlosingel 21, 026 744 00 56
Borgstee 7, 0592 37 16 00
Essenstraat 11, 0570 60 80 19
Doetinchemseweg 89, 0314 36 61 86
Dr. M.L. Kingsingel 44, 0512 53 82 96
Nieuwgraaf 8a, 0316 74 50 49

EMMEN
ENSCHEDA
GRONINGEN
HARDERWIJK
LEIDERDORP
LELYSTAD
NIJMEGEN
ROTTERDAM
UTRECHT
VEENENDAAL
ZWOLLE

Nijbracht 84, 0591 74 51 43
Schuttersveld 36, 053 432 64 79
Hoendiep 97, 050 589 11 34
Zuiderbreedte 9, 0341 42 59 49
Elisabethhof 12, 071 303 09 25
Zuiderpoort 13, 0320 21 87 68
Wijchenseweg 178, 024 344 87 38
Watermanweg 109, 010 316 10 55
Zeelantlaan 47, 030 288 67 40
Groeneveldselaan 41, 0318 50 16 86
Grote Voort 84, 038 422 44 54

Scan de QR code en
bekijk de collectie

25 JAAR
totaal BED
slaap lekker